

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»

Навчально-науковий інститут менеджменту і психології
кафедра педагогіки, адміністрування та спеціальної освіти

Г. КРАВЧЕНКО, Т. ВОЛОТОВСЬКА,
Т. МАХИНЯ, Н. ПРИХОДЬКІНА, Т. РОЖНОВА,
І. СІДАНІЧ, Г. ТИМОШКО, В. ФЕДОРЕЦЬ, В. ІВКІН

Глосарій термінів

ОСВІТНЬО-НАУКОВОЇ ПРОГРАМИ

«СОЦІАЛЬНА РОБОТА. СОЦІАЛЬНА

РЕАБІЛІТАЦІЯ»

Рівень вищої освіти:	другий (магістерський)
Галузь знань:	I «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення»
Спеціальність:	I.10 «Соціальна робота та консультування»
Освітня кваліфікація:	магістр з соціальної роботи, соціальної реабілітації

КИЇВ 2025

УДК 364:378.147:001.4(075.8)

Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри педагогіки, адміністрування та спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту і психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (*протокол №4 від 05.11.2025*)

Затверджено та рекомендовано Вченою радою Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» (*протокол № 8 від 13 листопада 2025 р.*)

Глосарій термінів освітньо-наукової програми «Соціальна робота. Соціальна реабілітація» спеціальності І10 «Соціальна робота та консультування» галузі знань І «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення» здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти [Електронне навчально-методичне видання] / упоряд. Г. Кравченко, Т. Волотовська, Т. Махиня, Н. Приходькіна, Т. Рожнова, І. Сіданіч, Г. Тимошко, В. Федорець, В. Івкін. Київ: ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України. 2025. 200 с.

Рецензенти глосарію:

СЕЙКО Наталія Андріївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальних технологій соціально-психологічного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка

ГРИЩУК Дмитро Геннадійович – кандидат педагогічних наук, доцент, засновник ГО «Возлюби», викладач Місіонерської Школи

Видання систематизує понад 500 термінів і визначень, що використовуються у професійній підготовці фахівців соціальної сфери та забезпечує єдність термінологічного апарату освітніх компонентів програми. Ключові поняття, що охоплюють базові та вибіркові навчальні дисципліни підготовки фахівців із соціальної роботи та соціальної реабілітації, структуровано за освітніми компонентами програми, що дозволяє використовувати глосарій як довідкове, навчально-методичне та наукове видання для викладачів, здобувачів освіти, науковців і практиків соціальної роботи. Матеріали видання сприятимуть формуванню єдиного термінологічного поля у сфері соціальної роботи, підвищенню якості підготовки фахівців, розвитку професійної мови соціального працівника та узгодженню вітчизняних освітніх стандартів із європейськими підходами.

Видання має практичну цінність для використання в діяльності соціальних служб, органів місцевого самоврядування, освітніх і реабілітаційних установ.

© ДЗВО «УМО», 2025 рік
 © Г. Кравченко, © Т. Волотовська, © Т. Махиня,
 © Н. Приходькіна, © Т. Рожнова, © І. Сіданіч,
 © Г. Тимошко, © В. Федорець, © В. Івкін, 2025 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ТЕРМІНИ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ОБОВ'ЯЗКОВИХ КОМПОНЕНТ (ОК) ОНП «СОЦІАЛЬНА РОБОТА. СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ»	8
Навчальна дисципліна ОК 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ	8
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	8
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	17
Навчальна дисципліна ОК 2. ІНОЗЕМНА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ	19
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	19
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	22
Навчальна дисципліна ОК 3. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	23
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	23
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	29
Навчальна дисципліна ОК 4. МЕНЕДЖМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	36
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	36
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	43
Навчальна дисципліна ОК.5. РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ, СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДОРΟΣЛИХ ТА СОЦІАЛЬНА КОРЕКЦІЯ	45
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	45
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	49
Навчальна дисципліна ОК 6. СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ ДОРΟΣЛИХ І СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ООП	50
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	50
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	56
Навчальна дисципліна ОК 7. МЕДИКО-БІОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ	58
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	58
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	62

Навчальна дисципліна ОК 8. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ ПРОЄКТАМИ	64
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	64
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	68
Навчальна дисципліна ОК 9. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПАТРОНАТ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	74
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	74
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	79
Навчальна дисципліна ОК 10. СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО В ПРОГРАМАХ РЕАБІЛІТАЦІЇ	80
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	80
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	83
Навчальна дисципліна ОК 11. ПСИХОЛОГІЯ ТРАВМИ ТА ТРАВМУЮЧИХ ПОДІЙ	85
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	85
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	91
Навчальна дисципліна ОК 12. СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ	93
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	93
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	96
Навчальна дисципліна ОК 13. СОЦІАЛЬНА МЕДІАЦІЯ ТА ФАСИЛІТАЦІЯ	98
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	98
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	110
Навчальна дисципліна ОК 14. МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНО ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ	113
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	113
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	118
Навчальна дисципліна ОК 15. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ	119
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	119
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	123
Навчальна дисципліна ОК 16. ПСИХОЛОГІЯ І ЕТИКА ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ	129
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	129
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	135

РОЗДІЛ 2. СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ТЕРМІНИ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ВИБІРКОВИХ КОМПОНЕНТ (ВК) ОНП «СОЦІАЛЬНА РОБОТА. СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ»	142
Навчальна дисципліна ВК 1. ФІЛОСОФСЬКІ І ДУХОВНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	142
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	142
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	144
Навчальна дисципліна ВК 2. ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	146
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	146
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	149
Навчальна дисципліна ВК 3. ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ	151
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	151
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	155
Навчальна дисципліна ВК 4. СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ГРОМАДИ	158
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	158
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	161
Навчальна дисципліна ВК 5. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОСВІТІ	163
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	163
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	166
Навчальна дисципліна ВК 6. УПРАВЛІНСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ	169
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	169
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	173
Навчальна дисципліна ВК 7. НЕЙРОСОЦІАЛЬНІ ТА НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ	175
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	175
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	179
Навчальна дисципліна ВК 8. МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ	180
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	180
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	185
Навчальна дисципліна ВК 9. ОСНОВИ МЕДІАГРАМОТНОСТІ	187
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ	187
БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	195
АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ	198

ВСТУП

Електронне навчально-методичне видання «Глосарій термінів освітньо-наукової програми «Соціальна робота. Соціальна реабілітація» спеціальності І10 «Соціальна робота та консультування» галузі знань І «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення» здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти» є комплексним довідково-методичним інструментом, розробленим для гармонізації термінологічного апарату в межах професійної підготовки магістрантів. Видання покликане забезпечити цілісність і єдність понятійно-категоріального апарату, що використовується у викладанні, науковій діяльності, практичній підготовці та професійній комунікації фахівців соціальної сфери. Упорядкований матеріал узгоджено з логікою навчального плану та сучасними вимогами до формування компетентностей соціального працівника.

Глосарій систематизує понад 500 термінів і визначень, що вживаються у професійній підготовці фахівців соціальної сфери, забезпечуючи єдність термінологічного апарату освітніх компонентів підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за освітньо-науковою програмою «Соціальна робота. Соціальна реабілітація» спеціальності І «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення» галузі знань І.10 «Соціальна робота та консультування». Матеріал укладено за логікою навчального плану: ключові поняття базових і вибіркового дисциплін із соціальної роботи та соціальної реабілітації згруповано за відповідними освітніми компонентами.

Загалом глосарій охоплює термінологію 25 навчальних дисциплін, серед яких спеціалізовані терміни 16 навчальних дисциплін обов'язкових компонент та 9 навчальних дисциплін вибіркового компонент освітньо-наукової програми (далі – ОНП). Така структура полегшує навігацію й робить видання універсальним інструментом для різних категорій користувачів – викладачів, здобувачів освіти, науковців та практиків соціальної сфери.

Видання поєднує академічну коректність і практичну спрямованість: кожне визначення подано стисло й однозначно, з

урахуванням сучасних наукових підходів, професійних стандартів і чинної нормативно-правової бази. Видання сприяє формуванню спільного термінологічного поля в галузі соціальної роботи, підвищує якість фахової комунікації та освітнього процесу, підтримує розвиток професійної мови соціального працівника, а також узгоджує вітчизняні освітні практики з європейськими підходами до підготовки кадрів соціальної сфери.

Окрім визначень термінів, глосарій містить добірку бібліографічних та інформаційних джерел, що охоплює сучасні наукові статті, підручники, законодавчі акти, нормативно-правові документи, міжнародні стандарти, методичні розробки, довідкові видання, онлайн-ресурси та словники, що поглиблюють розуміння понятійного апарату соціальної роботи й соціальної реабілітації. Це робить видання цілісним освітньо-науковим інструментом, який поєднує теоретичні засади, методологічні підходи та практичні орієнтири для фахівців соціальної сфери.

Практична цінність глосарію проявляється у його придатності для щоденного використання в діяльності соціальних служб, органів місцевого самоврядування, освітніх та реабілітаційних установ: як довідник термінів, як навчально-методичний ресурс у межах викладання та самоосвіти, а також як наукове джерело для уніфікації термінів у дослідженнях і проєктній роботі.

Глосарій стане корисним усім, хто залучений до системи підготовки, розвитку та підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери, а також тим, хто працює в умовах постійних соціальних трансформацій і потребує уніфікованого, науково обґрунтованого інструментарію для професійної діяльності.

РОЗДІЛ 1.
СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ТЕРМІНИ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН
ОБОВ'ЯЗКОВИХ КОМПОНЕНТ (ОК)
ОНП «СОЦІАЛЬНА РОБОТА. СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ»

Навчальна дисципліна
ОК 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ НАУКОВИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Аналіз – процес розкладання цілого на частини з метою детального вивчення кожної складової та їх взаємозв'язків у контексті дослідження соціальних явищ.

Анкетування – метод збору первинної інформації шляхом письмового опитування респондентів за допомогою спеціально розроблених анкет.

Абстрагування – процес мисленого відволікання від несуттєвих сторін, властивостей, зв'язків досліджуваного об'єкта з метою виділення найбільш важливих, закономірних ознак і зв'язків.

Актуальність дослідження – ступінь важливості теми дослідження на даний момент і в даній ситуації для вирішення конкретної проблеми, завдання або питання соціальної роботи.

Альтернативна гіпотеза – наукове припущення, що протистоїть нульовій гіпотезі і стверджує наявність ефекту, зв'язку або різниці між досліджуваними явищами.

Атрибутивний аналіз – метод дослідження, спрямований на виявлення причин і факторів, що зумовлюють певні характеристики або поведінку досліджуваних об'єктів.

База даних – структурована сукупність інформації, організована для зберігання, пошуку та обробки даних дослідження.

Бібліографія – систематизований перелік джерел інформації з певної теми дослідження.

Біографічний метод – метод вивчення особистості через аналіз історії її життя, особистих документів, спогадів, що широко використовується в соціальній роботі.

Багатовимірне шкалювання – статистичний метод, що дозволяє представити об'єкти дослідження у вигляді точок в багатовимірному просторі на основі показників подібності між ними.

Бенчмаркінг – процес порівняння показників ефективності організації чи програм соціальної роботи з кращими практиками в галузі.

Валідність – ступінь відповідності методу дослідження тому явищу, яке він призначений вимірювати або вивчати.

Вибірка – частина генеральної сукупності, що відбирається для проведення дослідження та представляє основні характеристики всієї сукупності.

Верифікація – процедура перевірки істинності та достовірності отриманих наукових результатів.

Вторинний аналіз – повторний аналіз даних, зібраних раніше для інших цілей, з метою отримання нової інформації або перевірки інших гіпотез.

Включене спостереження – метод дослідження, при якому дослідник стає частиною досліджуваної групи або ситуації для отримання глибшого розуміння явищ.

Внутрішня валідність – ступінь, до якого дизайн дослідження дозволяє зробити обґрунтовані висновки про причинно-наслідкові зв'язки.

Відкрите кодування – перший етап аналізу якісних даних у обґрунтованій теорії, коли дані розбиваються на окремі одиниці і кодуються.

Генеральна сукупність – вся множина об'єктів або явищ, які підлягають вивченню в рамках конкретного дослідження.

Гіпотеза – наукове припущення про природу, властивості або причини досліджуваних соціальних явищ, що потребує емпіричної перевірки.

Герменевтика – методологія інтерпретації та розуміння текстів, символів і соціальних явищ, особливо важлива для якісних досліджень у соціальній роботі.

Групове інтерв'ю – метод збору якісної інформації шляхом одночасного опитування декількох респондентів для вивчення групової динаміки та колективних думок.

Гранд-теорія – всеохоплююча теоретична система, що претендує на пояснення широкого спектра соціальних явищ.

Дедукція – метод наукового пізнання, що передбачає висновки від загального до часткового.

Дескриптивне дослідження – тип дослідження, спрямований на опис характеристик досліджуваного явища або процесу.

Дослідницька програма – комплексний план проведення наукового дослідження, що включає цілі, завдання, методи та етапи.

Дискурс-аналіз – метод дослідження мови та комунікації, що вивчає, як соціальні значення конструюються через мовні практики.

Діагностичне дослідження – тип дослідження, спрямований на виявлення проблем, їх причин та оцінку стану досліджуваного об'єкта.

Дельфійський метод – структурований процес комунікації між експертами для досягнення консенсусу щодо складних питань через серію анкетувань.

Динамічне дослідження – дослідження, що вивчає зміни явищ у часі, їх розвиток та еволюцію.

Емпіричне дослідження – дослідження, засноване на безпосередньому спостереженні та вивченні фактів соціальної дійсності.

Етика дослідження – сукупність моральних принципів та норм, що регулюють проведення наукових досліджень у соціальній сфері.

Експеримент – метод дослідження, що передбачає контрольоване вивчення явищ в умовах, створених дослідником.

Експлораторне дослідження – дослідження розвідувального характеру, що проводиться для первинного вивчення малодослідженої проблеми.

Етнографічний метод – якісний метод дослідження, що передбачає тривале занурення дослідника в природне середовище досліджуваної групи або спільноти.

Емерджентний дизайн – гнучкий підхід до планування дослідження, коли дизайн може змінюватися у процесі збору та аналізу даних.

Єдність логічного і історичного – методологічний принцип, що вимагає поєднання логічного аналізу з історичним підходом при вивченні явищ.

Життєва історія – біографічний метод дослідження, що фокусується на розповіді людини про своє життя та життєвий досвід.

Зміст-аналіз – метод кількісного аналізу змісту документів, текстів, повідомлень для виявлення певних ознак та тенденцій.

Закрите питання – тип питання в анкеті або інтерв'ю, що передбачає вибір відповіді з запропонованих варіантів.

Змішані методи – дослідницький підхід, що поєднує кількісні та якісні методи збору та аналізу даних для більш повного розуміння досліджуваної проблеми.

Індукція – метод наукового пізнання, що передбачає висновки від часткового до загального.

Інтерв'ю – метод збору інформації шляхом безпосередньої бесіди дослідника з респондентом за заздалегідь підготовленим планом.

Індикатор – емпіричний показник, що дозволяє зробити висновок про стан досліджуваного явища або процесу.

Інформанти – особи, які надають інформацію дослідникові, зазвичай в якісних дослідженнях, володіють спеціальними знаннями про досліджувану проблему.

Інтерпретативізм – методологічна парадигма, що підкреслює важливість розуміння суб'єктивного сенсу соціальних дій та явищ.

Інструментарій дослідження – сукупність методик, технік, засобів збору та обробки інформації, використовуваних у конкретному дослідженні.

Ітеративний процес – циклічний процес збору та аналізу даних, коли попередні результати впливають на подальші етапи дослідження.

Категорія – найбільш загальне поняття, що відображає суттєві зв'язки та відношення в досліджуваній області.

Кейс-стаді – метод детального аналізу окремого випадку, ситуації або об'єкта дослідження.

Контент-аналіз – систематичний метод аналізу змісту документів та текстів з метою виявлення певних характеристик.

Концептуалізація – процес точного визначення та операціоналізації основних понять дослідження.

Кодування – процес перетворення якісних даних у категорії або коди для подальшого систематичного аналізу.

Кореляція – статистичний зв'язок між двома або більше змінними, що не обов'язково означає причинно-наслідкові відношення.

Квазіексперимент – дослідження з елементами експерименту, але без повного контролю над усіма змінними.

Критична теорія – методологічний підхід, спрямований на критичний аналіз соціальних структур та відносин влади.

Кластерний аналіз – статистичний метод класифікації об'єктів або змінних у групи (кластери) на основі їх схожості.

Лонгітюдне дослідження – дослідження, що проводиться протягом тривалого часу з метою вивчення динаміки явищ.

Логіко-методологічний аналіз – дослідження логічної структури наукового знання, методів та процедур наукового пізнання.

Латентні змінні – неспостережувані безпосередньо характеристики, які можна вимірювати лише через індикатори або проявлення.

Методологія – система принципів, способів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності в науковому дослідженні.

Метод – спосіб досягнення мети дослідження, сукупність прийомів та операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності.

Моделювання – метод дослідження об'єктів пізнання через їх моделі з метою отримання інформації про ці об'єкти.

Мемо – аналітичні нотатки дослідника, що фіксують думки, ідеї та висновки у процесі збору та аналізу даних.

Метаналіз – статистичний аналіз результатів кількох незалежних досліджень однієї проблеми з метою отримання узагальнених висновків.

Мультиметодність – використання різних методів дослідження для вивчення одного явища з різних сторін.

Максимізація варіації – стратегія відбору учасників дослідження з максимально різними характеристиками для забезпечення розмаїття даних.

Наукове дослідження – процес вивчення певного об'єкта з метою виявлення його закономірностей виникнення, розвитку та перетворення.

Надійність – ступінь стійкості та відтворюваності результатів дослідження при повторному його проведенні.

Нульова гіпотеза – статистична гіпотеза, що стверджує відсутність зв'язку, ефекту або різниці між досліджуваними явищами.

Наративний аналіз – метод дослідження, що фокусується на вивченні розповідей людей про їх досвід та життєві історії.

Невключене спостереження – метод збору даних, при якому дослідник спостерігає за явищами, не втручаючись у їх перебіг.

Номінальна шкала – тип вимірювальної шкали, що дозволяє лише класифікувати об'єкти за якісними ознаками без встановлення порядку.

Об'єкт дослідження – явище соціальної дійсності, що містить протиріччя і породжує проблемну ситуацію.

Обґрунтована теорія – якісна методологія дослідження, спрямована на створення теорії на основі систематично зібраних та проаналізованих даних.

Одиниця аналізу – елемент генеральної сукупності, відносно якого формулюються висновки дослідження.

Одиниця спостереження – елемент, від якого безпосередньо отримується інформація в процесі дослідження.

Операціоналізація – процедура визначення емпіричних індикаторів для теоретичних понять дослідження.

Опитування – метод збору первинної соціологічної інформації шляхом усного або письмового звернення до респондентів.

Описова статистика – розділ статистики, що займається методами збору, групування та представлення даних

Проблема дослідження – об'єктивно виникаюче протиріччя між знанням потреб та незнанням шляхів їх задоволення.

Предмет дослідження – конкретні властивості, сторони, особливості об'єкта, що безпосередньо підлягають вивченню.

Програма дослідження – документ, що містить концепцію дослідницького проекту, його методологічні передумови та процедури.

Пілотажне дослідження – пробне дослідження, що проводиться перед основним з метою перевірки та удосконалення інструментарію.

Позитивізм – методологічна парадигма, що підкреслює важливість емпіричного досвіду та наукового методу в пізнанні.

Панельне дослідження – тип лонгітюдного дослідження, при якому одна й та сама група респондентів опитується кілька разів протягом часу.

Постпозитивізм – методологічний підхід, що визнає обмеженість абсолютного знання та важливість контексту в дослідженні.

Праксеологія – наука про ефективну діяльність, вивчення принципів та методів раціональних дій.

Репрезентативність – властивість вибірки відтворювати характеристики генеральної сукупності.

Реліабільність – міра стійкості, надійності методу дослідження щодо отримання стабільних результатів.

Рандомізація – процедура випадкового розподілу учасників дослідження по групах для забезпечення об'єктивності результатів.

Рефлексивність – здатність дослідника усвідомлювати свій вплив на процес дослідження та інтерпретацію результатів.

Респондент – особа, що надає інформацію дослідникові, відповідаючи на питання анкети або інтерв'ю.

Ретроспективне дослідження – дослідження, що вивчає події та явища, які мали місце в минулому.

Соціальна робота – професійна діяльність, спрямована на допомогу окремим особам, групам або спільнотам у вирішенні соціальних проблем.

Спостереження – метод цілеспрямованого, планомірного сприйняття явищ без втручання в їх перебіг.

Структурований інтерв'ю – формалізований вид інтерв'ю з чітко визначеними питаннями та порядком їх постановки.

Стратифікована вибірка – метод відбору, при якому генеральна сукупність поділяється на страти (підгрупи), а потім з кожної страти відбирається проба.

Сатурація – точка в якісному дослідженні, коли нові дані більше не додають нової інформації до розуміння явища.

Системний підхід – методологічний принцип дослідження, що розглядає об'єкти як цілісні системи з притаманними їм структурою та функціями.

Синтез – метод наукового пізнання, що полягає в з'єднанні раніше виділених частин в єдине ціле для отримання нового знання.

Теорія – логічно організована система знань, що пояснює певну сукупність явищ.

Триангуляція – використання кількох методів дослідження для вивчення одного явища з метою підвищення достовірності результатів.

Теоретична вибірка – стратегія відбору в якісних дослідженнях, коли вибір учасників обумовлюється теоретичними міркуваннями та потребами дослідження.

Транскрипція – процес переведення аудіо- або відеозаписів інтерв'ю та спостережень у текстовий формат для подальшого аналізу.

Тематичний аналіз – якісний метод аналізу даних для виявлення, аналізу та звіту про теми в межах даних.

Узагальнення – логічний процес переходу від окремих фактів до загальних висновків.

Уніфікація – приведення методик, процедур та інструментів дослідження до єдиних стандартів та вимог.

Фокус-група – метод якісного дослідження, заснований на груповому інтерв'ю з обмеженою кількістю учасників.

Формалізація – процес уточнення змісту пізнання за допомогою засобів логіки та математики.

Феноменологія – методологічний підхід, що фокусується на вивченні суб'єктивного досвіду людей та значень, які вони надають своєму досвіду.

Фальсифікація – принцип К. Поппера, згідно з яким наукова теорія повинна бути принципово спростовуваною емпіричним шляхом.

Функціональний аналіз – метод дослідження, що вивчає функції елементів системи та їх роль у підтриманні цілісності системи.

Хронологічний принцип – принцип дослідження, що вимагає вивчення явищ у їх історичному розвитку та часовій послідовності.

Цільова вибірка – невипадковий метод відбору, при якому дослідник цілеспрямовано обирає учасників відповідно до критеріїв дослідження.

Цифрова етнографія – застосування етнографічних методів для вивчення онлайн-спільнот та цифрової поведінки людей.

Частотний аналіз – статистичний метод аналізу розподілу значень змінних у досліджуваній сукупності.

Шкала – засіб вимірювання, що дозволяє приписати числові значення досліджуваним властивостям об'єктів. Розрізняють номінальну, порядкову, інтервальну та відносну шкали.

Шкала Лайкерта – тип психометричної шкали, що використовується в опитуваннях для вимірювання ставлень та думок респондентів.

Експертне опитування – метод отримання інформації на основі компетентних суджень фахівців у досліджуваній області.

Етапи дослідження – послідовні стадії наукового дослідження від постановки проблеми до формулювання висновків.

Юзабіліті-дослідження – вивчення зручності використання технологій, інтерфейсів або послуг у соціальній роботі.

Якісні методи – методи дослідження, спрямовані на розуміння сутності явищ через аналіз їх якісних характеристик.

Кількісні методи – методи дослідження, засновані на числовому вимірюванні досліджуваних явищ та математичному аналізі даних.

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Авраменко О.В. Методологічні засади дослідження в соціальній роботі: навч. посіб. / О.В. Авраменко. К.: Фенікс, 2019. 198 с.
2. Бабушкін В.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. / В.В. Бабушкін. К.: Професіонал, 2019. 248 с.
3. Вступ до методології та методів дослідження / За ред. П.М. Грищука. К.: Вища школа, 2020. 312 с.
4. Горбатенко В.П. Методологія та організація наукових досліджень у соціальній роботі: підручник / В.П. Горбатенко. К.: Академвидав, 2018. 456 с.
5. Дубасенюк О.А. Методологія та методи наукових досліджень: навч. посіб. / О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2021. 276 с.
6. Зверєва І.Д. Теорія і методика соціальної роботи: підручник / І.Д. Зверєва. К.: Фенікс, 2018. 424 с.
7. Капська А.Й. Соціальна робота: теоретико-методологічні засади: підручник / А.Й. Капська. Фенікс, 2018. 424 с.
8. Creswell, J.W. Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches. 5th ed. Los Angeles: SAGE Publications, 2018. 304 p.
9. Denzin, N.K., Lincoln, Y.S. The SAGE Handbook of Qualitative Research. 5th ed. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2017. 992 p.
10. Gray, D.E. Doing Research in the Real World. 4th ed. – London: SAGE Publications, 2018. 784 p.
11. Neuman, W.L. Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches. 8th ed. Boston: Pearson, 2020. 664 p.

Онлайн-ресурси та словники:

1. Методологія наукових досліджень. URL :
<https://methodology.in.ua>
2. Методи дослідження SAGE. URL :
<https://methods.sagepub.com>
3. Оксфордські наукові енциклопедії [електронний ресурс].
– Режим доступу: <https://oxfordre.com>

Навчальна дисципліна
ОК 2. ІНОЗЕМНА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Адаптація соціальна (*Social adaptation*) – процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища.

Активізація (*Activation*) – стимулювання активності клієнта у процесі соціальної роботи.

Андрагогіка (*Andragogy*) – наука про навчання дорослих, важлива для програм соціальної реабілітації.

Асистент соціальний (*Social assistant*) – фахівець, що надає допомогу у повсякденному житті.

Бенефіціар (*Beneficiary*) – особа, яка отримує соціальні послуги або допомогу.

Біографічний метод (*Biographical method*) – метод дослідження життєвого шляху клієнта.

Втручання кризове (*Crisis intervention*) – негайна допомога особам у кризовому стані.

Вразливі групи (*Vulnerable groups*) – категорії населення, що потребують особливої соціальної підтримки.

Відновлення (*Recovery*) – процес повернення до нормального функціонування після травми чи хвороби.

Групова робота (*Group work*) – метод соціальної роботи з колективом клієнтів.

Гуманізація (*Humanization*) – процес олюднення соціальних відносин і послуг.

Депривація (*Deprivation*) – позбавлення або обмеження доступу до основних потреб.

Дезадаптація (*Maladjustment*) – порушення процесу соціальної адаптації.

Діагностика соціальна (*Social diagnosis*) – процес виявлення соціальних проблем клієнта.

Дискримінація (*Discrimination*) – несправедливе ставлення на основі упереджень.

Емпатія (*Empathy*) – здатність розуміти та співчувати почуттям іншої людини.

Етика професійна (*Professional ethics*) – моральні принципи і норми поведінки фахівця.

Інклюзія (*Inclusion*) – процес включення всіх людей у суспільне життя незалежно від їхніх особливостей.

Інтеграція соціальна (*Social integration*) – процес об'єднання індивіда з суспільством.

Інтервенція (*Intervention*) – цілеспрямований вплив з метою вирішення проблеми.

Індивідуальна робота (*Casework*) – метод роботи з окремим клієнтом.

Клієнт (*Client*) – особа, яка звертається за соціальними послугами.

Консультування (*Counseling*) – надання професійних порад і рекомендацій.

Координація послуг (*Service coordination*) – узгодження різних видів допомоги.

Кризова ситуація (*Crisis situation*) – стан, що вимагає негайного втручання.

Маргіналізація (*Marginalization*) – процес витіснення на периферію суспільства.

Медіація (*Mediation*) – посередництво у вирішенні конфліктів.

Моніторинг (*Monitoring*) – систематичне спостереження за процесом надання послуг.

Мультидисциплінарний підхід (*Multidisciplinary approach*) – залучення фахівців різних спеціальностей.

Норми соціальні (*Social norms*) – загальноприйняті правила поведінки в суспільстві.

Нужденність (*Need*) – стан, що вимагає задоволення певних потреб.

Оцінювання (*Assessment*) – процес визначення потреб і ресурсів клієнта.

Опіка (*Guardianship*) – правова форма захисту прав недієздатних осіб.

Планування послуг (*Service planning*) – розробка індивідуального плану допомоги.

Превенція (*Prevention*) – попередження виникнення соціальних проблем.

Практика соціальна (*Social practice*) – застосування теоретичних знань у реальній діяльності.

Підтримка соціальна (*Social support*) – система допомоги особам у складних життєвих обставинах.

Реабілітація (*Rehabilitation*) – комплекс заходів щодо відновлення здібностей людини.

Ресоціалізація (*Resocialization*) – повторне включення в суспільне життя.

Розширення можливостей (*Empowerment*) – підвищення здатності клієнта до самодопомоги.

Робота соціальна (*Social work*) – професійна діяльність з надання соціальних послуг.

Соціалізація (*Socialization*) – процес засвоєння соціальних норм і ролей.

Стигматизація (*Stigmatization*) – приписування негативних характеристик особі або групі.

Супервізія (*Supervision*) – професійний контроль і підтримка соціального працівника.

Самодопомога (*Self-help*) – здатність особи самостійно вирішувати свої проблеми.

Терапія (*Therapy*) – лікувальний процес відновлення здоров'я.

Толерантність (*Tolerance*) – терпиме ставлення до відмінностей інших людей.

Тренінг (*Training*) – навчальний процес розвитку навичок.

Уразливість (*Vulnerability*) – схильність до негативного впливу зовнішніх факторів.

Управління випадком (*Case management*) – координація всіх послуг для конкретного клієнта.

Фасилітація (*Facilitation*) – сприяння розвитку здібностей клієнта.

Функціонування соціальне (*Social functioning*) – здатність особи виконувати соціальні ролі.

Холістичний підхід (*Holistic approach*) – розгляд людини як цілісної системи.

Цілі терапевтичні (*Therapeutic goals*) – заплановані результати втручання.

Ефективність (*Effectiveness*) – ступінь досягнення поставлених цілей у соціальній роботі.

Етапи реабілітації (*Rehabilitation stages*) – послідовні фази процесу відновлення.

Якість життя (*Quality of life*) – ступінь задоволення матеріальних і духовних потреб людини.

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники (англійською мовою):

1. Дубич К. В. Професійна англійська мова для майбутніх фахівців соціальної сфери: навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2020. 280 с.

2. Коваленко О. А. Англійська мова для соціальних працівників: навчально-методичний посібник. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2019. 164 с.

3. Кірт-Ашман, К. К., Халл-молодший, Г. Х. Розуміння загальної практики. 8-е видання. Бостон: Cengage Learning, 2018. 784 с. : іл.

4. Пейн, М. Сучасна теорія соціальної роботи. 4-е видання. Лондон: Палгрейв Макмілан, 2014. 464 с. : іл.

5. Томпсон, Н. Розуміння соціальної роботи: підготовка до практики. 4-е видання. Лондон: Видавництво «Червоний глобус», 2015. 368 с. : іл.

6. Хепворт, Д. Х., Руні, Р. Х., Руні, Г. Д., Стром-Готфрід, К. Безпосередня практика соціальної роботи: теорія та навички. 10-те видання. Бостон: Cengage Learning, 2017. 832 с. : іл.

Онлайн-ресурси та словники:

1. Кембриджський словник – професійні англійські терміни в соціальній роботі. URL : <https://dictionary.cambridge.org/>

2. Оксфордський словник учня – термінологія соціальної роботи. URL : <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>

3. Словник соціальної роботи Роберта Л. Баркера. 6-е видання. Вашингтон, округ Колумбія: NASW Press, 2014.

4. Енциклопедія соціальної роботи (онлайн). Видавництво Оксфордського університету. URL : <https://oxfordre.com/socialwork>

Навчальна дисципліна
ОК 3. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Адаптація законодавства – процес приведення національного законодавства України у відповідність до *acquis communautaire* (правового забезпечення ЄС), зокрема в соціальній політиці, сфері трудових відносин, соціального захисту та рівних можливостей.

Адаптація до європейських стандартів – впровадження принципів Болонського процесу, Копенгагенського процесу (для професійної освіти), узгодження освітніх кваліфікацій з Європейською рамкою кваліфікацій.

Академічна мобільність – створення умов для навчання студентів і роботи викладачів в європейських університетах, участь у міжнародних програмах (Erasmus+, Horizon Europe).

Асоціація з ЄС – особлива форма відносин між Україною та Європейським Союзом, що передбачає політичне співробітництво, економічну інтеграцію та поглиблену зону вільної торгівлі (ПВЗВТ), включаючи гармонізацію соціальних стандартів.

Базові соціальні стандарти – мінімальні гарантії соціального захисту населення, встановлені державою, які в процесі євроінтеграції мають бути наближені до європейських норм (прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата, соціальна допомога).

Безробіття – соціально-економічне явище, за якого працездатне населення не має можливості реалізувати своє право на працю; показник, що регулюється відповідно до стандартів Міжнародної організації праці та директив ЄС.

Болонський процес – масштабна міжнародна ініціатива з реформування системи вищої освіти в європейських країнах, розпочата в 1999 році після підписання Болонської декларації в італійському місті Болонья. Головною метою цього процесу є створення єдиного Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), що забезпечує конкурентність, сумісність і прозорість системи вищої освіти різних країн.

Вразливі групи населення – категорії громадян, які потребують особливої уваги та підтримки з боку держави: діти, люди похилого віку, особи з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, малозабезпечені сім'ї, безробітні.

Гармонізація соціальної політики – процес узгодження соціальних норм, стандартів та практики України з нормами та стандартами Європейського Союзу з виплатою забезпечення однакового рівня соціального захисту громадян.

Гендерний мейнстрімінг (гендерна інтеграція) – стратегія забезпечення гендерної рівності шляхом врахування гендерного аспекту у всіх політиках, програмах та заходах на всіх рівнях рішень.

Гідна праця – концепція Міжнародної організації праці (МОП), яка забезпечує можливості для жінок і чоловіків отримати гідну та продуктивну роботу в умовах свободи, справедливості, безпеки та людської гідності.

Декларація про зайнятість – документ ЄС, що визначає основні принципи політики зайнятості держав-депутатів та механізми їх координації в рамках Європейської стратегії зайнятості.

Демографічна політика – система заходів держави, спрямованих на регулювання процесів відтворення населення; в контексті ЄС включає підтримку сімей, молоді, стимулювання народжуваності.

Децентралізація соціальних послуг – передача повноважень щодо надання соціальних послуг від центральних органів влади на рівень місцевого самоврядування, що відповідає європейському принципу субсидіарності.

Європейська модель соціальної держави – система соціально-економічної організації, що забезпечує ринкову економіку з високим рівнем соціального захисту, розвиненими системами освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення.

Європейська соціальна хартія – міжнародний договір Ради Європи, що гарантує соціальні та економічні права людини, включаючи право на працю, справедливую оплату праці, соціальне забезпечення, охорону здоров'я.

Європейська стратегія зайнятості – координаційний механізм ЄС для спрямування політики зайнятості державних

депутатів на досягнення спільних цілей: високого рівня зайнятості, якості праці, продуктивності та соціальної забезпеченості.

Європейський соціальний фонд (ЄСФ) – фінансовий інструмент ЄС, спрямований на підвищення можливостей зайнятості громадян, сприяння соціальній інтеграції та боротьбу з бідністю через інвестиції в людський капітал.

Євроінтеграція – процес поступового входження України до європейського політичного, економічного та правового простору, адаптації до стандартів та цінностей Європейського Союзу у сферах, включаючи соціальну всю політику.

Євроінтеграційні концепції – терміни, пов'язані з процесом адаптації України до стандартів ЄС (Угода про асоціацію, ПВЗВТ, *acquis communautaire*).

Європейські соціальні стандарти – норми та принципи ЄС у сфері праці, соціального захисту, рівних можливостей.

Інклюзивна освіта – система освітніх послуг, що забезпечує право на освіту для всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних, мовних чи інших особливостей, відповідно до європейських стандартів.

Інституційні механізми – структури та інструменти реалізації соціальної політики (Європейський соціальний фонд, соціальне партнерство).

Інтернаціоналізація – розвиток міжнародного співробітництва, залучення іноземних здобувачів освіти, викладання іноземними мовами.

Імплементация – процес втілення в життя міжнародних зобов'язань України, включаючи положення про асоціацію з ЄС у сфері соціальної політики через прийняття законів, підзаконних актів та практичних заходів.

Конвенції МОП – міжнародні трудові норми, прийняті Міжнародною організацією праці, які встановлюють мінімальні стандарти основних трудових прав; ратифікація конвенцій МОП є важливою складовою євроінтеграційного процесу.

Конвергенція – процес зближення соціально-економічних показників різних країн, зокрема України та країн ЄС, включаючи рівень життя, соціальний захист, якість людського капіталу.

Міграційна політика – система заходів держави щодо регулювання міграційних процесів; в контексті євроінтеграції

включає лібералізацію візового режиму, захист прав трудових мігрантів, боротьбу з нелегальною міграцією.

Мінімальні соціальні стандарти ЄС – базові вимоги до рівня соціального захисту в країнах-членах ЄС, що включають мінімальну заробітну плату, соціальне страхування, охорону праці, захист прав працівників.

Навчання впродовж життя – створення системи безперервної освіти за європейськими принципами.

Освітня політика – цілеспрямована система принципів, цілей, завдань, пріоритетних напрямів і механізмів розвитку освіти, що запускаються державою та реалізуються через законодавчі, організаційні, фінансові та інші заходи забезпечення функціонування й удосконалення національної системи освіти.

Освітня політика в умовах євроінтеграції – спрямованість державної освітньої стратегії на гармонізацію національної системи освіти з європейськими стандартами, принципами та практиками з метою інтеграції до Європейського освітнього простору та забезпечення конкурентоспроможності національної освіти на міжнародному рівні.

Пенсійна реформа – комплекс заходів щодо модернізації системи пенсійного забезпечення з плановим забезпеченням її фінансової стійкості та справедливості; в контексті євроінтеграції забезпечення запровадження накопичувальної системи, підвищення пенсійного віку.

Принцип субсидіарності – один із основоположних принципів ЄС, відповідно до якого рішення мають бути прийняті на найнижчому можливому рівні управління, найближчому до громадян, якщо вони можуть бути ефективно реалізовані на цьому рівні.

ПВЗВТ (Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі) – складова частина Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що передбачає не лише лібералізацію торгівлі, але й адаптацію законодавства, у тому числі соціально-трудоу сферу.

Рівні можливості – принцип, що забезпечує однакові умови для реалізації прав і свобод усіх громадян незалежно від статі, віку, раси, етнічного походження, інвалідності; один з ключових принципів соціальної політики ЄС.

Ринок праці – система соціально-трудових відносин щодо найму робочої сили; в контексті євроінтеграції передбачає дерегуляцію, гнучкість, дотримання трудових стандартів ЄС.

Соціальне забезпечення – система матеріального забезпечення громадян у разі втрати працездатності, працездатності, безстарості через механізми соціального страхування та соціальної допомоги відповідно до європейських стандартів.

Соціальний вимір – забезпечення інклюзивності та рівного доступу до якісної освіти.

Соціальне партнерство – система взаємовідносин між працівниками, роботодавцями та державою, спрямована на підвищення інтересів сторінки; розвинена модель соціального діалогу є характерною ознакою європейської соціальної моделі.

Соціальна політика – діяльність держави, спрямована на забезпечення добробуту населення, соціальної справедливості, захисту вразливих груп, розвитку людського капіталу та соціальної згуртованості.

Соціальна згуртованість – стан суспільства, можливий для якого всі громадяни мають доступ до основних прав, відчують себе повноцінними членами суспільства; одна з ключових цілей соціальної політики ЄС.

Соціальна інклюзія – процес залучення до суспільного життя осіб і груп, які забезпечують соціальне виключення, забезпечення їм рівного доступу до ресурсів, послуг та можливостей.

Соціальний захист – система економічних, правових та організаційних заходів держави щодо підтримки найбільш вразливих категорій населення, забезпечення соціальних гарантій.

Соціальні послуги – комплекс заходів, спрямованих на профілактику складних життєвих потреб, подолання їх наслідків, надання консультативної, психологічної, соціально-педагогічної, соціально-медичної допомоги.

Соціальні стандарти – встановлені державою норми і нормативи, які застосовують мінімальний рівень забезпечення соціальних потреб населення; в євроінтеграції наближаються до стандартів ЄС.

Стратегія «Європа 2020» – десятирічна стратегія Європейського Союзу, спрямована на стимулювання розумового,

сталого та всеохоплюючого зростання, включаючи цілі щодо зайнятості, освіти, боротьби з бідністю.

Транскордонне співробітництво – співпраця прикордонних регіонів України з регіонами країн ЄС у соціально-економічній сфері, що сприяє розвитку людського капіталу, інфраструктури, обміну досвідом.

Триступенева система вищої освіти – (бакалавр – магістр – доктор філософії).

Трудова міграція – переміщення населення з надання працевлаштування; в контексті євроінтеграції актуальним є питання захисту прав українських трудових мігрантів в ЄС, визнання кваліфікації.

Угода про асоціацію – базовий документ, що регулює відносини між Україною та ЄС, включає розділ про співробітництво у сфері зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей.

Угода про реадмісію – міжнародна угода, що встановлює процедури повернення осіб, які незаконно перебувають на території іншої держави; важлива складова міграційного діалогу між Україною та ЄС.

Цілі сталого розвитку (ЦСР) – 17 глобальних цілей, прийнятих ООН на період до 2030 року, які включають подолання бідності, забезпечення здоров'я, якісної освіти, гендерної рівності, що корелюють із соціальною політикою ЄС.

Чотири свободи ЄС – фундаментальні принципи функціонування єдиного ринку ЄС: вільний рух товарів, послуг, капіталу та людей; остання забезпечує можливість працевлаштування громадян у будь-якій країні ЄС.

Якість життя – інтегральний показник, що характеризує рівень добробуту населення, доступність освіти, медичних послуг, культури, безпеки, екологічного стану; один з критеріїв оцінки ефективності соціальної політики.

Acquis communautaire (правовий доробок ЄС) – сукупність спільних прав та обов'язків, що є обов'язковими для всіх країн-членів ЄС, включає договори, законодавство, декларації, резолюції, міжнародні угоди у всіх сферах діяльності ЄС.

ECTS – Європейська кредитно-трансферна система для обліку навчального навантаження.

Flexicurity – модель ринку праці, що за рахунок гнучкості трудових відносин для працівників з високим рівнем соціальної безпеки для працівників; характерна для скандинавських країн ЄС.

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. політики»; за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ: Таксон, 2016. 234 с.
2. Вступ до аналізу державної політики: Навч. посіб./ В.Романов, О. Рудік, Т.Брус. - К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. 238 с.
3. Гелд Дейвід, Мак-Грю Ентоні. Глобалізація/антиглобалізація / Пер. з англійської І.Андрущенко. К.: «К.І.С.», 2004. Х, 180с.
4. Дубасенюк О.А., Самойленко О.А. Основи андрагогіки (для фахівців у галузі освіти дорослих): навч.-методичний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020. 247 с.
5. Д'юї Джон. Демократія і освіта. Львів: Літопис, 2003. 294с.
6. Д'юї Джон. Моральні принципи в освіті / Пер. з англ. Мирослави Олійник. Львів: Літопис, 2001. 32с.
7. Державна політика: аналіз та механізм її впровадження в Україні: навч. посіб. /кол. авт. ; За заг. ред. В. А. Ребкала, В. В. Тертички. К.:Вид-во УАДУ, 2000. 232 с.
8. Еойн Янг і Луїза Куінн. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики: Практичний посібник для радників з державної політики у Центральній і Східній Європі / Пер. з англ. С.Соколик. Наук. Ред. Пер. О.Кілієвич. К.: «К.І.С.», 2003. 120с.
9. Еппл Майкл В. Культурна політика і освіта / Пер. з англ. В.Василюка. К.: Веселка, 2002. 158с.

10. Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабін І.І. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін). Київ – Тернопіль, 2003.
11. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики.- К. : «К.І.С.», 2003. 296 с.
12. Тараненко І.Г. Європейська освіта в Україні// Освіта України №55, 12 липня 2002р.
13. Томас Б.Тімар, Дейвід А.Кірн. Як домогтися досконалості в освіті. Переклад з англ. Анжели Кам`янець. Львів: Літопис, 2004. 176с.
14. Фрайре, П. Вчителі як працівники культури. Листи до тих, хто насмілювався вчити. Пер. з англ. Сергія Савченка. «Акта», 2003. 263с.
15. Фрейре П. Педагогіка душі / Пер. з англ. І.Корунця; Дод. А.-М. Араужо Фрейре. К.:Веселка, 2003. 103с.
16. Фрейре П. Педагогіка свободи: етика, демократія і громадянська мужність / Пер. з англ. О. Дем'янчука. К.: Вид.дім «КМ Академія», 2004. 124с.

Основні підручники та посібники іноземною мовою:

1. Bruns B., Mingat A. & R. Rakotomalala (2003). Achieving Universal Primary Education by 2015. Washington, DC: The World Bank.
2. Chabbott, C. (2003). Constructing Education for Development. International Organization and Education for All. New York: Routledge Falmer.
3. Dale, R. (2001). Constructing a Long Spoon for Comparative Education: Charting the Career of the «New Zealand Model.» Comparative Education, 37/4, 493 – 500.
4. De Moura Castro, C. (2002). The World Bank Policies: damned if you do, damned if you don't. Comparative Education. Vol. 38 No. 4 pp. 387-400.
5. Heyneman, S.P. (2003). «The history and problems in the making of education policy at the World Bank 1960-2000.»

International Journal of Educational Development. Vol. 23. pp. (315-337).

6. Igor Repac, Teja Rek. Survey on communicating education reform in Southeast Europe. SEE ECN, OSEP-SEE. Ljubljana, January 2005. P.62.

7. Ilon, L. (2002). «Agent of global markets or agent for the poor?» International Journal of Educational Development. Vol. 22. pp. (475-482).

8. Kenneth King (2002). Banking on Knowledge: the new knowledge projects of the World Bank. Compare. Vol. 32 (3) pp. 311-326.

9. Klees, S. (2002). «World Bank education policy: new rhetoric, old ideology?» International Journal of Educational Development. Vol. 22. pp. (451-474).

10. Rahnema & V. Bawtree, eds, The Post-Development Reader. London: Zed Books, pp. 85 – 93.

11. Mundy, K & Murphy, L. (2001) «Transnational Advocacy, Global Civil Society? Emerging Evidence from the Field of Education.» Comparative Education Review v45 n1 p85-126

12. Mundy, K. (2002). «Retrospect and Prospect: education in a reforming World Bank.» International Journal of Educational Development. Vol. 22. pp. (483-508)

13. Ramirez, F. O. & Meyer, J. W. (2002). National Curricula: World Models and National Historical Legacies. In M. Caruso & H.-E. Tenorth, eds, Internationalisation. Frankfurt/M: Lang, pp. 91 – 107.

14. Rimantas Zelvy. Education Policy: 35 questions and 35 answers. Vilnius Pedagogical University, OSI-ESP. 2003. P.55. 169

15. Sassa, O. (2003). «Mozambique: Building Partnerships in Educational Sector Development.» Study Commissioned by the Embassy of Ireland in Maputo, on behalf of Cooperating Partners in Mozambique. Maputo, Mozambique.

16. Soudien, C. (2002). «Education in the network age: globalisation, development and the World Bank.» International Journal of Educational Development. Vol. 22. pp. (439-450).

17. Steiner-Khamisi, G., Torney-Purta, J. & Schulle, J. (2002). *New Paradigms and Recurring Paradoxes in Education for Citizenship*. Oxford: Elsevier.
18. UNICEF. (2003). *Progress Report on Unicef Engagement in Sector Wide Approaches to Development*. New York.
19. Watts, D. (2003). *Six Degrees. The Science of a Connected Age*. New York: Norton (book on theory and methods of network analysis).
20. World Bank. (2002). «World Bank strategy in the education sector: process, product and progress» *International Journal of Educational Development*. Vol. 22. pp. (429-437).
21. Zdenko Kodelja, Terrice Bassler. *Religion and Schooling in Open Society. A framework for informed dialogue*. OSI. Ljubljana, Slovenia, December 2004.P.56.

Інформаційні ресурси:

1. Верховна Рада України. Комітет з питань соціальної політики та праці. Законопроекти, слухання, аналітичні матеріали. URL : <https://www.rada.gov.ua>
2. Європейська Комісія. Зайнятість, соціальні справи та інклюзія. Політики, звіти, статистика соціальної сфери ЄС. URL : <https://ec.europa.eu/social>
3. Європейська соціальна хартія (European Social Charter). Текст, звіти країн, моніторинг. URL : <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter>
4. Європейський фонд поліпшення умов життя та праці (Eurofound). Дослідження соціальних умов, якості життя, трудових відносин. URL : <https://www.eurofound.europa.eu>
5. Міністерство соціальної політики України. Нормативна база, стратегії, звіти, євроінтеграційні ініціативи. URL : <https://www.msp.gov.ua>
6. Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). Інформація у контексті соціальних реформ. URL : <https://www.nazk.gov.ua>

7. Офіційний портал Європейського Союзу. Українська версія. Інформація про політики ЄС, соціальну Європу. URL : https://european-union.europa.eu/index_uk
8. Програма розвитку ООН в Україні (ПРООН). Офіційний сайт. URL : <https://www.ua.undp.org>
9. Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції. Угода про асоціацію, дорожні карти, звіти. URL : <https://eu-ua.kmu.gov.ua>
10. Урядовий портал. Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України. Розділ «Євроінтеграція». URL : <https://www.kmu.gov.ua>
11. Erasmus+ в Україні. Можливості для організацій під час воєнного стану. URL : <https://erasmusplus.org.ua/opportunities/mozhlyvosti-dlya-organizacij/erazmus-pid-chas-voyennogo- stanu-v-ukrayini>
12. EUR-Lex. Законодавство Європейського Союзу. База правових актів ЄС, зокрема директив з соціальної політики. URL : <https://eur-lex.europa.eu>
13. Eurostat. Statistical Office of the European Union. URL : <https://ec.europa.eu/eurostat>
14. Eurostat. Статистична служба Європейського Союзу. Соціальна статистика, порівняльні дані по країнах. URL : <https://ec.europa.eu/eurostat>
15. Global Education Database (GED). URL : <https://gesdb.cdie.org/ged>
16. IEA. Third International Mathematics and Science Study (TIMSS 1994–95). General Report. URL : <https://www.iea.nl>
17. Instituto Nacional de Estudos e Pesquisas Educacionais (INEP). Educational Assessment. URL : <https://www.gov.br/inep>
18. International Monetary Fund. Debt Relief under the Heavily Indebted Poor Countries (HIPC) Initiative: A Factsheet. URL : <https://www.imf.org/external/np/exr/facts/hipc.htm>
19. International Monetary Fund. External Debt Statistics: Guide for Compilers and Users. Washington D.C., 2003. URL : <https://www.imf.org/np/sta/ed/guide.htm>

20. International Monetary Fund. Poverty Reduction and Growth Facility (PRGF): A Factsheet. URL : <https://www.imf.org/external/np/exr/facts/prgf.htm>
21. Monitoring Learning Achievement (MLA). UNESCO Programme. URL : <https://uis.unesco.org/en/topic/learning-assessment>
22. OECD. Education at a Glance. URL : <https://www.oecd.org/education/education-at-a-glance/>
23. OECD. Knowledge and Skills for Life. First Results from PISA 2000. Executive Summary. Paris: OECD, 2001. URL : <https://www.oecd.org/pisa>
24. OECD. Main Economic Indicators. URL : <https://data.oecd.org/mei/main-economic-indicators.htm>
25. OECD. Purchasing Power Parities: Measurement and Uses. Paris, 2002. URL : <https://www.oecd.org/dataoecd/32/34/2078177.pdf>
26. PIRLS 2001. International Report. URL : https://timss.bc.edu/pirls2001i/PIRLS2001_Pubs_IR.html
27. Southern African Consortium for Measuring Education Quality (SACMEQ). URL : <https://www.unesco.org/en/sacmeq>
28. UNESCO. Education for All: Achieving the Goal. The Amman Affirmation. Paris, 1996. URL : <https://www.unesco.org/education/efa>
29. UNESCO. Framework for Action: Meeting Basic Learning Needs. Paris, 1990. URL : <https://www.unesco.org/education/efa>
30. UNESCO. The Role of UNESCO as Coordinator of Global Education for All Initiatives. URL : <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000128951>
31. UNESCO. World Declaration on Education for All: Meeting Basic Learning Needs. Jomtien, 1990. URL : <https://www.unesco.org/education/efa>
32. UNICEF. After the Fall: The Human Impact of Ten Years of Transition. Florence, 2003. URL : <https://www.unicef-icdc.org/publications>

33. UNICEF. Poverty in the Transition: Social Expenditures and the Working-Age Poor. Florence, 2002. URL : <https://www.unicef-icdc.org/publications>
34. UNICEF. Regional Monitoring Report. Florence, 2003. URL : <https://www.unicef-icdc.org/publications/pdf/monitor03/monitor2003.pdf>
35. United Nations Development Programme. Human Development Indicators 2003. URL : <https://hdr.undp.org/en/indicators>
36. United Nations Development Programme. Human Development Reports. URL : <https://hdr.undp.org>
37. United Nations Statistics Division. Millennium Indicators Database. URL : https://unstats.un.org/unsd/mi/mi_goals.asp
38. World Bank, UNESCO. Gender Statistics Database. URL : <https://datatopics.worldbank.org/gender/>
39. World Bank. Data on Poverty. URL : <https://www.worldbank.org/poverty/data>
40. World Bank. EdStats Database. URL : <https://datatopics.worldbank.org/education/>
41. World Bank. Educational Attainment and Enrollment around the World. URL : <https://databank.worldbank.org/source/education-statistics>
42. World Bank. Financing Education. URL : <https://datatopics.worldbank.org/education/financing>
43. World Bank. Global Poverty Monitoring. URL : <https://www.worldbank.org/research/povmonitor>
44. World Bank. Living Standards Measurement Study (LSMS). URL : <https://www.worldbank.org/lsms>
45. World Bank. Managing the Growth of Educational Participation. URL : <https://datatopics.worldbank.org/education>
46. World Bank. World Development Indicators and Global Development Finance. URL : <https://data.worldbank.org/indicator>

Навчальна дисципліна ОК 4. МЕНЕДЖМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Внутрішньоособистісний конфлікт – гостре негативне переживання, викликане тривалою боротьбою структур внутрішнього світу особистості, що відбиває суперечливі зв'язки із соціальним середовищем і затримують ухвалення рішення.

Делегування повноважень у системі соціальної роботи – передача задач і повноважень особі, яка приймає на себе відповідальність за організування і надання соціальних послуг.

Заклади соціального спрямування – установи (цілодобові та денні стаціонари), що надають на безоплатній основі соціальні послуги та підтримку сім'ям, дітям та молоді, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Ієрархія – організаційна структура управління, де основним засобом впливу є влада, підлеглість, контроль та розподіл певних благ.

Інформація – документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються в суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі. до інформації належать усі види відомостей, повідомлень (усні, письмові, графічні тощо) і знань, потрібних для реалізації функцій менеджменту.

Кейс – проблемна ситуація, що порушує стабільність життєвого устрою людини і веде до погіршення її стану (фізичного, психологічного, матеріального).

Кейс-менеджер – соціальний працівник, який веде певний випадок. кейс-менеджер допомагає вирішити ситуацію, що виникла, проте не вирішує проблему замість клієнта.

Кейс-менеджмент – управління випадком, тобто надання послуг клієнтам відповідно до їх індивідуальних потреб.

Контрольна функція або **функція контролювання** – організаційно-управлінська діяльність, головним завданням якої є кількісна і якісна оцінка й облік результатів роботи соціальної служби. головні інструменти виконання функції контролю у менеджменті – спостереження, перевірка всіх напрямів діяльності, облік і аналіз.

Конфліктна ситуація – стан загострення протиріч у соціальній групі, колективі. свідчить про незадоволеність окремих осіб існуючим положенням справ у колективі, наявності конфлікту між окремими членами колективу.

Консультативна супервізія – професійна підтримка більш кваліфікованого і досвідченого спеціаліста, яка направлена на корекцію процесу консультування, а не на самого консультанта.

Консультування – технологія соціальної роботи, яка полягає в дослідженні проблеми клієнта, знаходженні разом з ним позитивних шляхів її вирішення, наданні порад і рекомендацій щодо наявності для цього соціальних ресурсів. є процесом, в якому людина досягає більш високого рівня особистісної компетентності.

Координаційна функція або **функція координування** – функція організації процесу управління, що забезпечує його безперебійність і безперервність. головне завдання – досягнення погодженості в роботі всіх ланок соціальної служби шляхом установалення раціональних зв'язків (комунікацій) між ними.

Культура – методи поведінки й діяльності, визнані суспільством або групою людей, які ґрунтуються на цінностях, нормах, еталонах поведінки, ритуалах (як інструмент впливу менеджменту).

Менеджерська сітка в соціальній роботі – авторський алгоритм, технологія менеджменту соціальної роботи, що будується на комбінації чотирьох фундаментальних складових: ставлення до соціальної роботи, ставлення до соціальної служби, ставлення до соціальної послуги та ставлення до людей.

Менеджер соціальної організації – член організації, що здійснює управлінську діяльність в соціальній інституції.

Менеджмент – людські можливості, за допомогою яких лідери використовують ресурси для досягнення стратегічних і тактичних цілей організації. або цілеспрямований вплив на колектив працівників чи окремих виконавців організації для досягнення поставлених цілей.

Менеджмент соціальної роботи – сучасний напрямок управлінської діяльності, яка спрямована на досягнення установою соціальної роботи, що діє в ринкових умовах, визначених цілей шляхом раціонального використання матеріальних, людських та

інших ресурсів із застосуванням науково обґрунтованих форм, принципів, функцій і методів.

Менеджмент соціальної роботи – свідомий системний вплив на процес і результат організації соціальної служби: розвиток соціальної допомоги, обслуговування, профілактики, патронажу, супервізії, консультування, інформування шляхом оптимального використання ресурсів клієнта та соціальної служби різних форм власності, прийняття конкретного рішення щодо мети, завдань, різновидів соціальної роботи спрогнозованих на вирішення проблем сучасного соціуму.

Менеджмент соціальної роботи – один із видів соціального управління, тобто такої управлінської праці, де головним суб'єктом та об'єктом діяльності на рівні відповідної організації соціальної сфери виступає людина.

Мета менеджменту соціальної роботи (головна) – забезпечення реалізації основних принципів державного підходу до організації соціальної роботи в умовах конкретної соціальної служби.

Метод – типовий план дій, але більш деталізований, ніж процедура.

Методи менеджменту соціальної роботи – способи реалізації функцій управління (прийоми впливу суб'єкта управління на об'єкт управління).

Мотиваційна функція або **функція мотивування** – організаційно-управлінська діяльність, що має своєю метою активізувати людей, які працюють в соціальній організації і спонукати їх до ефективної праці задля виконання цілей, передбачених планами соціальної служби.

Неформальні організації – ґрунтуються на товариських взаєминах та особистому виборі зв'язків учасників і характеризуються соціальною самостійністю. неформальна структура складається з сукупності позицій і взаємозв'язків, які формуються на основі особистісних характеристик і базуються на відношеннях престижу і довіри.

Обов'язковий документ – вказівка, яка надходить в організацію ззовні, з вищих за ієрархією управлінських структур.

Організаційна функція або **функція організування** – функція організації процесу соціальних служб, основним

завданням якої є формування структури організації, а також забезпечення всім необхідним для її нормальної роботи – персоналом, матеріалами, устаткуванням, будинками, коштами.

Організаційний процес – достатньо складний вид діяльності, складність якого полягає у необхідності вибору рішення з безлічі можливих альтернатив, кожна з яких не поступається решті з точки зору раціональності прийняття організаційного рішення.

Організація соціальної сфери або **соціальна система, організація, яка здійснює соціальну роботу** – систематизоване, структуроване, публічне, свідоме об'єднання дій людей для досягнення ефективного результату вирішення соціальної проблеми в контексті соціальної роботи.

Планування роботи соціальних служб в нових соціально-економічних умовах – безупинний процес використання нових шляхів і способів удосконалення діяльності організації за рахунок виявлених ресурсів, умов і факторів. плани повинні мінятися відповідно до конкретної ситуації, тобто носити індикативний, більш гнучкий характер.

Політика організації – напрям розробки управлінських рішень менеджерами організації.

Правило – принцип регулювання, вказівка, які обов'язково необхідно виконати або застосувати.

Принцип – вихідне, докорінне положення будь-якої теорії, вчення або науки. керівна ідея чи основне правило, що покладене в основу діяльності, або внутрішня впевненість, погляд на речі, що визначають норму поведінки.

Програма – план одноразового застосування для прийняття спеціального рішення в межах загальних цілей організації.

Проект – частина загальної програми для щоденної діяльності підрозділу в організації.

Проектування в соціальній роботі – переважно індивідуалізована творчість соціального працівника, особистісний стиль, ідеологія менеджера соціальної роботи. має межі, які детерміновані необхідністю уважного, відповідального ставлення фахівців до здійснення проєктивної діяльності, спрямованої на оптимізацію життєдіяльності клієнта.

Професійне вигорання – емоційне і професійне виснаження, що полягає у втраті здатності надавати психологічну підтримку та

допомогу іншим. йому властиве негативне та байдуже ставлення до колег та клієнтів (деперсоналізація) та знижене відчуття особистої реалізованості.

Процедура – план багаторазового використання при досягненні цілей.

Ринок – рівноправні відносини по горизонталі, що ґрунтуються на попиті та пропозиції, на відносинах власності, рівнозначності інтересів продавця і покупця (як інструмент впливу менеджменту).

Рішення – основна форма управлінської діяльності, яка відбиває зміст праці керівника; діяльність суб'єкта управління, спрямована на досягнення цілей, які поставлені перед керованою системою.

Рішення – свідомий вибір того, як себе вести або мислити визначеним чином у даних обставинах.

Середовище соціальної організації – сукупність певних соціальних обставин і факторів як у середині організації, так і навколо неї, що впливають на прийняття рішення.

Система соціальних служб – сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою елементів, яка в ході функціонування спрямовує свою енергію та діяльність на досягнення спільної мети – творення сутнісних сил людини для успішного життя в соціумі.

Складні життєві обставини – обставини, що об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самотійно (інвалідність, самотність, сирітство, безпритульність, насильство, малозабезпеченість, катастрофа тощо).

Соціальна інформація – документовані або публічно оголошені відомості про ставлення окремих громадян і соціальних груп до суспільних подій та явищ, процесів, фактів.

Соціальна організація (служба) – систематизоване публічне свідоме об'єднання дій людей для досягнення ефективного результату вирішення соціальних проблем у контексті мети соціальної роботи.

Соціальна політика – складова частина внутрішньої політики держави, яка реалізується у соціальних програмах і практиці регулювання відносин у суспільстві в інтересах соціальних груп населення та окремих громадян.

Соціальна програма – робочий документ для перспективної і поточної діяльності, який має чітко визначені цілі, завдання, прогнозовані на результат, а також включає невикористані ресурси та резерви.

Соціальна робота – професійна діяльність, спрямована на підтримку та надання соціальних послуг будь-якій людині, групі людей чи громад, що збільшує або відновлює їхню здатність до соціального функціонування.

Соціальний захист – сукупність соціальних і правових заходів і гарантій, метою яких є забезпечення державою для кожного члена суспільства умов реалізації його основних соціально-економічних прав, а також охорона законних прав та свобод людини.

Соціальний менеджмент – управління системою соціальної роботи, спрямоване на реалізацію її завдань і пошук оптимальних шляхів їх вирішення.

Соціальний працівник – професійно підготовлений фахівець, який має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи і надає соціальні послуги.

Соціальні послуги – комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності.

Соціальні служби – підприємства, установи й організації незалежно від форм власності та господарювання, а також громадяни, котрі надають соціальні послуги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Статистична інформація – офіційна документована державна інформація, що дає кількісну характеристику подій та явищ, які відбуваються в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя України.

Стрес – сукупність захисних фізіологічних реакцій, що виникають в організмі людини і тварин у відповідь на дію різноманітних несприятливих факторів (стресорів).

Суб'єкти, що надають соціальні послуги – державні та комунальні спеціалізовані підприємства, установи та заклади соціального обслуговування, юридичні особи, створені відповідно

до законодавства, які не мають на меті отримання прибутку, фізичні особи.

Супервізія (з англ. «догляд, нагляд») – як категорія соціальної роботи, є адміністративний і освітній процес, який широко вживається в соціальних агенціях з метою подальшого розвитку і вдосконалення умінь соціальних працівників і клієнтів, підвищення морального духу персоналу і забезпечення якості роботи з клієнтами.

Тайм-менеджмент в управлінні соціальною організацією – план менеджера найбільш ефективного використання особистого робочого часу та постійний контроль за його використанням.

Управління – цілеспрямований вплив на певний об'єкт з метою зміни його стану або поведінки.

Управління соціальною роботою – різновид соціального управління.

Управлінська інформація – сукупність відомостей про призначені процеси, що протікають всередині організації і її оточенні, що служать основою прийняття управлінських рішень.

Фактори – визначають будь-які процеси, які відбуваються в організації. їх можна класифікувати за двома ознаками: рівень впливу (макрорівень, мікрорівень); середовище впливу (внутрішнє, зовнішнє).

Фактори впливу на організацію – рушійні сили, які впливають на діяльність організації і забезпечують певний рівень отриманих результатів.

Формальна соціальна структура – така структура, в якій соціальні позиції і взаємозв'язки між ними чітко спеціалізовані і визначені незалежно від особистісних характеристик членів організації, що займають ці позиції.

Функції менеджменту соціальної роботи – види діяльності керівних осіб соціальної служби, управління соціальними службами, за допомогою яких вони впливають на об'єкт менеджменту соціальної роботи.

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Браун А., Боурн А. Супервізор у соціальній роботі: супервізія догляду в громаді, денних та стаціонарних установах. Переклад з англійської. Київ: Пульсари, 2003. 328 с.
2. Лукашевич М. П., Туленков М. В. Менеджмент соціальної роботи: теорія і практика. Навчальний посібник. Київ: Каравела, 2007.
3. Немцов В. Д., Довгань Л. Є., Сініок Г. Ф. Менеджмент організацій. Навчальний посібник. Київ: ТОВ «УВПК ЕксОб», 2001. 392 с.
4. Скрипко Т. О., Ланда О. О. Менеджмент. Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 176 с.
5. Соціальна робота: менеджмент соціальної роботи. Навчальний посібник. Київ: ДЦССМ, 2003. 286 с.
6. Тимошко Г. М. Менеджмент соціальної роботи. Навчальний посібник. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2011. 308 с.
7. Тимошко Г. М. Організація діяльності державних і спеціалізованих соціальних служб. Навчальний посібник. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2011. 248 с.
8. Тимошко Г. М. Управління інноваційною діяльністю закладу загальної середньої освіти з інклюзивними класами. Матеріали науково-практичної конференції «Шості Фльорівські читання». Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2019. 100 с.
9. Тимошко Г. М., Гладуш В. А. Розвиток комунікативної компетентності педагогів в умовах інклюзивного освітнього середовища. Монографія. Ніжин: Видавець Лисенко М. М., 2023. 192 с.
10. Управлінські аспекти соціальної роботи: курс лекцій / М. Ф. Головатий (керівник авторського колективу), М. П. Лукашевич, Г. А. Дмитренко та ін. Київ: МАУП, 2004. 367 с.
11. Хміль Ф. І. Основи менеджменту: підручник. Київ: Академвидав, 2007. 576 с.

12. Шендеровський К. С. Управління соціальною роботою з дітьми та молоддю. Менеджмент соціальної служби. Київ: ДЦССМ, 2002. 158 с.

Статті та онлайн ресурси:

1. Будник А. П. Супервізія і кураторство в соціальних службах: роздуми про запровадження нових форм підвищення якості послуг. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2003. № 1. С. 27–34.

2. Волотовська Т., Тимошко Г. Самоменеджмент як необхідна складова успішної управлінської діяльності керівника освітнього закладу. *The Driving Force of Science and Trends in Its Development*. 2021. Volume 4. С. 102–106.

3. Тимошко Г. М. Василь Сухомлинський і сучасність: адаптивні контенти в управлінні закладами освіти з інклюзивним навчанням. *Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя. Електронний збірник матеріалів XII Міжнародних і XXIX Всеукраїнських педагогічних читань*. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2022. С. 48–53.

4. Тимошко Г., Волотовська Т. Еклектичний характер розвитку управлінської компетентності у сфері освіти. *Збірник наукових праць Лόγος*. 2021. С. 130–136. URL : <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/9447/9142>

Навчальна дисципліна
ОК.5. РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ, СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ
ДОРΟΣЛИХ ТА СОЦІАЛЬНА КОРЕКЦІЯ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Адикція – фізична або психологічна залежність від речовин або видів діяльності.

Абілітація – надання допомоги особам з вадами розвитку для формування навичок.

Автономія особистості – здатність людини самостійно приймати рішення про своє життя.

Агресивна поведінка – дії, спрямовані на заподіяння шкоди іншим або собі.

Алкогольна залежність – хронічне захворювання, характеризується нездоланною тягою до алкоголю.

Біопсихосоціальна модель – комплексний підхід до розуміння здоров'я та хвороби.

Бездомність – відсутність постійного житла або стабільного місця проживання.

Безробіття тривале – стан відсутності роботи протягом тривалого періоду.

Відхилення поведінкові – дії, що не відповідають соціальним нормам.

Виправна робота – система заходів з корекції антисоціальної поведінки.

Відновне правосуддя – підхід до вирішення конфліктів через примирення.

Витримка – здатність долати труднощі та адаптуватися до негативних обставин.

Груповая терапія – метод психокорекційної роботи в групі.

Готовність до змін – мотиваційний стан особи щодо зміни поведінки.

Дезінституціоналізація – процес переходу від інституційного до громадського догляду.

Делінквентна поведінка – протиправна поведінка, що порушує соціальні норми.

Детоксикація – процес виведення токсичних речовин з організму.

Дискримінація – несправедливе ставлення на основі упереджень.

Дисфункція соціальна – порушення нормального функціонування в суспільстві.

Ергореабілітація – відновлення трудових здібностей через професійну діяльність.

Ексклюзія соціальна – виключення з повноцінного суспільного життя.

Залежність хімічна – фізична та психологічна залежність від психоактивних речовин.

Заміщувальна терапія – лікування залежності через заміну речовини аналогом.

Засуджені особи – особи, які відбувають покарання за вчинені злочини.

Інтеграція в суспільство – процес включення особи в нормальне суспільне життя.

Індивідуальний план реабілітації – персоналізована програма відновлення.

Інтервенція кризова – негайна допомога в кризових ситуаціях.

Інституціоналізація – тривале перебування в закладах опіки.

Когнітивна терапія – метод зміни дисфункціональних думок та переконань.

Корекція поведінки – цілеспрямована зміна небажаної поведінки.

Кримінальне минуле – наявність судимостей у біографії особи.

Консультування наркологічного – спеціалізована допомога особам із залежністю.

Маргіналізація – витіснення на периферію суспільного життя.

Методи та підходи в ресоціалізації: 1. Біхевіоральна терапія – зміна поведінки через навчання нових реакцій. 2. Гештальт-терапія – холістичний підхід до особистісного зростання. 3. Інтегративний підхід – поєднання різних терапевтичних методів. 4. Транстеоретична модель змін – модель стадій зміни поведінки.

Мотиваційне інтерв'ювання – метод посилення внутрішньої мотивації до змін.

Мультиmodalний підхід – використання різних методів терапії одночасно.

Наркотична залежність – хронічне захворювання, пов'язане зі вживанням наркотиків.

Неприспосованість соціальна – нездатність адаптуватися до соціальних вимог.

Нейрореабілітація – відновлення функцій нервової системи.

Особи з інвалідністю (особи з обмеженими можливостями) – люди з фізичними, розумовими або сенсорними порушеннями.

Особи похилого віку – люди пенсійного віку, що потребують особливої підтримки.

Опікунство – система догляду за особами, які потребують сторонньої допомоги.

Психосоціальна реабілітація – комплексне відновлення психічного та соціального функціонування.

Профілактика рецидивів – запобігання поверненню до деструктивної поведінки.

Постпенітенціарна адаптація – пристосування після звільнення з місць позбавлення волі.

Програми 12 кроків – структуровані програми подолання залежності.

Реабілітація професійна – відновлення трудових навичок та працевлаштування.

Ресоціалізація – процес повторного включення в суспільне життя.

Рецидив – повернення до деструктивної поведінки після періоду утримання.

Реінтеграція – процес повернення особи в суспільство після ізоляції.

Ремісія – період утримання від деструктивної поведінки.

Соціальна корекція – система заходів з виправлення соціальних порушень.

Стигматизація – навішування негативних ярликів на особу або групу.

Середовище терапевтичне – спеціально організоване середовище для лікування.

Супровідне житло – житло з частковою підтримкою для вразливих осіб.

Соціалізація вторинна – повторне засвоєння соціальних ролей та норм.

Терапевтична спільнота – спільнота людей, орієнтована на взаємодопомогу в лікуванні.

Трудова терапія – використання цілеспрямованої діяльності для реабілітації.

Толерантність – потреба в збільшенні дози речовини для досягнення ефекту.

Тренінг соціальних навичок – навчання навичкам міжособистісного спілкування.

Управління випадком – координація послуг для конкретного клієнта.

Умовно-дострокове звільнення – звільнення з місць позбавлення волі під наглядом.

Установи ресоціалізації – заклади для повторної соціалізації осіб.

Фізична реабілітація – відновлення рухових функцій організму.

Функціональна незалежність – здатність до самообслуговування.

Хронічне захворювання – тривала хвороба, що потребує постійного лікування.

Харм-редукція – стратегія зниження шкоди від небезпечної поведінки.

Цільова група – специфічна категорія осіб, на яку спрямована програма.

Центри денного перебування – заклади денного догляду та соціалізації.

Шелтер – притулок для осіб без постійного житла.

Школа життєвих навичок – навчання практичним навичкам для самостійного життя.

Якість життя – ступінь задоволення фізичних, психологічних та соціальних потреб.

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Алексеева О.В. Технології соціальної роботи з різними категоріями населення: навчально-методичний посібник. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. 196 с.
2. Бойко О.В. Технології надання соціальних послуг: навчальний посібник. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2019. 308 с.
3. Васильєва М.П. Реабілітаційна педагогіка: навчальний посібник. Харків: НТУ «ХПІ», 2018. 316 с.
4. Грига І.М. Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю: теорія та практика: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 392 с.
5. Дмитренко Г.В. Стратегії подолання кризових ситуацій у соціальній роботі: навчально-методичний посібник. Київ: КНЕУ, 2019. 248 с.
6. Мигович І.І. Ресоціалізація засуджених: психолого-педагогічний аспект: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 340 с.
7. Петрочко Ж.В. Соціально-педагогічна робота з дезадаптованою молоддю: теорія і практика: монографія. Рівне: Волинські обереги, 2019. 368 с.

Навчальна дисципліна
ОК 6. СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ ДОРΟΣЛИХ І СОЦІАЛЬНА
РЕАБІЛІТАЦІЯ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ООП

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Адаптація соціальна – процес пристосування людини до умов соціального середовища, засвоєння норм, цінностей і способів поведінки, прийнятих у суспільстві.

Асистивні технології – технічні засоби, обладнання, програмне забезпечення та послуги, що використовуються для підвищення, підтримки або покращення функціональних можливостей людей з інвалідністю.

Бар'єр архітектурний – елементи будівель, споруд або територій, що перешкоджають або унеможливають вільний доступ людей з інвалідністю до об'єктів інфраструктури.

Бар'єр комунікативний – перешкоди у спілкуванні, спричинені різними формами порушень мовлення, слуху, зору або когнітивних функцій.

Безбар'єрне середовище – фізичне та соціальне оточення, доступне для використання всіма людьми незалежно від їхніх фізичних, сенсорних або когнітивних особливостей.

Відновлення функціональне – процес відновлення втрачених або порушених функцій організму через спеціальні лікувальні, педагогічні та соціальні заходи.

Вразливі групи населення – категорії людей, які через різні обставини мають підвищений ризик соціальної ексклюзії та потребують додаткової підтримки.

Групова робота – метод соціальної роботи, що передбачає об'єднання людей з подібними проблемами або потребами для взаємної підтримки та спільного вирішення завдань.

Дискримінація – несправедливе або упереджене ставлення до особи чи групи осіб на основі певних характеристик (інвалідність, вік, стать тощо).

Доступність – принцип організації середовища, який забезпечує можливість його використання всіма людьми незалежно від їхніх особливостей і потреб.

Ексклюзія соціальна – процес виключення певних груп або індивідів з повноцінної участі в суспільному житті, обмеження доступу до ресурсів і можливостей.

Емпауермент – процес розширення можливостей людини або групи людей здійснювати вибір і втілювати цей вибір у бажані дії та результати.

Інклюзивна архітектура – проектування будівель і споруд з урахуванням потреб усіх користувачів, включаючи людей з різними формами інвалідності та мобільності.

Інклюзивна культура – система цінностей, переконань і практик в організації або суспільстві, що підтримує повноцінну участь всіх людей незалежно від їхніх особливостей.

Інклюзивна освіта – система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання в умовах, які найкраще відповідають їхнім особливим потребам.

Інклюзивна політика – стратегії, закони і практики, спрямовані на створення рівних можливостей для всіх громадян та усунення дискримінації.

Інклюзивне дизайнерське мислення – підхід до розробки продуктів, послуг і середовищ, що враховує різноманіття потреб і здібностей користувачів від початку процесу проектування.

Інклюзивне лідерство – стиль управління, що передбачає створення середовища, де всі люди можуть повністю реалізувати свій потенціал незалежно від їхніх відмінностей.

Інклюзивне навчання дорослих – освітні програми і методики, адаптовані для забезпечення участі дорослих з різними потребами та здібностями в процесі навчання впродовж життя.

Інклюзивне працевлаштування – підходи до працевлаштування, що забезпечують рівні можливості для всіх, включаючи людей з інвалідністю, через створення підтримуючого робочого середовища.

Інклюзивне середовище – фізичний, соціальний і культурний простір, організований таким чином, щоб усі люди могли повноцінно брати участь у діяльності незалежно від своїх особливостей, здібностей чи потреб.

Інклюзивне суспільство – суспільство, яке визнає, цінує та активно підтримує повноцінну участь всіх своїх членів у всіх аспектах суспільного життя.

Інклюзивні послуги – послуги, розроблені та надані таким чином, щоб бути доступними та корисними для людей з різними потребами та здібностями.

Інклюзивні технології – технологічні рішення, що розробляються з урахуванням потреб широкого спектра користувачів, включаючи людей з інвалідністю.

Інклюзія освітня – забезпечення повноцінної участі всіх учнів в освітньому процесі незалежно від їхніх індивідуальних особливостей, потреб чи здібностей.

Інклюзія професійна – створення робочого середовища, яке дозволяє всім працівникам, незалежно від їхніх відмінностей, повністю брати участь і вносити свій внесок у діяльність організації.

Інклюзія соціальна – процес забезпечення повноцінної участі всіх членів суспільства в соціальному, економічному, політичному та культурному житті на основі рівності прав і можливостей.

Інклюзія цифрова – забезпечення рівного доступу до цифрових технологій та інформації для всіх людей, включаючи тих, хто має особливі потреби.

Індивідуальний план реабілітації – документ, що визначає комплекс заходів, спрямованих на відновлення здоров'я та соціальних функцій конкретної особи.

Інтеграція соціальна – процес входження особи або групи в соціальне середовище, засвоєння його норм, цінностей і ролей з метою повноцінного функціонування в суспільстві.

Кейс-менеджмент – метод соціальної роботи, що передбачає координацію та організацію послуг для задоволення індивідуальних потреб клієнта.

Компенсація – відшкодування втрачених або порушених функцій за рахунок посилення збережених функцій або використання технічних засобів.

Лайф-скілс – життєві навички, необхідні для успішної соціальної адаптації та самостійного функціонування в суспільстві.

Мейнстримінг – підхід до забезпечення рівних можливостей через включення принципів недискримінації в усі аспекти політики та практики.

Ментальне здоров'я – стан психологічного та емоційного благополуччя, при якому людина може реалізувати свій потенціал, справлятися із звичайними стресами життя, продуктивно працювати.

Мобільність – здатність особи переміщатися в просторі та змінювати своє місцеположення самостійно або з допомогою технічних засобів.

Нормалізація – принцип, згідно з яким люди з інвалідністю мають право на такі умови життя, які є максимально наближеними до нормальних умов життя в суспільстві.

Особи з особливими освітніми потребами (ООП) – особи, які потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення їх права на освіту.

Особи з інвалідністю – особи з порушеннями здоров'я зі стійким розладом функцій організму, що призводить до обмеження життєдіяльності.

Особи з інтелектуальними порушеннями – люди зі значними обмеженнями як в інтелектуальному функціонуванні, так і в адаптивній поведінці, що виявляється в концептуальних, соціальних та практичних адаптивних навичках.

Особи з аутизмом – люди з розладами аутистичного спектру, що характеризуються порушеннями соціальної взаємодії, комунікації та обмеженими, повторюваними моделями поведінки.

Особи з порушеннями зору – люди з повною або частковою втратою зору, включаючи сліпоту та слабкозорість різного ступеня.

Особи з порушеннями слуху – люди з повною або частковою втратою слуху, включаючи глухоту та туговухість різного ступеня.

Особи з порушеннями мовлення – люди з різними формами мовленнєвих розладів, що впливають на здатність до вербальної комунікації.

Особи з порушеннями опорно-рухового апарату – люди з фізичними порушеннями, що обмежують їхню мобільність та рухову активність.

Особи з множинними порушеннями – люди, які мають поєднання двох або більше видів порушень розвитку.

Особи з тяжкими порушеннями розвитку – люди з комплексними порушеннями, що значно обмежують їхнє функціонування в різних сферах життєдіяльності.

Особи з психічними розладами – люди з діагностованими психічними захворюваннями, що впливають на їхнє мислення, емоції, поведінку та соціальне функціонування.

Особи з деменцією – люди з прогресуючим зниженням когнітивних функцій, що впливає на пам'ять, мислення та здатність до самообслуговування.

Особи з травматичними ушкодженнями мозку – люди, які отримали ушкодження мозку внаслідок травми, що призвело до порушень когнітивних, фізичних або поведінкових функцій.

Особи з хронічними захворюваннями – люди з тривалими хворобами, що значно впливають на їхню життєдіяльність та потребують постійного медичного спостереження.

Особи похилого віку з особливими потребами – люди старшого віку, які через вікові зміни, захворювання або інвалідність потребують додаткової підтримки у повсякденному житті.

Персональна асистенція – послуга, що надається особі з інвалідністю спеціально навченою особою (персональним асистентом) з метою забезпечення її незалежного життя.

Позитивна дискримінація – тимчасові спеціальні заходи, спрямовані на прискорення досягнення фактичної рівності для певних груп населення.

Професійна реабілітація – комплекс заходів, спрямованих на відновлення професійної працездатності особи та її працевлаштування.

Реабілітація – система медичних, психологічних, педагогічних, соціально-економічних заходів, спрямованих на відновлення порушених функцій організму, працездатності, особистого та соціального статусу.

Реабілітація медична – комплекс лікувальних і профілактичних заходів, спрямованих на відновлення порушених функцій організму.

Реабілітація психологічна – система заходів, спрямованих на відновлення психічного здоров'я та психологічної адаптації особи.

Реабілітація соціальна – комплекс заходів, спрямованих на відновлення соціального статусу особи, її здатності до самостійної суспільно-корисної діяльності.

Самоадвокація – процес самостійного захисту своїх прав та інтересів особами з інвалідністю або представниками інших вразливих груп.

Самостійне життя – філософія та рух, що підтримує право людей з інвалідністю на самовизначення та повний контроль над своїм життям.

Соціальна модель інвалідності – підхід, згідно з яким інвалідність розглядається як результат бар'єрів у суспільстві, а не як особистий недолік людини.

Соціальна підтримка – система заходів, спрямованих на надання допомоги вразливим категоріям населення для подолання складних життєвих обставин.

Соціальна робота – професійна діяльність, спрямована на допомогу особам, групам, громадам у вирішенні соціальних проблем і поліпшенні добробуту.

Соціальні послуги – комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів.

Стигма – негативне ставлення суспільства до певної групи людей, засноване на стереотипах і упередженнях.

Терапія трудова – метод реабілітації, що використовує різні види трудової діяльності для відновлення порушених функцій і соціальної адаптації.

Універсальний дизайн – концепція проектування продуктів і середовища, які можуть використовуватися всіма людьми без необхідності адаптації або спеціального дизайну.

Функціональна незалежність – здатність особи самостійно виконувати основні види діяльності повсякденного життя.

Хабілітація – комплекс заходів, спрямованих на формування у дітей з вродженими порушеннями навичок і здібностей, які в нормі формуються природним шляхом.

Частково самостійне проживання – форма соціальної послуги, що передбачає надання підтримки особам з інвалідністю в процесі їх незалежного життя в громаді.

Якість життя – інтегральна характеристика фізичного, психологічного, емоційного та соціального функціонування людини, основана на її суб'єктивному сприйнятті.

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Баль Н.Н., Дмитрієв А.А. Реабілітаційна педагогіка: навчальний посібник. К.: Слово, 2020. 368 с.
2. Бондар В.І. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. 293 с.
3. Васильєва І.В., Левченко І.Ю. Психолого-педагогічна діагностика дорослих з особливими потребами: навчальний посібник. Харків: Ранок, 2021. 224 с.
4. Гладуш В.А., Лисенко В.І. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія. Дніпро: Пороги, 2018. 416 с.
5. Данілавічюте Е.А., Литвинова С.Г. Стратегії соціальної інклюзії: європейський досвід. К.: КМІС, 2020. 198 с.
6. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. К.: Самміт-Книга, 2019. 272 с.
7. Мартинчук О.В. Соціальна робота з дорослими: теорія і практика. Луцьк: Східноєвропейський національний університет, 2021. 356 с.
8. Савченко С.В. Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю: навчальний посібник. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2020. 280 с.
9. Таланчук П.М., Колупаєва А.А. Супровід навчання дорослих з особливими потребами. К.: Актив, 2019. 308 с.
10. Федоренко Г.М. Соціальна інклюзія: теоретико-методологічні засади. Львів: Львівський університет, 2020. 324 с.

Спеціалізовані методичні та практичні посібники:

1. Адаптація робочих місць для людей з інвалідністю: методичний посібник / за ред. О.П. Кузнецової. К.: ІПК ДСЗУ, 2020. 156 с.
2. Асистивні технології в освіті дорослих: практичний посібник / за ред. В.М. Синьова. К.: Педагогічна думка, 2021. 184 с.
3. Безбар'єрне середовище: створення та підтримка / упоряд. Л.І. Вавіна. Харків: Основа, 2019. 128 с.
4. Громадські організації в системі соціальної реабілітації: досвід та перспективи / за ред. Н.Б. Борецької. Тернопіль: ТНЕУ, 2020. 232 с.
5. Індивідуальний супровід дорослих з особливими потребами: методичні рекомендації / укладачі: О.В. Мартинчук, С.П. Архипова. Луцьк: ВНУ, 2021. 96 с.
6. Інклюзивні практики в неформальній освіті дорослих / за ред. Т.М. Десятова. К.: Інститут освіти дорослих, 2020. 164 с.

Онлайн-ресурси та словники:

1. Платформа онлайн-навчання з інклюзії URL : <https://inkluzyvna-osvita.gov.ua>
2. Портал «Інклюзивна освіта» URL : <https://inclusive-education.com.ua>
3. Центр інформаційних технологій інклюзивної освіти URL : <https://cito.gov.ua>
4. Електронна бібліотека з соціальної роботи URL : <https://socialwork-library.org.ua>

Навчальна дисципліна
ОК 7. МЕДИКО-БІОЛОГІЧНІ ОСНОВИ
СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Абілітація – система заходів, спрямованих на формування відсутніх функцій і навичок у дітей з вродженими або рано набутими порушеннями розвитку.

Адаптація біологічна – пристосування організму до умов навколишнього середовища на клітинному, тканинному та системному рівнях.

Адаптація соціальна – процес активного пристосування людини до змінених умов соціального середовища.

Анамнез – сукупність відомостей про хворобу та розвиток пацієнта, отриманих шляхом опитування самого хворого або осіб, що його знають.

Анатомія – наука про будову тіла людини, його органів і систем.

Антропометрія – система вимірювання та оцінки розмірів, пропорцій та інших фізичних характеристик людського тіла.

Біомеханіка – наука про механічні аспекти функціонування живих організмів, включаючи рух і статику.

Біохімія – наука про хімічні процеси, що відбуваються в живих організмах.

Больовий синдром – комплекс сенсорних, емоційних і поведінкових реакцій на больові подразники.

Вегетативна нервова система – частина нервової системи, що регулює діяльність внутрішніх органів, залоз і кровоносних судин.

Вестибулярний апарат – орган рівноваги, розташований у внутрішньому вусі.

Вроджені вади розвитку – структурні або функціональні відхилення від норми, що виникають у період внутрішньоутробного розвитку.

Гемодинаміка – розділ фізіології, що вивчає закономірності руху крові по судинах.

Генетика медична – розділ генетики, що вивчає спадкові хвороби людини, їх діагностику, лікування та профілактику.

Гігієна – наука про збереження та зміцнення здоров'я людини.

Гомеостаз – здатність живих систем підтримувати внутрішню рівновагу через саморегуляцію.

Дегенерація – зворотні або незворотні зміни в тканинах і органах, що призводять до порушення їх функцій.

Деформація – зміна форми або розмірів органа чи частини тіла внаслідок патологічного процесу.

Діагностика функціональна – методи дослідження функціонального стану органів і систем організму.

Дислексія – порушення здатності до оволодіння навичкою читання.

Дисплазія – неправильний розвиток тканин, органів або частин тіла.

Ендокринна система – система залоз внутрішньої секреції, що регулює функції організму за допомогою гормонів.

Епідеміологія – наука про закономірності виникнення і поширення хвороб.

Етапність реабілітації – принцип організації реабілітаційного процесу з послідовним переходом від одного етапу до іншого.

Ергономіка – наука про пристосування трудової діяльності, обладнання та робочого середовища до можливостей людини.

Ерготерапія – метод реабілітації через цілеспрямовану діяльність для відновлення порушених функцій.

Етіологія – розділ медицини, що вивчає причини виникнення хвороб.

Ефекторні системи – системи організму, що здійснюють відповідь на подразнення (м'язова, залозиста).

Життєві показники – основні фізіологічні параметри (пульс, дихання, температура, артеріальний тиск), що характеризують стан організму.

Захворюваність – статистичний показник, що відображає рівень поширення хвороб серед населення.

Зорово-моторна координація – здатність узгоджувати рухи з візуальною інформацією.

Імунітет – здатність організму розпізнавати та знешкоджувати чужорідні речовини і мікроорганізми.

Інвалідизація – процес втрати здоров'я та працездатності, що призводить до стійких порушень функцій організму.

Іннервація – забезпечення органів і тканин нервами та нервовими закінченнями.

Інтотоксикація – отруєння організму токсичними речовинами ендогенного або екзогенного походження.

Кардіореспіраторна система – функціональне об'єднання серцево-судинної та дихальної систем.

Кінезіологія – наука про рух людини, що вивчає біомеханічні та фізіологічні основи рухової діяльності.

Кінезітерапія – метод лікування і реабілітації за допомогою активних і пасивних рухів.

Компенсація функціональна – відшкодування порушених функцій за рахунок посилення діяльності неушкоджених систем.

Контрактура – обмеження пасивних рухів у суглобі внаслідок патологічних змін.

Лімфатична система – система судин і органів, що забезпечує відтік лімфи від тканин і органів.

Локомоція – здатність до активного переміщення в просторі.

Медична реабілітація – комплекс медичних заходів, спрямованих на відновлення порушених функцій організму.

Метаболізм – сукупність хімічних реакцій, що відбуваються в організмі для підтримки життєдіяльності.

Моторика – сукупність рухових актів людини.

Моторика дрібна – координовані рухи невеликих м'язових груп, особливо кистей і пальців.

Моторика загальна – координовані рухи великих м'язових груп тіла.

М'язовий тонус – ступінь напруження м'язів у стані спокою.

Невропластичність – здатність нервової системи змінюватися під впливом досвіду та відновлюватися після пошкоджень.

Нейрореабілітація – комплекс заходів, спрямованих на відновлення функцій нервової системи.

Ноцицепція – процес сприйняття та передачі больових сигналів нервовою системою.

Онтогенез – індивідуальний розвиток організму від запліднення до смерті.

Ортопедія – розділ медицини, що займається профілактикою, діагностикою та лікуванням деформацій і порушень функцій опорно-рухового апарату.

Остеологія – розділ анатомії, що вивчає будову кісток і кісткової системи.

Патогенез – механізм розвитку хвороби або патологічного процесу.

Патологія – наука про хворобливі процеси в організмі.

Психомоторика – взаємозв'язок психічних процесів і рухової активності.

Психосоматика – напрям медицини, що вивчає вплив психологічних факторів на фізичне здоров'я.

Рецептори – спеціалізовані утворення, що сприймають і перетворюють подразнення.

Реабілітаційний потенціал – сукупність біологічних і психосоціальних характеристик людини, що визначають можливості відновлення функцій.

Рефлекс – відповідна реакція організму на подразнення, що здійснюється за участю нервової системи.

Респіраторна система – система органів дихання, що забезпечує газообмін організму з навколишнім середовищем.

Сенсорна система – частина нервової системи, що сприймає інформацію з навколишнього і внутрішнього середовища.

Сенсорна інтеграція – процес організації сенсорної інформації для адекватної відповіді організму.

Синапс – місце контакту між нейронами або між нейроном і клітиною-мішенню.

Спастичність – підвищення м'язового тону з посиленням сухожильних рефлексів.

Терморегуляція – здатність організму підтримувати сталу температуру тіла.

Тканина – система клітин і міжклітинної речовини, що має спільне походження, будову і функції.

Травма – пошкодження тканин і органів під впливом зовнішніх факторів.

Трофіка – процеси живлення тканин, що забезпечують їх нормальну структуру і функцію.

Фізіологія – наука про функції живого організму, його органів і систем.

Функціональна діагностика – розділ медицини, що вивчає функціональний стан органів і систем.

Функціональні резерви – прихована здатність органів і систем посилювати свою діяльність.

Хронічні захворювання – тривалі патологічні процеси з повільним прогресуванням.

Центральна нервова система – головний мозок і спинний мозок, що здійснюють інтеграцію і координацію функцій організму.

Цитологія – наука про будову і функції клітин.

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Апанасенко Г.Л., Попова Л.А. Медична валеологія: навчальний посібник. К.: Здоров'я, 2021. 416 с.
2. Бадюк М.І., Венгер В.А. Основи реабілітаційної медицини. Івано-Франківськ: Фоліант, 2020. 356 с.
3. Березанський С.Я. Анатомія людини: підручник для вищих навчальних закладів. Львів: Світ, 2019. 1024 с.
4. Волков К.С., Мілерян В.Є. Психофізіологія: навчальний посібник. К.: Каравела, 2020. 328 с.
5. Гаврилова Н.В. Медико-біологічні основи життєдіяльності людини. Харків: Торсінг Плюс, 2021. 248 с.
6. Коган О.Г. Теоретичні основи реабілітації: монографія. Київ: Медицина, 2019. 280 с.
7. Лісобей В.А. Патологічна фізіологія: підручник. К.: Медицина, 2020. 640 с.

Спеціалізовані методичні та практичні посібники:

1. Брукс В.Б. Основи моторного контролю / пер. з англ. К.: Мир, 2019. 512 с.
2. Джонсон К. Неврологічна реабілітація / пер. з англ. К.: Медицина, 2021. 624 с.
3. Кендалл Ф.П. М'язи: тестування і функції / пер. з англ. К.: Медицина, 2020. 560 с.
4. Коттке Ф.Дж. Основи реабілітаційної медицини / пер. з англ. К.: Медицина, 2019. 672 с.

Онлайн-ресурси та словники:

1. EMBASE. Європейська медична база даних. Біомедичні та фармакологічні дослідження. URL : <https://www.embase.com/>
2. Ілюстрований медичний словник Дорланда – наукова база даних Elsevier URL : <https://sciencedirect.com>
3. Кокранівська бібліотека. Систематичні огляди та метааналізи. Доказова медицина та клінічні дослідження. URL : <https://www.cochranelibrary.com/>
4. Компанія PubMed. Національна медична бібліотека США. Найбільша база даних медичних публікацій у світі. URL : <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/>
5. Медичний словник Стедмана онлайн – база систематичних оглядів у медицині URL : <https://cochranelibrary.com>
6. Мережа науки (Web of Science). Міждисциплінарна база даних. Наукометричні показники та цитування. URL : <https://webofscience.com/>

Навчальна дисципліна
ОК 8. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ
СОЦІАЛЬНИМИ ПРОЄКТАМИ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Аплікаційна форма проєкту – стандартизована форма або документ, який подається донору чи грантодавцю і містить опис ідеї, мету, завдання, бюджет, очікувані результати та план реалізації.

Бюджет проєкту – фінансовий план, який визначає обсяг витрат і джерела фінансування.

Грант – засоби, безоплатно передані дарувальником (фондом, урядовою установою чи приватною особою) недержавній організації або приватній особі для реалізації поставленої мети.

Діаграма Ганта – графічний інструмент календарного планування, який відображає перелік робіт проєкту у вигляді горизонтальних смуг (балок), довжина яких пропорційна часу, необхідному для виконання завдань.

Донор – особа, група або організація, яка надає ресурси (гроші, обладнання, послуги) на реалізацію проєкту за умовами або як безповоротну підтримку.

Життєвий цикл проєкту – сукупність послідовних фаз, які проходить проєкт від ідеї до завершення, включаючи ініціацію, планування, реалізацію, моніторинг і завершення.

Завдання проєкту – конкретизовані дії, необхідні для досягнення мети проєкту.

Ієрархічна структура робіт (WBS – Work Breakdown Structure) – метод поділу проєкту на взаємопов'язані ієрархічні компоненти (завдання, підзадачі, пакети робіт), щоб забезпечити контроль і управління на рівнях деталізації.

Календарне планування – метод визначення послідовності та тривалості робіт із використанням графічних моделей, зокрема діаграми Ганта.

Команда проєкту – група осіб із відповідними компетенціями, об'єднаних спільною метою реалізації проєкту.

Командна взаємодія – узгоджена спільна діяльність членів команди, спрямована на досягнення загальної мети проєкту.

Комунікації у проєкті – обмін інформацією між учасниками проєкту для забезпечення узгодженості дій і досягнення цілей.

Контроль проєкту – процес перевірки відповідності фактичних показників плановим параметрам (строки, вартість, якість).

Краудфандинг – колективне фінансування проєкту шляхом збору коштів від великої кількості осіб через онлайн-платформи.

Краудсорсинг – залучення широкої спільноти до розроблення рішень або створення інноваційних продуктів.

Культура організації – система спільних цінностей, норм і моделей поведінки, яка впливає на реалізацію проєктів у колективі.

Менеджер проєкту – особа, відповідальна за планування, організацію, координацію та контроль за виконанням проєкту.

Мета проєкту – очікуваний кінцевий результат, до якого спрямовані дії в межах проєкту.

Моніторинг проєкту – безперервний процес збору та аналізу інформації щодо виконання проєкту для виявлення відхилень.

Мотивація у проєктній діяльності – сукупність внутрішніх і зовнішніх стимулів, які спонукають учасників до ефективної роботи над проєктом.

Організаційна структура управління – система взаємозв'язків і підпорядкованості учасників у процесі управління проєктом.

Планування проєкту – визначення цілей, етапів, строків, бюджету, ресурсів і відповідальних осіб для досягнення результатів.

Принципи управління проєктами – базові засади організації управлінських процесів – цілеспрямованість, комплексність, системність, гнучкість.

Проект – комплекс завдань, які виконуються для досягнення унікальної мети в задані терміни та обмежені ресурси; тимчасові дії проектної команди, які виконують ся для створення унікального продукту або послуги.

Проектна ініціатива – початковий етап, на якому формується ідея, визначається доцільність і ключові параметри проєкту.

Проектна місія – стислий опис стратегічного призначення проєкту, його сенсу для організації та суспільства.

Проектна заявка – письмовий опис проекту, підготовлений відповідно до вимог конкретного грантодавця.

Ресурсне забезпечення проекту – сукупність фінансових, матеріальних, трудових, інформаційних і часових ресурсів, необхідних для реалізації проекту.

Ризик – потенційна подія або умова, яка може негативно вплинути на цілі проекту.

Система планування – інтегрований комплекс методів, інструментів і графіків, що забезпечують управління виконанням проекту.

Система управління проектами – сукупність взаємопов'язаних елементів (методів, процедур, ресурсів, суб'єктів управління), які забезпечують досягнення цілей проекту.

Сіткове планування – метод моделювання структури робіт проекту з визначенням логічних зв'язків між ними у вигляді сіткового графіка.

Соціальна інновація – нові рішення або підходи, що створюють соціальну цінність і сприяють покращенню якості життя.

Соціальний проект – вид проекту, спрямований на створення або покращення соціальних благ чи послуг, вирішення суспільно значущих проблем та забезпечення позитивного соціального впливу у певній громаді чи групі населення.

Стейкхолдери (зацікавлені сторони) – особи, групи або організації, які можуть впливати на проект або зазнавати впливу від його реалізації.

Структура проекту – організаційна модель, що визначає підпорядкованість, зв'язки та розподіл функцій між учасниками проекту.

Управління змістом проекту – визначення й контроль складу робіт, необхідних для досягнення цілей проекту.

Управління проектом – методологія організації, планування, керівництва, координації ресурсів протягом життєвого циклу проекту для досягнення визначених цілей.

Управління ризиками – система процесів з виявлення, оцінки, мінімізації та моніторингу ризиків, що можуть вплинути на реалізацію проекту.

Управління якістю проєкту – сукупність дій із планування, забезпечення та контролю якості продукту і процесів проєкту.

Фандрайзинг – процес пошуку, залучення й мобілізації фінансових та інших ресурсів для реалізації проєктів.

Функції управління проєктами – основні напрями управлінської діяльності: планування, організація, мотивація, контроль і координація.

Цифрові інструменти управління проєктами – спеціалізовані платформи або програмні рішення (наприклад, Trello, Asana, Monday.com, MS Project тощо), які підтримують планування, комунікацію, контроль, завдання та звітність у межах проєкту.

Якість проєкту – сукупність характеристик результатів і процесів, що визначають їх відповідність встановленим вимогам.

PEST-аналіз – універсальний метод дослідження зовнішнього середовища організації для виявлення та оцінки впливу P (Political) – політичних, E (Economic) – економічних, S (Sociocultural) – соціокультурних, T (Technological) – технологічних макрочинників, що не контролюються організацією, але мають суттєвий вплив на її поточну і майбутню діяльність.

SMART – метод постановки цілей у проєктній діяльності, що передбачає відповідність їх п'яти критеріям: S (Specific) – конкретність, M (Measurable) – вимірюваність, A (Achievable) – досяжність, R (Relevant) – актуальність,

SWOT-аналіз – метод стратегічного аналізу для узагальнення ситуації в організації, визначення шансів і ризиків її розвитку та формування стратегії діяльності на основі аналізу чотирьох категорій факторів, що впливають на функціонування організації: S (Strengths) – сильні сторони, W (Weaknesses) – слабкі сторони, O (Opportunities) – можливості, T (Threats) – загрози.

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Блага Н. В. Управління проектами: навч. посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 152 с. URL : <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3870>
2. Вдосконалення соціальних послуг в об'єднаних територіальних громадах: посібник підготовлений на основі навчальних матеріалів проекту «Соціальні послуги в громадах – підтримка реформи соціальної політики в Україні», реалізованого Фондом міжнародної солідарності. 2019. 57 с. URL : <https://solidarityfund.org.ua/biblioteka/soczialni-poslugy/vdoskonalennya-soczialnyh-poslug-v-obyednanyh-terytorialnyh-gromadah/>
3. Методичні рекомендації. Соціальне проектування. Для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти денної та заочної форм навчання спеціальності «Соціальна робота». Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2023. 54 с. URL :<https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/33b591f7-a4e8-412f-ae17-7f94ab107250/content>
4. Проектний менеджмент для інноваційного розвитку освітніх організацій України: навч. посіб. для підготовки магістрів за спеціалізаціями «Управління навчальним закладом» та «Управління проектами», підвищення кваліфікації слухачів, керівників навчальних закладів/З. В. Рябова, А. Б. Єрмоленко, Т. А. Махия та ін.; за заг. ред. академіка В. В. Олійника, маг. Ф. Фреха; НАПН України, ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти»; КультурКонтакт Австрія. К., 2016. 118 с.
5. Проектний менеджмент у закладах професійної (професійно-технічної) освіти: практ. посіб. / О. В. Бородієнко, З.В. Рябова, О. П. Радкевич. Житомир: «Полісся», 2021. 234 с .
6. Тілікіна Н.В. Управління соціальними проектами Навчальний посібник для студентів спеціальності «Соціальна робота». Київ: ФОП Мороз А.Т., 2024. 352 с. URL :

https://www.researchgate.net/publication/386341315_Upravlinna_socialnimi_proektami

7. Управління бізнес-проектами: навчальний посібник для студентів зі спеціальності 073 «Менеджмент». Л.В. Шинкарук, М.М. Деліні, А.В. Суханова, К.А. Алексеєва. Київ. НУБіП. 2021. 325 с. URL : https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2021_posibnik_ubp.pdf

8. Управління проектами і фандрайзинг у сфері освіти: навчально-методичний посібник до курсу / авт.-упоряд. І.В.Єгорова. ІваноФранківськ, 2021. 140 с.

9. Управління проектами і фандрайзинг у сфері освіти: навчально-методичний посібник до курсу / авт.-упоряд. І.В.Єгорова. ІваноФранківськ, 2021. 140 с.

Статті та онлайн-ресурси:

1. Бахур Н. В. Краудфандинг та краудсорсинг як інструменти стимулювання розвитку регіонів та громад. *Ефективна економіка*. 2021. № 9. DOI : 10.32702/2307-2105-2021.9.85

2. Лопушняк Г.С., Василик А.В. Концептуальні основи управління соціальними проектами. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. № 4 (274). С. 210–220. DOI : 10.32752/1993-6788-2024-1-274-210-220

3. Махиня Т. А. Комунікації закладу загальної середньої освіти у соціальних мережах: переваги, проблеми та можливості. *Критичне мислення в епоху токсичного контенту: зб. ст Восьмої міжнародної науково-методичної конференції*. Київ. Центр Вільної Преси, Академія української преси. 2020. С. 256-264. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722055>

4. Махиня Т. А. Управління закладом освіти в епоху крауд-технологій. *Тенденції та проблеми управління закладами освіти: виклики XXI століття: кол. монографія* / за наук. ред. М.О.Кириченка. Київ, 2021. С. 84-94. URL : https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747070/1/Makhynia_Monograf_2020-86-98.pdf

5. Махия Т. А. Цифрові інструменти для командної співпраці в управлінні соціальними проєктами. *Позиціонування закладів освіти на ринку освітніх послуг в умовах воєнного стану*: Матеріали Всеукраїнського науково-методологічного семінару 29 жовтня 2021 р. Київ – Бориспіль: ДЗВО «Університет менеджменту освіти». 2021, 243 с. С. 111-115. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744885/>

6. Махия Т. А. Визначення сильних і слабких сторін діяльності навчального закладу у процесі дослідження його внутрішнього середовища. *Народна освіта*. 2015. № 3 (27). URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719332>

7. Махия Т. А. Використання соціальних медіа в освітньому event-менеджменті. *Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи*: зб. ст. П'ятої міжнародної науково-методичної конференції. Київ. Центр Вільної Преси, Академія української преси. 2017. С. 244-253 URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719573>

8. Махия Т. А. Висвітлення діяльності закладу освіти у соціальних мережах : особливості підготовки медіатекстів. *Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи*: зб. ст. Шостої міжнародної науково-методичної конференції. Київ. Центр Вільної Преси, Академія української преси. 2018. С. 211-219. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719542>

9. Махия Т. А. Трансформація цінностей учасників освітнього процесу у віртуальній культурі соціальних мереж. *Теорія та методика управління освітою*. 2017. Вип. 2 (20). URL : http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v2_17/%D0%9C%D0%B0%D1%85%D0%B8%D0%BD%D1%8F.pdf

10. Організація та управління соціальними проєктами: роб. навч. прогр. дисц. для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 23 «Соціальна робота» спеціальності 231 «Соціальна робота» освітньо-наукової програми «Соціальна робота. Соціальна реабілітація» / уклад. Т. А. Махия. Київ: ДЗВО УМО. 2024. 28 с. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744278>

11. Рудніченко, Є., Гавловська, Н., Сарафинюк, Я., & Кривдик, М. (2021). Теоретичні основи управління проєктами з позиції використання сучасних інструментів цифрового проєктного менеджменту. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. Т. 6, № 3. С. 72-78. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ujae_2021_6_3_11
12. Стандарт з управління проєктами та Настанова до зводу знань з управління проєктами (Настанова РМБОК). 7-е видання. 2021. 370 с. URL : <https://pmiukraine.org/pmbok7>
13. Стрижко М., Ковалевська А. (2021). Концептуальні основи розробки соціальних проєктів організацій. *Молодий вчений*, 3 (91), 372-378. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-3-91-78>
14. Чиркова Ю.Л. & Лиса Д.С. (2022). Роль фандрайзингу в умовах розширення джерел фінансування ініціатив вітчизняних суб'єктів господарювання: міжнародний досвід та особливості застосування у час війни. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. № 2 (8). С. 312–319. URL : <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/dec/29546/220972maket-316-323.pdf>
15. Шинкарук В.Д., Пеша І.В., Сопівник І.В., Галайдюк В.В., Кошук О.Б. Моніторинг і оцінка у соціальній роботі: навчальний посібник. К.: «Компринт», 2022. 360 с. URL : https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u188/posibnik_monitoring_1673873800.pdf
16. Kartashova, L.; Prykhodkina, N.; Makhynia, T.; Tymoshko, H.; Sholokh, O. & Zhuravlev, F. (2022). Social Media as a Strategic Tool in School Management: Experience of Ukraine and USA. In Proceedings of the 1st Symposium on Advances in Educational Technology - Volume 1: AET, ISBN 978-989-758-558-6, pages 196-210. DOI: <https://doi.org/10.5220/0010922400003364>
17. Makhynia T. Possibility of crowdsourcing usage in professional training of education managers. *Academic pedagogical periodical «Culture-Transformations-Education»*. Poland, 2018. P. 268 – 277/ DOI: 10.15584/kpe.2018.6.20

<http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-fdf41cfc-2621-431d-b8b7-b00f770c71ff>

18. Prykhodkina N., Makhynia T. (2020). Using of Social Media in School Management: Experience of Ukraine and United States of America. *Освітній вимір: зб. наук. праць*. Вип. 3(55). С. 181–198. DOI : <https://doi.org/10.31812/educdim.v55i0.3952>

19. Riabova, T., Havrylyuk, I., Vader, T., Kustovska, O., & Makhynia, T. (2024). Marketing Strategies in the Era of Mobile Applications: The Use of Geolocation and Contextual Advertising. *Economic Affairs*, Vol. 69(02), pp. 1005-1020, June 2024 <https://doi.org/10.46852/0424-2513.3.2024.25>

20. Rozhnova, T., Sholokh, O., Kapinus, O., Makhynia, T., & Prykhodkina, N. (2024). Formación del personal científico y pedagógico en instituciones de educación superior: calidad y requisitos. (Підготовка науково-педагогічних кадрів у ЗВО: якість та вимоги) *Revista Eduweb*, 18(1), 164–179. <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2024.18.01.12>

21. Vaskiv, R., & Veretennikova, N. (2023). Features of the use of information and communication technologies to support project processes in distributed teams. *Computer Systems and Information Technologies*, (4), 36–43. URL : <https://doi.org/10.31891/csit-2023-4-5>

Інформаційні ресурси:

1. Гранти на персональні проєкти у сфері освіти від House of Europe. URL : <https://houseofeurope.org.ua/opportunity/109>

2. Донори та Фонди. URL : <https://granty.org.ua/granty#donory>

3. Дослідження сфери благодійності: Комплексний звіт 2024. 134 с. URL : https://givingtuesday.ua/wp-content/uploads/2024/11/02_12_2_doslidzhennya_sektoru_blagodijnosti-1.pdf?fbclid=IwY2xjawIy9NtleHRuA2FlbQlXMAABHdgc8iD2NGgqCOxah5LTSPIdKw73rTV2h-FAmKQuKKoaX30eKBbhh9M8zA_aem_Glhrsqli4ljMvOC6zSrtVQ

4. Краудфандинг: як зібрати кошти на свій проєкт. Онлайн курс на платформі Дія. Освіта. за покликанням: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/crowdfunding-how-to-raise-money-for-your-project>

5. Краудфандингова платформа «Соціальна країна». URL : <https://welfare.green/ua/>
6. Краудфандингова платформа «Спільнокошт». URL : <https://biggggidea.com/>
7. Краудфандингова платформа Indiegogo. URL : <https://www.indiegogo.com/>
8. Краудфандингова платформа Kickstarter. URL : <https://www.kickstarter.com/>
9. Освітні гранти, програми, стипендії. URL : <https://chaszmin.com.ua/osvitni-programy-granty-stypendiyi/>
10. Основи проектного менеджменту: Створення та планування проекту. Онлайн курс на платформі Prometheus. URL : <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/project-management-fundamentals/>
11. Підготовка та впровадження проектів розвитку громад. Онлайн курс на платформі Prometheus. URL : <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/pidgotovka-vprovadzhennya-proektiv-gromad/>
12. Соціальний проєкт «Дозволь собі світити». URL : <https://www.youtube.com/watch?v=G2XPCnrFwFU>
13. Соціальний проєкт «На відстані руки». URL : <https://www.youtube.com/watch?v=9M5XnmQ4Pl4>
14. Соціальні проєкти для позитивних змін. URL : <https://welfare.green/campaigns/>
15. Управління проєктами. Модуль eLearning від elearn.jaeurope.org про управління проєктами за покликанням: <http://surl.li/qkifuc>
16. Фандрайзингова платформа Gofundme. URL : <https://www.gofundme.com/>
17. Фандрайзингова платформа онлайн-благодійності dobro.ua від Української Біржі Благодійності. URL : <https://dobro.ua/>
18. Фантастичні гроші та де їх шукати? Настя Драчук. BUR LAB. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=v9uz1PVx7nc>
19. Центр розвитку «Час змін». URL : <https://chaszmin.com.ua>

Навчальна дисципліна
ОК 9. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПАТРОНАТ
У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Адаптаційний період – час звикання дитини до нової сім'ї.

Адаптація сімейна – процес пристосування сім'ї до нових умов або змін.

Адвокація – захист прав та інтересів клієнтів у різних інстанціях.

Альтернативне піклування – форми догляду за дітьми поза біологічною сім'єю.

Асесмент сімейний – комплексна оцінка потреб та ресурсів сім'ї.

Аутріч-робота – активна робота з пошуку та залучення клієнтів.

Базова опіка – мінімальний рівень догляду та захисту дитини.

Біографія життєва – історія життя дитини для збереження пам'яті.

Біологічна сім'я – кровні батьки та родичі дитини.

Благополуччя дитини – стан фізичного, емоційного та соціального здоров'я дитини.

Взаємовідвідування – зустрічі дитини з біологічними родичами.

Відвідування патронатне – регулярні візити до сім'ї для надання підтримки.

Відновлення сім'ї – процес повернення дитини до біологічної сім'ї.

Виховна сім'я – сім'я, що тимчасово виховує дитину.

Втручання раннє – своєчасна допомога сім'ям у кризових ситуаціях.

Вразливість сім'ї – схильність до ризиків та негативних впливів.

Гостьова сім'я – сім'я для короткострокового догляду.

Громадський контроль – нагляд громадськості за якістю послуг.

Групи взаємопідтримки – об'єднання людей для взаємодопомоги.

Гендерно-чутливий підхід – врахування гендерних особливостей у роботі.

Деінституціоналізація – перехід від інтернатного до сімейного виховання.

Депривація материнська – позбавлення дитини материнської турботи.

Дисфункційна сім'я – сім'я з порушеними внутрішніми відносинами.

Догляд тимчасовий – короткострокове піклування про дитину.

Документообіг – ведення записів про роботу з сім'єю.

Дослідження соціальне – вивчення умов життя потенційної сім'ї.

Емоційна готовність – психологічна підготовленість до прийняття дитини.

Емоційна підтримка – надання психологічної допомоги та розуміння.

Експертиза сімейна – професійна оцінка стану сім'ї фахівцями.

Життєвий план – довгострокові цілі для дитини.

Навички життєві – практичні вміння для самостійного життя.

Захист дитини – система заходів забезпечення безпеки дітей.

Замісна сім'я – сім'я, що замінює біологічних батьків.

Занедбаність дитини – невиконання батьками своїх обов'язків.

Звіт соціальний – документ про стан справ у сім'ї.

Звіт про розвиток – документ про розвиток дитини в сім'ї.

Інтеграція сім'ї – включення сім'ї в суспільне життя.

Індивідуальний план – персоналізована програма роботи з сім'єю.

Інтервенція кризова – невідкладна допомога у кризових ситуаціях.

Інклюзивне піклування – догляд з урахуванням особливих потреб.

Кандидат у батьки – особа, що бажає взяти дитину в сім'ю.

Кейс-менеджмент – координація послуг для конкретної сім'ї.

Компетентність батьківська – здатність батьків забезпечити потреби дитини.

Контракт соціальний – угода між сім'єю та службою про співпрацю.

Координація міжвідомча – співпраця різних служб та організацій.

Кризова ситуація – стан, що загрожує благополуччю сім'ї.

Материнство підліткове – народження дитини неповнолітньою матір'ю.

Моніторинг сім'ї – систематичне спостереження за станом сім'ї.

Мультидисциплінарна команда – група фахівців різних спеціальностей.

Медіація сімейна – посередництво у вирішенні сімейних конфліктів.

Мережа підтримки – коло людей, що підтримують сім'ю.

Насильство в сім'ї – фізичне, психологічне або сексуальне насильство.

Нагляд соціальний – контроль за виконанням рішень щодо дитини.

Найкращі інтереси дитини – принцип прийняття рішень щодо дитини.

Неблагополучна сім'я – сім'я з множинними проблемами.

Особиста справа – документація про дитину та її сім'ю.

Об'єднання сімей – зусилля щодо збереження єдності сім'ї.

Осиротіння соціальне – втрата батьківської опіки при живих батьках.

Опіка – правова форма захисту прав дитини без батьківської опіки.

Оцінка ризиків – визначення небезпек для дитини у сім'ї.

Патронат соціально-педагогічний – професійна підтримка сімей у вихованні дітей.

Підготовка дитини – готування дитини до переміщення в нову сім'ю.

Піклування – форма захисту прав частково дієздатних осіб.

План захисту дитини – документ з заходами забезпечення безпеки.

Превентивна робота – попередження виникнення проблем у сім'ї.

Постійне піклування – довготривала форма альтернативного догляду.

Професійна сім'я – підготовлена сім'я для виховання дітей.

Реабілітація сімейна – відновлення функціонування сім'ї.

Реєстр дітей – база даних дітей, що потребують влаштування.

Ресурси сім'ї – внутрішні можливості сім'ї для вирішення проблем.

Ризик-фактори – обставини, що загрожують безпеці дитини.

Родинна конференція – зустріч для обговорення планів щодо дитини.

Система захисту дітей – комплекс служб та заходів захисту прав дітей.

Сім'я прийомна – сім'я, що усиновила дитину.

Служба у справах дітей – державний орган захисту прав дітей.

Стандарти догляду - встановлені норми якості піклування про дітей.

Стабільність розміщення – збереження дитини в одній сім'ї.

Супровід соціальний – комплексна допомога сім'ї протягом тривалого часу.

Терапія сімейна – психологічна допомога всій сім'ї як системі.

Терапевтичний патронат – спеціалізований догляд за дітьми з особливими потребами.

Тимчасове влаштування – короткострокове розміщення дитини поза сім'єю.

Травма дитинства – психологічні наслідки негативного досвіду.

Тренінг батьківський – навчання навичкам виховання дітей.

Уніфіковані форми – єдині документи для ведення справ.

Усиновлення – правова процедура прийняття дитини в сім'ю.

Участь дитини – залучення дитини до прийняття рішень щодо неї.

Установа для дітей – заклад для проживання дітей без батьківської опіки. **Фахівець з соціальної роботи** – професіонал у сфері соціального захисту.

Фінансова підтримка – грошова допомога патронатним сім'ям.

Фостерна сім'я – сім'я, що надає тимчасовий догляд дитині.

Функції батьківські – основні обов'язки батьків щодо дитини.

Характеристика сім'ї – опис особливостей та потреб сім'ї.

Хронологія випадку – послідовність подій у роботі з сім'єю.

Цілі патронату – заплановані результати роботи з сім'єю.

Центр соціальних служб – установа надання соціальних послуг.

Чинники ризику – обставини, що можуть завдати шкоди дитині.

Час перебування – тривалість розміщення дитини в альтернативному догляді.

Школа приймальних батьків – підготовка кандидатів у батьки.

Штатний розпис – структура працівників служби патронату.

Етичні принципи – моральні засади роботи з сім'ями.

Ефективність втручання – результативність надання допомоги.

Юридичний статус дитини – правове становище дитини відносно батьків.

Якість життя сім'ї – рівень задоволення потреб членів сім'ї.

Ядерна сім'я – сім'я, що складається з батьків та їхніх дітей.

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 208 с.
2. Волинець Л.С. Сімейні форми виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: монографія. Київ: Аграр Медіа Груп, 2017. 332 с.
3. Зверева І.Д. Технології соціально-педагогічної роботи: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 416 с.
4. Лактіонова Г.М. Технології соціально-педагогічної роботи: навчальний посібник. Київ: Київський університет, 2019. 332 с.
5. Постовий В.Г. Патронат над дітьми: правові та соціально-педагогічні аспекти: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 280 с.
6. Романовська Д.Д. Основи соціально-педагогічної роботи з сім'єю: навчально-методичний посібник. Житомир: Вид. О.О. Євенок, 2019. 244 с.

Онлайн-ресурси та словники:

1. Міністерство соціальної політики України. Методичні рекомендації щодо провадження діяльності з усиновлення та захисту прав дітей. URL : <https://www.msp.gov.ua/>
2. Державна служба України у справах дітей та сім'ї. Нормативно-правові акти. URL : <https://www.msp.gov.ua/timeline/Derzhavna-sluzhba-z-pitan-ditej.html>
3. National Foster Care Association (UK). Resources for Foster Carers. URL : <https://www.thefosteringnetwork.org.uk/>
4. Child Welfare Information Gateway (USA). Foster Care Statistics. URL : <https://www.childwelfare.gov/>
5. SOS Children's Villages International. Alternative Care Guidelines. URL : <https://www.sos-childrensvillages.org/>
6. European Foster Care Network. Best Practices in Foster Care. URL : <http://www.eurofoster.org/>

Навчальна дисципліна
ОК 10. СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО
В ПРОГРАМАХ РЕАБІЛІТАЦІЇ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Абілітація – формування у людини навичок і можливостей, яких вона раніше не мала.

Адвокація – діяльність із захисту прав і представлення інтересів певних груп населення.

Арт-терапія – використання мистецтва як засобу психологічної та соціальної підтримки.

Бар'єрність середовища – сукупність фізичних, інформаційних чи соціальних перешкод для участі в суспільному житті.

Безбар'єрність – створення умов, що забезпечують рівний доступ усіх громадян до інфраструктури та послуг.

Волонтерство – добровільна діяльність із надання допомоги іншим.

Гендерна рівність – забезпечення однакових прав і можливостей для жінок і чоловіків.

Громадянське суспільство – сукупність організацій і рухів, які діють незалежно від держави для суспільного блага.

Деінституалізація – перехід від інтернатної форми допомоги до життя у громаді.

Дискримінація – обмеження прав через стать, вік, стан здоров'я чи інші ознаки.

Емпауермент (empowerment) – надання людині інструментів і можливостей для самостійного прийняття рішень.

Ерготерапія – реабілітаційний метод через повсякденну діяльність.

Інвалідність – стале обмеження функціональних можливостей людини, яке впливає на її життєдіяльність.

Індивідуальний план реабілітації – документ, що визначає заходи, терміни та відповідальних за підтримку особи.

Інклюзія – забезпечення рівних можливостей в освіті, праці, культурі та соціальному житті.

Інституалізація – система постійного перебування осіб у закладах соціального захисту.

Інтерсекторальна співпраця – взаємодія між різними галузями (медицина, освіта, соціальна сфера) у процесі реабілітації.

Кейс-менеджмент – супровід клієнта у процесі отримання соціальних і реабілітаційних послуг.

Колективний договір – угода між роботодавцем і працівниками (їхніми представниками), що регулює трудові й соціальні умови.

Кризове втручання – комплекс оперативних заходів для підтримки людини у критичній ситуації.

Кроссекторальне партнерство – співпраця державного, приватного й громадського секторів.

Медико-соціальна експертиза – визначення ступеня інвалідності та розроблення програми реабілітації.

Медична реабілітація – комплекс лікувальних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я.

Моніторинг програм – систематичне відстеження ефективності соціальних та реабілітаційних заходів.

Музикотерапія – метод реабілітації через вплив музики на психоемоційний стан.

Оцінка ефективності – аналіз результатів програм реабілітації та соціального партнерства.

Партнерство громадських організацій – співпраця з неурядовими організаціями (НУО) у сфері соціальної допомоги.

Програма реабілітації – системний план заходів для відновлення та інтеграції особи в суспільство.

Професійна орієнтація – допомога людині у виборі професії з урахуванням її стану здоров'я та здібностей.

Професійна реабілітація – відновлення професійних навичок і забезпечення зайнятості.

Психологічна реабілітація – відновлення психоемоційного стану та формування стресостійкості.

Психосоціальна підтримка – комплекс заходів для відновлення психологічного та соціального благополуччя.

Публічно-приватне партнерство – співпраця держави та бізнесу у соціальних і реабілітаційних проектах.

Раннє втручання – допомога дітям із особливими потребами на ранньому етапі розвитку.

Ресоціалізація – відновлення здатності до життя в суспільстві після залежності чи ізоляції.

Рівні можливості – забезпечення однакового доступу до ресурсів і прав для всіх громадян.

Сервісна модель допомоги – надання послуг орієнтованих на потреби клієнта.

Соціальна адаптація – пристосування до нових соціальних умов після хвороби чи травми.

Соціальна відповідальність – добровільна діяльність організацій задля вирішення суспільних проблем.

Соціальна мобільність – здатність змінювати соціальний статус завдяки освіті, праці чи іншим чинникам.

Соціальна політика – діяльність держави щодо забезпечення добробуту та соціального захисту громадян.

Соціальна підтримка – матеріальна чи нематеріальна допомога людям у кризових обставинах.

Соціальна робота – професійна діяльність із надання допомоги та підтримки людям і громадам.

Соціальна інклюзивність – стратегія включення всіх верств населення у суспільні процеси.

Соціальна інкультурація – засвоєння культурних норм і традицій у процесі соціалізації.

Соціальна інтеграція – повне включення осіб з особливими потребами у суспільне життя.

Соціальне партнерство – система співпраці між державою, роботодавцями, профспілками, громадськими організаціями для досягнення соціальної злагоди.

Соціальне страхування – система фінансового захисту у випадку хвороби, травми, інвалідності чи втрати роботи.

Соціальний діалог – переговори й консультації між різними сторонами з метою узгодження рішень.

Соціальний захист – гарантована система підтримки людей у кризових ситуаціях.

Соціальний капітал – сукупність зв'язків, довіри та взаємодії між людьми і спільнотами.

Соціальний працівник – фахівець, що здійснює соціальну підтримку та реабілітацію клієнтів.

Соціально-педагогічний патронаж – довготривала підтримка сімей та дітей у кризових ситуаціях.

Соціально-трудова реабілітація – інтеграція людини у сферу праці через відновлення її трудових функцій.

Соціальні послуги – комплекс заходів підтримки осіб у складних життєвих обставинах.

Стейкхолдери – зацікавлені сторони у процесі реалізації програм реабілітації.

Трипартизм – принцип взаємодії держави, роботодавців і працівників у вирішенні соціальних питань.

Фізична терапія – відновлення рухових функцій за допомогою вправ і процедур.

Хартія соціальних прав – міжнародний документ, що визначає основні соціальні права громадян.

Якість життя – комплексна характеристика умов життя людини, що включає здоров'я, освіту, соціальні відносини та добробут.

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Бочарова Н. М., Григоренко І. М. Соціальне партнерство в системі соціальної роботи. Київ: Каравела, 2019.
2. Волков В. І., Козуб І. М. Організація та управління соціальними послугами. Київ: Центр учбової літератури, 2020.
3. Гуменюк О. В. Соціальне партнерство: теорія та практика. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2018.
4. Коваль Л. Г. Соціальні технології та партнерство в реабілітаційних програмах. Київ: КНЕУ, 2021.
5. Сидоренко О. Л. Медико-соціальна реабілітація: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2019.
6. Ткачук А. Ф. Громадянське суспільство і соціальне партнерство. Київ: ІКЦ «Легальний статус», 2020.

8. Payne, M. Modern Social Work Theory. Oxford: Oxford University Press, 2021.
9. Lepage, A., Hunt, S. Rehabilitation and Partnership: International Practices. Routledge, 2019.
10. Thompson, N. Partnership Working in Health and Social Care. Palgrave Macmillan, 2018.
11. Barnes, M., Sullivan, H. Power, Participation and Political Renewal: Case Studies in Public Participation. Policy Press, 2017.

Онлайн-ресурси та словники:

1. Community-Based Rehabilitation Global Network. CBR Global Network. URL : <https://cbrglobalnetwork.org/>
2. European Platform for Rehabilitation. EPR. URL : <https://www.epr.eu/>
3. International Labour Organization. Social Protection. URL : <https://www.ilo.org/global/topics/social-protection/>
4. United Nations. UN Enable: Disabilities. URL : <https://www.un.org/development/desa/disabilities/>
5. World Health Organization. Rehabilitation 2030. URL : <https://www.who.int/rehabilitation>
6. Міністерство соціальної політики України. URL : <https://www.msp.gov.ua/>
7. Національна соціальна сервісна служба України. NSSU. URL : <https://nssu.gov.ua/>
8. Портал «Громадський простір». URL : <https://prostir.ua/>
9. Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю. URL : <https://www.ispf.gov.ua/>

Навчальна дисципліна

ОК 11. ПСИХОЛОГІЯ ТРАВМИ ТА ТРАВМУЮЧИХ ПОДІЙ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Адаптація – процес пристосування організму або особистості до змінних умов середовища. Вона може бути фізіологічною, психологічною або соціальною і полягає у зміні функцій або поведінки для досягнення гармонії з навколишнім середовищем.

Астенічний тип ПТСР – одна з форм посттравматичного стресового розладу, що характеризується емоційним та фізичним виснаженням, апатією, депресивним настроєм і втратою інтересу до життя.

Вікова криза – період у розвитку особистості, що характеризується значними психологічними змінами та перебудовами.

Вторгнення – насильницьке, несанкціоноване і, як правило, раптове проникнення на чужу територію або в чужий простір з ворожими намірами.

Вторинна дисоціація – захисний психічний процес, при якому людина, відчуючи надмірний стрес або травму, намагається від'єднатися від реальності, створюючи «другий» стан свідомості, який дозволяє їй функціонувати, не відчуючи нестерпних емоцій.

Вторинний травматичний стрес (ВТС вікарна травматизація або травма свідка) – стан стресу, що виникає внаслідок непрямого контакту з травматичним досвідом іншої людини.

Гіперактивація – стан підвищеної активності або збудженості нервової системи, часто пов'язаний з реакціями на стрес або травму

Гостра реакція на стрес (ГРС) – тимчасовий розлад, який виникає у відповідь на інтенсивний або загрозливий стресовий фактор.

Дисоціація – захисний механізм психіки, що полягає у порушенні зазвичай інтегрованих функцій свідомості, пам'яті, ідентичності та сприйняття навколишнього середовища.

Дистрес – тривалий або надто інтенсивний стрес, який виснажує ресурси організму і може призвести до фізичних та психологічних розладів.

Дисфоричний тип ПТСР – форма посттравматичного стресового розладу, яка характеризується постійним відчуттям внутрішнього невдоволення, дратівливості та пригнічено-похмурого настрою.

Екстремальна ситуація – обставини, які виходять за межі звичайного людського досвіду і містять серйозну загрозу для життя, здоров'я або добробуту.

Еустрес – короткочасний, мобілізуючий стрес, який допомагає сконцентруватися та впоратися із завданням (наприклад, хвилювання перед іспитом чи спортивним змаганням).

Життєва криза – складний період, коли значні зміни, виклики або внутрішні конфлікти змушують людину переосмислити своє ставлення до себе та світу.

Життєвий сценарій – поняття, яке використовується в психології для опису стійкої сукупності установок, переконань та поведінкових патернів, які формуються у людини в ранньому дитинстві та впливають на її подальше життя.

Катастрофа – масштабне лихо, аварія чи подія, що призводить до тяжких або незворотних наслідків, таких як людські жертви, руйнування та значна шкода довкіллю.

Катастрофізація – когнітивне спотворення, коли людина схильна бачити найгірший сценарій розвитку подій, навіть якщо загроза мінімальна.

Колективна травма – психічна травма, отримана групою людей будь-якого розміру, аж до цілого суспільства, внаслідок соціальної, техногенної чи екологічної катастрофи або злочинних дій політичних чи інших соціальних суб'єктів.

Короткочасна депресивна реакція – підтип розладу адаптації, при якому переважає легкий депресивний настрій (смуток, плаксивість, відчуття безнадійності), але симптоматика не є достатньо важкою або стійкою, щоб відповідати критеріям депресивного епізоду.

Кризова психологія – галузь психології, яка спеціалізується на дослідженні, оцінці та наданні допомоги людям, які опинилися в кризових ситуаціях.

Кризова ситуація – ситуація перешкоди індивіду на шляху до реалізації важливих життєвих цілей, коли особистість не може подолати цю ситуацію за допомогою звичних методів.

Міжнародна класифікація хвороб 11-го перегляду (МКХ-11) – сучасна версія глобального стандарту для кодування захворювань, розроблена ВООЗ.

Надзвичайна ситуація – обстановка на окремій території чи об'єкті, що характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності людей і спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, військовими діями або іншою небезпечною подією.

Наративна експозиційна терапія (NET) – метод, розроблений для роботи з людьми, які пережили множинні та комплексні травми (наприклад, біженці, жертви тривалого насильства).

Нейролінгвістичне програмування (НЛП) – підхід до психології, особистого розвитку та комунікації, який зосереджений на зв'язку між мисленням (нейро), мовою (лінгвістичне) та поведінковими патернами, що засвоюються через досвід (програмування).

Первинна дисоціація – специфічний дисоціативний феномен, що виникає безпосередньо в момент травматичної події. Її суть полягає у фрагментації травматичного досвіду.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) – відстрочена або затяжна реакція на стресову подію чи ситуацію (короткочасну або тривалу) винятково загрозливого чи катастрофічного характеру, яка може викликати глибокий дистрес майже у будь-кого.

Пролонгована депресивна реакція – підтип розладу адаптації, що виникає у відповідь на тривалу стресову ситуацію (наприклад, хронічна хвороба, тривалий сімейний конфлікт).

Психічна травма – порушення цілісності функціонування психіки, спричинене такою ситуацією, яка суб'єктивно

інтерпретується як непереборна та незвичайна внаслідок недостатності захисних механізмів; викликає в подальшому глибокі емоційні переживання

Психологічна травма – глибока емоційна рана, що виникає внаслідок переживання вкрай стресових, лякаючих або катастрофічних подій, які руйнують відчуття безпеки та перевантажують здатність психіки впоратися із ситуацією.

Психологія катастроф – галузь, що вивчає вплив великих травматичних подій (наприклад, стихійних лих, аварій) на психіку людини.

Психотравматологія – галузь психології та психіатрії, яка вивчає та лікує психологічні травми, що виникають після травмуючих подій, таких як насильство, катастрофи чи втрата близьких.

Психотравмуюча ситуація – тривала ситуація, при якій накопичується багато негативних дій, кожна з яких сама по собі не настільки значна, але коли їх багато і вони діють протягом певного часу, їх дія підсумовується і виникає хвороба.

Резильєнтність – психологічна здатність людини успішно адаптуватися до стресових життєвих ситуацій, долати труднощі та відновлюватися після них, повертаючись до попереднього стану або навіть стаючи сильнішою.

Розлад адаптації – емоційні або поведінкові проблеми, що виникають у відповідь на значну життєву зміну або стресову подію, яка не є катастрофічною (наприклад, розлучення, звільнення).

Розлад адаптації – психічний стан, який виникає як реакція на значущі життєві зміни або стресові події (наприклад, втрату близької людини, переїзд, звільнення з роботи) і проявляється у вигляді емоційних або поведінкових симптомів, таких як тривожність, депресія, дратівливість або порушення сну.

Розлади адаптації – стани суб'єктивного дистресу та емоційного розладу, що зазвичай заважають соціальному функціонуванню та продуктивності і виникають у період адаптації до значної життєвої зміни або стресової життєвої події.

Соматичний підхід – психотерапевтичний підхід, що базується на ідеї, що травма – не стільки подія, скільки незавершена фізіологічна реакція нервової системи.

Соматоформний тип ПТСР – одна з форм посттравматичного стресового розладу, при якій фізичні (соматичні) симптоми домінують над психічними, хоча причиною є психічна травма.

Стійка зміна особистості після переживання катастрофи – розлад, що характеризується глибокими та тривалими змінами в особистісній структурі людини після переживання стресу катастрофічного характеру.

Стокгольмський синдром – несвідома психологічна реакція, за якої заручник починає відчувати симпатію, співчуття і навіть емоційну прив'язаність до свого кривдника (викрадача, терориста).

Стрес – неспецифічна реакція організму на будь-яку вимогу, що порушує його рівновагу (гомеостаз) і вимагає адаптації.

Стресовий розлад – група психічних розладів, які розвиваються внаслідок переживання однієї або кількох травматичних чи надзвичайно стресових подій.

Стресор – будь-який чинник, подія або умова, що викликає в організмі стан стресу.

Суб'єкти екстремальної ситуації – особи або групи осіб, які прямо чи опосередковано залучені до надзвичайної події та зазнають її впливу.

Травма – надто сильні, руйнівні переживання (почуття жаху, страху та безпорадності), зумовлені такими подіями життя, які сприймаються людиною як загроза її безпеки та існування

Травма втрати – психологічна травма, що виникає внаслідок значної втрати (смерті близької людини, розлучення, втрати дому тощо), яка супроводжується глибокими почуттями суму, страху, провини, самотності та може призвести до тривожного типу прив'язаності або депресії.

Травма поколінь – термін, що описує психологічний досвід, який передається від покоління до покоління внаслідок травматичних подій, таких як війни чи голод.

Травматична подія – шокуючий, страшний або небезпечний досвід, який загрожує життю чи здоров'ю людини, спричиняючи сильні негативні емоційні реакції, що можуть вплинути на психологічний стан та майбутнє функціонування.

Травматичний стрес – дуже сильний тривожний розлад, викликаний так званим стресором – подією, яка є джерелом травми.

Травмо-фокусована когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) – структурований підхід, який допомагає людям змінити деструктивні думки, почуття та поведінкові патерни, що виникли внаслідок травми.

Травмуюча ситуація – екстремальна, критична подія, яка загрожує життю та здоров'ю людини, викликає сильні негативні емоції (страх, жах, безпорадність) і порушує відчуття безпеки, що потребує значних зусиль для подолання її наслідків.

Третинна дисоціація – процес психічного захисту, що виникає внаслідок складних травм, коли у психіці формуються різні «его-стани» (особистісні стани), які містять травматичний досвід.

Тривожний тип ПТСР – тип посттравматичного стресового розладу, що характеризується постійною психічною та фізичною тривогою, дратівливістю, напруженістю та нав'язливими страхами, які виникають на тлі пережитої травми.

Уникнення – поведінка, що полягає у відхиленні від неприємних, стресових або тривожних ситуацій, думок, почуттів чи спогадів.

Флешбек – психологічний феномен, при якому людина раптово та мимоволі переживає минулу подію так, ніби вона відбувається знову в теперішньому часі; яскравий, інтенсивний і часто тривожний досвід.

EMDR (Eye Movement Desensitization and Reprocessing) – психотерапевтичний підхід, головна ідея якого полягає в тому, що травматична інформація може «застрягти» в нервовій системі, і метод допомагає мозку її опрацювати та інтегрувати.

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Грандт В. В. Психологія травмуючих ситуацій : навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності «Психологія» освітньо- професійної програми «Психологія». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2024. 107 с.
2. Дитяча психотравма / С. П. Влад. Київ: Шкільний світ, 2018. 112 с.
3. EMDR. Подолання наслідків психотравми: практичний посібник / за ред. Арне Гофмана. Львів : Свічадо, 2017. 259 с.
4. Колесніченко О. С. Засади бойової психологічної травматизації військовослужбовців : монографія. Х. :ФОП Бровін О.В., 2018. 488 с. 2.
5. Наугольник Л.Б. Психологія стресу: підручник. Львів : Львівський національний університет внутрішніх справ. 2015. 324 с.
6. Посттравматичний стресовий розлад: посібник / Венгер О. П., Ястремська С. О., Рега Н. І. та ін. Тернопіль : ТДМУ, 2016. 264 с.
7. Титаренко Т. М. Посттравматичне життєтворення: способи досягнення психологічного благополуччя: монографія / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 160 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/724758>

Статті та онлайн-ресурси:

1. Горностаєв П. Психологія колективних травм: монографія. Кропивницький, Імекс-ЛТД. 2023. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/738684/>
2. Карта цінності: арттерапія для пошуку опори і гармонії / Підлипна Л., Підлипний Р., Приходькіна Н., Кушнірук В. та ін. Київ: 7БЦ, 2025. 296 с. ISBN 978-617-549-554-4
3. Приходькіна Н. О. Клінічні та психосоціальні особливості посттравматичного стресового розладу в українському суспільстві:

комплексний аналіз та перспективи. *Габітус*. 2025. № 77.
<http://habitus.od.ua/2025>

4. Приходькіна Н. Психологічна зрілість особистості: концептуальні та теоретичні підходи. *Наукові інновації та передові технології* (Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»). 2025. № 4 (44). С. 1347-1367.
<http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/issue/archive>

5. Приходькіна Н. Психологічна підтримка обдарованих студентів в умовах воєнного стану. *Обдаровані діти – скарб нації! Матеріали V Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (23–26 жовтня 2024 року)*. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. С. 1195-1205. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/50286/1/O_Kocherga_ODSN_IPO.pdf

6. Психологія травми: вплив травматичних подій на психіку та методи допомоги. URL : <https://komora.info/lyudi/10164-psikhologiya-travmi-vpliv-travmatichnikh-podij-na-psikhiku-ta-metodi-dopomogi>

7. Психологія травми: лекції. URL : https://www.youtube.com/watch?v=Q_3OiHebIy0

8. Травма у психології. URL : <https://psychology.space/psypedia-post/travma/>

Навчальна дисципліна
ОК 12. СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА
СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Авансування пенсії – виплата пенсії наперед за майбутні періоди.

Адресна соціальна допомога – вид допомоги, що надається конкретним категоріям громадян з урахуванням їхніх доходів.

АктUARні розрахунки – фінансово-математичні розрахунки для визначення стійкості й збалансованості системи страхування.

Базова пенсія – гарантований державою мінімальний рівень пенсійного забезпечення.

Бюджет Пенсійного фонду – кошторис надходжень і витрат на виплату пенсій та соціальних виплат.

Верифікація соціальних виплат – перевірка достовірності інформації про отримувачів допомоги.

Види соціального страхування – пенсійне, медичне, страхування від безробіття, від нещасних випадків, від тимчасової втрати працездатності.

Внески страхові – обов'язкові платежі роботодавців і працівників до фондів соціального страхування.

Гарантії соціальні – комплекс державних зобов'язань щодо забезпечення мінімального рівня добробуту громадян.

Громадські організації соціального спрямування – недержавні структури, що реалізують соціальні програми.

Державна допомога сім'ям з дітьми – грошові виплати на підтримку батьківства і материнства.

Державна соціальна політика – діяльність держави, спрямована на забезпечення прав людини на соціальний захист.

Добровільне соціальне страхування – система страхування, у якій громадяни добровільно беруть участь, сплачуючи внески.

Економічна безпека – здатність системи соціального забезпечення гарантувати виплати навіть у кризових умовах.

Житлові субсидії – державна допомога громадянам на оплату житлово-комунальних послуг.

Забезпечення соціальне – система заходів і виплат для підтримки добробуту громадян.

Зайнятість населення – діяльність громадян, що приносить їм дохід і є основою для нарахування соціальних внесків.

Захист соціальний – система правових і фінансових гарантій для осіб у складних життєвих обставинах.

Індексація доходів – підвищення розміру соціальних виплат відповідно до рівня інфляції.

Інституції соціального страхування – органи й фонди, що адмініструють страхові внески та виплати.

Інтернаціоналізація соціального захисту – запровадження міжнародних стандартів у сфері соціального забезпечення.

Коефіцієнт страхового стажу – показник для визначення розміру пенсії.

Колективний договір – угода між роботодавцем і працівниками з регламентацією соціальних гарантій.

Комплементарність – поєднання державних і недержавних форм соціального забезпечення.

Лікарняний лист – документ, що підтверджує тимчасову непрацездатність і є підставою для отримання виплат.

Мінімальний соціальний стандарт – гарантований державою рівень доходів, послуг і гарантій.

Міжнародна організація праці (МОП) – міжнародна установа, що встановлює стандарти у сфері праці й соціального забезпечення.

Накопичувальна пенсійна система – система, де майбутні пенсійні виплати формуються за рахунок індивідуальних внесків.

Недержавні пенсійні фонди – фінансові установи, що накопичують внески для додаткового пенсійного забезпечення.

Обов'язкове соціальне страхування – державна система страхового захисту громадян.

Одноразова допомога – виплата, що надається один раз (наприклад, при народженні дитини).

Осучаснення пенсій – перегляд і підвищення розмірів раніше призначених пенсій.

Пенсія за віком – виплата особам, що досягли пенсійного віку.

Пенсія по інвалідності – виплата особам, які втратили працездатність.

Пенсія у разі втрати годувальника – виплата членам сім'ї померлого годувальника.

Пенсійна реформа – зміна системи пенсійного забезпечення.

Прожитковий мінімум – вартісна величина набору товарів і послуг, необхідних для життя.

Пільги соціальні – часткове чи повне звільнення від оплати послуг або податків.

Резервні фонди соціального страхування – фонди для покриття дефіциту системи.

Ризики соціальні – життєві обставини (старість, хвороба, безробіття), що зумовляють потребу в захисті.

Соціальне забезпечення – система заходів, що гарантує громадянам матеріальну підтримку у випадку соціальних ризиків.

Соціальне страхування – форма захисту населення, що базується на обов'язкових внесках.

Соціальний пакет – сукупність соціальних гарантій, що надаються працівникові.

Соціальні стандарти – норми і показники, які визначають рівень соціального захисту.

Соціальна допомога малозабезпеченим – виплата громадянам, які не мають достатніх доходів.

Трудові відносини – відносини між працівником і роботодавцем, що передбачають соціальне забезпечення.

Тимчасова непрацездатність – стан, коли особа не може виконувати роботу й отримує допомогу.

Умови призначення пенсії – вимоги до віку та страхового стажу для отримання права на пенсію.

Універсальні соціальні права – права людини на соціальне забезпечення, закріплені міжнародними договорами.

Фонд соціального страхування – державна установа, що адмініструє страхові внески та виплати.

Фінансова стабільність системи – здатність забезпечувати виплати без дефіциту.

Хартія соціальних прав – міжнародний документ, що закріплює стандарти соціальних прав.

Цільові соціальні програми – державні програми підтримки окремих категорій громадян.

Шкідливі умови праці – фактори виробництва, що підвищують ризик втрати працездатності та потребують спеціальних гарантій.

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Базилевич В. Д. Соціальне страхування: навчальний посібник. Київ: Знання, 2019.
2. Ватаманюк-Зелінська У. З. Фінансове забезпечення соціального страхування в Україні. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2020.
3. Гавриленко В. В., Сахарук О. М. Система соціального забезпечення та страхування в Україні. Київ: Каравела, 2021.
4. Долішній М. І. Соціальний захист населення: механізми та інструменти реалізації. Київ: КНЕУ, 2020.
5. Колот А. М. Соціальний захист і соціальне партнерство. Київ: КНЕУ, 2018.
6. Кравченко С. О. Пенсійна система України: проблеми та перспективи розвитку. Київ: НАДУ, 2021.
7. Лібанова Е. М. Соціальна політика і соціальне забезпечення: курс лекцій. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2019.
8. Barr, N. The Economics of the Welfare State. Oxford: Oxford University Press, 2020.
9. Townsend, P. The Right to Social Security and National Development. Routledge, 2018.
10. Aspalter, C. The Routledge International Handbook to Welfare State Systems. Routledge, 2021.
11. Dixon, J. Social Security in Global Perspective. Praeger, 2019.
12. Bonoli, G. The Politics of the New Welfare State. Oxford University Press, 2017.
13. International Labour Organization (ILO). Social Security Principles. Geneva, ILO, 2019.

Онлайн-ресурси та словники:

1. European Commission. Social Protection Systems. URL : https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/social-protection-social-inclusion_en
2. International Labour Organization (ILO). Social Protection. URL : <https://www.ilo.org/topics-and-sectors/social-protection>
3. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Social Policy. URL : <https://www.oecd.org/en/topics/policy-issues/social-policy.html>
4. United Nations. Division for Inclusive Social Development: Social Protection. URL : <https://www.un.org/development/desa/socialperspectiveondevelopment/>
5. World Bank. Social Protection and Jobs Global Practice. URL : <https://www.worldbank.org/en/topic/socialprotection>
6. Міністерство соціальної політики України. URL : <https://www.msp.gov.ua/>
7. Національна соціальна сервісна служба України. URL : <https://nssu.gov.ua/>
8. Пенсійний фонд України. URL : <https://www.pfu.gov.ua/>
9. Фонд соціального страхування України. URL : <https://www.fssu.gov.ua/>

Навчальна дисципліна ОК 13. СОЦІАЛЬНА МЕДІАЦІЯ ТА ФАСИЛІТАЦІЯ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Агресивна поведінка – будь-які форми поведінки, що передбачають заподіяння комусь або чомусь фізичної чи психологічної шкоди.

Активне слухання – техніка комунікації, що полягає в повній концентрації на співрозмовнику, розумінні його повідомлення, усвідомленні почуттів та демонстрації цього розуміння; це не просто мовчазна увага, а активний процес, що включає уточнюючі запитання, перефразування та вербалізацію почуттів.

Арбітраж – вирішення конфлікту третьою стороною, яка вивчила протилежні точки зору на проблему та запропонувала рекомендації, що є обов'язковими до виконання конфліктуючими сторонами; це не тільки державна або офіційна практика, але й можливий алгоритм дій спрямованих на вирішення окремих видів інтерперсональних конфліктів. Виокремлюють такі види арбітражу: третейські суди, міжнародний комерційний арбітраж, міжнародний інвестиційний арбітраж, міждержавний арбітраж, спортивний арбітраж тощо.

Асертивна поведінка – спосіб дії, при якому людина активно та послідовно відстоює свої інтереси, відкрито заявляє про свої цілі й наміри, поважаючи при цьому інтереси оточуючих.

Бенефектантність – тенденція інтерпретувати події, що відбуваються, таким чином, щоб запропонована інтерпретація представляла власну позицію або дії людини у більш вигідному світлі, ніж вони є насправді; прагнення приписувати собі заслугу у тому, що призвело до успіху, але разом із цим тенденція заперечувати власну відповідальність за те, що привело до невдачі; пояснення процесу, за допомогою якого людина егоцентрично (упереджено та несвідомо) змінює власну пам'ять на минулі події таким чином, щоб акцентувати свою роль у позитивних подіях та зменшити свій внесок у негативні події.

Вертикальний конфлікт – конфліктна взаємодія суб'єктів вертикального підпорядкування (керівник – підлеглий, підприємство/організація – міністерство/відомство, метрополія –

провінція). Підґрунтя такого конфлікту складає відмінність у потенціалах влади та підпорядкування, різні можливості при їх взаємодії.

Вирішення конфлікту – елімінація або мінімізація проблем, що розділяють опонентів, завдяки пошуку компромісу, досягнення згоди тощо; досягнення згоди зі спірних питань між сторонами конфлікту; зміна установок суб'єктів конфліктної взаємодії, що ефективно приводить до завершення конфлікту.

Відкриті запитання – Запитання, які спонукають до розгорнутої відповіді та надають більше інформації, на відміну від закритих запитань, на які можна відповісти «так» або «ні». Зазвичай починаються зі слів «що?», «як?», «чому?», «розкажіть про...».

Відновне правосуддя (відновні практики) – Підхід до вирішення конфліктів та правопорушень, який фокусується не на покаранні винного, а на відновленні шкоди, завданої жертві та спільноті. Медіація є одним з ключових інструментів відновного правосуддя.

Врегулювання конфлікту – результат організованого успішного спонукання (або примусу) одного з суб'єктів конфліктної взаємодії до тієї або іншої дії, що вигідна іншій стороні або посереднику. Досягнутий таким чином компроміс є неміцним і недовговічним, оскільки вихідна причина суперництва не усунена та постконфліктні відносини супротивників залишаються такими, що можуть привести до нового спалаху боротьби.

Гештальт-психологія – школа в психології, яка акцентує положення про важливість вивчення не об'єктивних фізичних властивостей об'єктів, а того суб'єктивного шляху, завдяки якому об'єкт з'являється у людській свідомості.

Гіпотеза фрустрації-агресії – підхід, згідно якого вважається, що фрустрація завжди викликає емоцію агресії та агресія завжди є наслідком фрустрації.

Групова динаміка – сукупність взаємозв'язків і взаємодій, що виникають між учасниками групи; фасилітатор аналізує та скеровує групову динаміку для досягнення поставлених цілей.

Деструктивне вирішення конфлікту – спосіб вирішення конфлікту, що веде до загострення взаємовідносин та не сприяє пошукам позитивного вирішення конфліктного питання.

Емоційний інтелект – здатність людини розпізнавати емоції, розуміти наміри, мотивацію, бажання інших людей і свої власні, а також здатність керувати своїми емоціями та емоціями інших людей з метою вирішення практичних задач.

Емпатія – здатність розуміти та відчувати емоційний стан іншої людини, дивлячись на ситуацію з її перспективи; ключова навичка для медіатора та фасилітатора.

Етапи розв'язання конфлікту – багатоступеневий процес вирішення конфлікту, що складається з таких ступенів: аналізу й плану розв'язання конфлікту; реалізації плану розв'язання конфлікту; оцінювання ефективності дій.

Інтегративні переговори – розгляд конфліктуючими сторонами переговорів як процесу вирішення конфлікту з урахуванням інтересів один одного, коли продукується партнерський тип поведінки, а стратегія вибудовується за принципом «виграш – виграш».

Кокус – індивідуальна конфіденційна зустріч медіатора з однією зі сторін конфлікту під час медіаційного процесу, що дозволяє сторонам відверто висловити свої побоювання, емоції та інтереси, які вони не готові обговорювати у присутності опонента.

Конкурентна віктимність – виникає з того, що суб'єкти конфлікту усвідомлюють себе його жертвами (особливо в ситуації, коли власних ресурсів не вистачає для вирішення конфлікту на свою користь), а ті втрати, які вони несуть внаслідок його загострення, артикулюються як особливі та такі, що не можливо порівняти з втратами опонента.

Консенсус – прийняття рішення, з яким погоджуються всі учасники групи; це не просто компроміс, а результат, який задовольняє ключові інтереси всіх сторін, що є частою метою фасилітації.

Консіліатор – особа, яка має спеціальні знання у сфері конфлікту та може давати особисті рекомендації сторонам, що є опонентами про можливі способи його подолання та, яка проводить переговори без безпосередньої зустрічі сторін за одним столом.

Консіліація – один із способів ведення переговорів і вирішення спорів/конфліктів, коли непередбачена безпосередня зустріч суб'єктів взаємодії за одним столом, оскільки наявне сильне емоційне навантаження конфлікту та існує небажання однієї або

двох сторін зустрічатися лицем до лиця, але є готовність опонентів все-таки спробувати вирішити проблему без суду.

Конструктивне вирішення конфлікту – пошук вирішення проблеми без спроб впливати на особистість опонента. Всі учасники конфлікту спільно беруть на себе відповідальність за проблему та пліч-о-пліч шукають рішення. Проблема визначається та вирішується спільно. Процес конструктивного вирішення конфлікту призводить до задоволення обох сторін і покращує їхні взаємовідносини.

Конструктивне управління конфліктом – довгостроковий, складний процес, що призводить до вирішення конфліктної проблеми.

Конструктивний спір – вибір ефективних стилів, прийомів вербальної комунікації у конфліктній ситуації, що призводять до її подолання.

Контраргументування – активне обмірковування та спростування індивідом аргументів, що наводяться комунікатором.

Конфіденційність – Один з основних принципів медіації, який зобов'язує медіатора та сторони не розголошувати інформацію, отриману під час процесу, без згоди всіх учасників.

Конфлікт – розбіжності, протилежність інтересів сторін, відмінна позиція двох або більше суб'єктів правовідносин, у зв'язку з якими одній зі сторін чи обом сторонам може бути завдано моральної та/або матеріальної шкоди; це особливий вид взаємодії, в основі якої знаходяться протилежні та несумісні цілі, інтереси, типи поведінки людей та соціальних груп, що супроводжуються негативними психологічними проявами; це протистоянням суб'єктів взаємодії, що викликано складно вирішеною та суб'єктивно значущими протиріччями, які супроводжуються гострими емоційними переживаннями; це явище культури, зміст якого визначається культурними чинниками, а процес виникнення та розвитку конфліктів регулюється культурними нормами, що за певних обставин призводять до виникнення особливих культурних ритуалів, що впливають на процес конфліктної взаємодії його учасників.

Конфлікт військовий – озброєне протиборство двох або кількох соціальних груп, держав або територіальних та інших утворень.

Конфлікт гібридний – будь-яке зіткнення супротивників, коли наявне протиставлення їхніх позицій або інтересів прикривається різними формами маскування, пропагандистських фальсифікацій та маніпуляцій, з метою досягнення виключно власних цілей.

Конфлікт дисфункціональний – зіткнення індивідів або спільнот у межах однієї соціальної групи або організації, що приводить до послаблення стійкості та стабільності такої групи або організації, до різкого зниження ефективності їхньої функціональності або навіть до її згасання.

Конфлікт екологічний – різновид соціального конфлікту, що пов'язаний з оточуючим середовищем та його деградацією, з необмеженим використанням поновлюваних природних ресурсів, надмірним напруженням абсорбційної здібності екосистеми (забруднення оточуючого середовища), виснаження середовища проживання; це конфлікти, що пов'язані з оточуючим середовищем, що викликані екологічним дефіцитом при взаємодії один із іншим цілого ряду контекстних чинників, що дуже часто визначаються ситуацією.

Конфлікт етнічний – форма міжгрупового конфлікту, коли соціальні групи з ціннісними переконаннями або інтересами, що не співпадають поляризуються за етнічною ознакою; міжгруповий конфлікт, що поділяє людей за етнічними ознаками.

Конфлікт етносоціальний – тип етнічного конфлікту, що виникає внаслідок загострення суперництва у процесі розподілення ресурсів (посад, робочих місць, представництва в виконавчих, законодавчих та судових органах влади) між двома типами або подібними сегментами різних етнічних груп, тобто зумовлений вертикальною соціальною мобільністю.

Конфлікт з нульовою сумою – різновид конфліктної взаємодії, що передбачає абсолютне програвання однієї сторони та повноцінну, без поступок, перемогу іншої сторони конфлікту, тобто «вага» виграного дорівнюється «вазі» програного.

Конфлікт зміщений – конфлікт, що виник на кривдній підставі, коли справжня причина конфлікту прихована.

Конфлікт ідентичностей – соціокультурні конфлікти посттрадиційності, підґрунтя яких складають ціннісно-світоглядні

відмінності та протиріччя, що зумовлені кризами та трансформаціями культурних ідентичностей.

Конфлікт культурний – конфлікт, викликаний відмінностями культурних цінностей та переконань, що слугують предметом розходження між людьми та соціальними групами; конфлікт, що виникає у людини або групи, коли зіштовхуються два або більше суперечних між собою культурних стандартів, обидва з яких часткового є прийнятні, а тому є конфліктні; зіткнення між групами, що виникає внаслідок відмінностей культурних стандартів і практик.

Конфлікт латентний – приховане, неявне зіткнення, або початкова стадія у розвитку конфлікту, на якій відсутні відкриті дії суб'єктів конфліктної взаємодії.

Конфлікт ментальний – нездатність індивіда до продуктивної діяльності внаслідок неузгодження соціальних норм, ціннісних орієнтацій та рольових очікувань.

Конфлікт мотиваційний – конфлікт, який виникає, коли опоненти мають або різні інтереси, або мотиви, що суперечать один одному.

Конфлікт нереалістичний (безпредметний) – зіткнення, яке має за мету відкриті вираження негативних емоцій та образ, що накопичилися, прояв ворожості, коли конфліктна взаємодія стає не засобом досягнення конкретного результату, а самоціллю.

Конфлікт політичний – гостре політичне та психологічне протистояння між суб'єктами політики, що викликане актуальними проблемами та протиріччями, у тому числі такими, що

Конфлікт реалістичний (предметний) – зіткнення, що викликане незадоволенням потреб учасників взаємодії або несправедливим, на їхню думку, розподілом між ними яких-небудь ресурсів, переваг та спрямоване на досягнення конкретного результату.

Конфлікт релігійний – конфронтація груп віруючих або кліру на підставі релігійних мотивів у межах однієї церкви або релігійного об'єднання; загострення або стан хронічної напруги у відношеннях догматичних та організаційно самостійних церковно- релігійних структур, релігійних об'єднань та відповідних груп віруючих, що ідеологічно мотивовано релігійними міркуваннями кожної з протиборчих сторін.

Конфлікт ресурсний – конфлікт між суб'єктами взаємодії, коли їхні цілі збігаються але ресурси, на які вони претендують є обмеженими (наприклад, матеріальні цінності, територія, фінанси тощо). Опоненти прагнуть до одного й того ж, але в силу обмеженості ресурсів їхні інтереси суперечать один одному.

Конфлікт рольовий – конфлікт, що зумовлений виконанням несумісних соціальних ролей різних людей або внутрішніми протиріччями між різними ролями, або компонентами ролі однієї людини.

Конфлікт ситуаційний – конфлікт особистості з зовнішньою обстановкою, групою оточуючих людей; може виступати як психотравмуюча обставина. Вихід із такого конфлікту можливий шляхом мотиваційної перебудови, включення захисних психологічних механізмів.

Конфлікт соціальний – загострення соціальних суперечностей, зіткнення, за яке опонуючи сторони представлені соціальними спільнотами – етнічними або релігійними групами, класами, державними утвореннями тощо; явища та процеси, що розгортаються на рівні соціальних макроструктур.

Конфлікт соціально-політичний – конфлікт між великими соціальними групами, що зачіпає політичні відносини або для вирішення якого потрібні політичні методи врегулювання.

Конфлікт соціокультурний – крайнє загострення протиріч у процесі спільного відтворення соціальної реальності між великими соціальними спільнотами (національними, расовими, конфесійними), в підґрунті яких знаходяться такі чинники, як релігійні (зіткнення релігійних світоглядів), цивілізаційні (зіткнення цивілізацій) та етнічні (зіткнення етнічних ідентичностей).

Конфлікт ціннісний (світоглядний) – протиріччя, що виникають на ґрунті несумісних уявлень, які мають особливе значення; відмінностей у критеріях оцінки ідей та поведінки, розбіжностей у цілях та ідеалах тощо. Конфлікт виникає між індивідами або соціальними групами тоді, коли розбіжності впливають на взаємодію людей або вони починають зазіхати на цінності один одного, нав'язуючи власні погляди, уявлення, смаки, точки зору тощо.

Конфліктна взаємодія у повсяденному спілкуванні – психологічний феномен малого стресу – «вигоряння персоналу», що

характеризується неадекватною поведінкою, підвищеною нервозністю, жорсткістю в публічній міжособистісній взаємодії.

Конфліктна особистість – особистість, яка в силу певних властивостей є ініціатором багатьох негативних або деструктивних конфліктів, а також володіє схильністю залучатися в конфлікти, які породжуються іншими.

Конфліктна ситуація – життєва ситуація, що виникає об'єктивно або на підставі бажань майбутніх суб'єктів конфліктної взаємодії, яка створює підґрунтя для реального протистояння між ними.

Конфліктне протиріччя – основа саморозвитку індивіда та соціальних систем, що акцентує положення на не уникання конфліктів, а активного пошуку адаптаційних виходів із них.

Конфліктоген – будь-який предмет, річ, ідея, думка, погляд, елемент поведінки людини/людей, що надає бачення відмінності оцінок суб'єктів конфліктної взаємодії; породжує одну або кілька підстав конфлікту, що зумовляють розвиток кількох конфліктів одночасно.

Конфліктологічна компетентність – частина професійної компетентності, здатність спеціаліста конструктивно усвідомлювати всі основні цінності, що взаємодіють у конфлікті, а також елементи конфлікту як цілісного об'єкта, знати умови й закономірності переходу однієї стадії конфліктної ситуації в іншу, прогнозувати майбутню конфліктну ситуацію, конструктивно змінювати ситуацію конфлікту й користуватися конфліктом для досягнення своєї мети з урахуванням, як власних інтересів, так й інтересів іншої сторони.

Конфліктологія – галузь знань про причини, закономірності та механізми виникнення конфліктів, їхні види, динаміку, а також принципи та технології управління конфліктами, методи профілактики та способи їхнього вирішення.

Конфліктофобія – психічне порушення, що проявляється в різних інсталяціях патологічного страху перед конфліктом і може провокувати використання такої неконструктивної стратегії подолання конфлікту, як уникання в ситуаціях, що об'єктивно вимагають активного втручання в існуюче протистояння; патологічний страх конфлікту, що проявляється в його униканні або

ігноруванні й, як наслідок, сприяє зростанню ентропії конфлікту, що може призвести до катастрофічних наслідків.

Критична точка конфлікту – момент або період найбільшої інтенсивності конфліктної взаємодії, після якої рівень конфліктного протистояння знижується.

Маніпулятивна поведінка – навмисне спонукання іншої людини до переживання певних станів, прийняття рішень і виконання дій, необхідних для досягнення ініціатором його власних цілей; мають виражений політичний, економічний, ідеологічний та

Медіатор – нейтральна, незалежна третя сторона, яка допомагає учасникам конфлікту налагодити комунікацію, зрозуміти інтереси один одного та знайти взаємоприйнятне рішення. Медіатор не приймає рішень за сторони, а лише організовує та структурує процес переговорів.

Медіаційна угода – письмовий документ, в якому фіксуються рішення, досягнуті сторонами в результаті медіації. Угода є добровільною і розробляється самими учасниками конфлікту.

Медіація – структурований, добровільний процес вирішення конфлікту за допомогою нейтрального посередника (медіатора). Мета медіації – досягнення сторонами взаємовигідного рішення, яке ґрунтується на їхніх інтересах, а не на правових позиціях.

Медіація, що ґрунтується на розумінні – вирішення спору завдяки глибокому розумінню сторонами як власних перспектив, пріоритетів та інтересів, так і перспектив, пріоритетів та інтересів усіх сторін, що робить їх спроможними спільними зусиллями долати існуючий між ними конфлікт.

Медіація, що орієнтована на вирішення проблем – зосередження на інтересах людей, пошук рішень спрямованих на задоволення прагнень двох сторін та утримання балансу.

Межа конфлікту – зовнішні структурно-динамічні межі конфлікту, що поділяються на суб'єктивні (кількість основних учасників), просторові (територія, на якій відбувається конфлікт) і часові (тривалість конфлікту).

Метод згоди – залучення потенційних конфліктуючих сторін в загальну справу, під час якої у них з'являються загальні інтереси, вони краще визнають один одного, звикають до співробітництва та спільному вирішенню виникаючих проблем.

Моделі поведінки в конфлікті – форми активності суб'єктів конфліктної взаємодії, які вони обирають та використовують як певні стратегії.

Навички управління конфліктом – конструктивні прийоми та техніки активного слухання, ведення діалогу, здібність до розрізнення позиційних вимог і базових інтересів, бачення перспективи розвитку взаємодії.

Невротичний конфлікт – непродуктивне вирішення протиріч між особистістю та значущими для неї сторонами дійсності, що супроводжується виникненням хворобливих переживань невдоволення, розчарувань, невдач, недосягнення життєвих цілей, непоправності втрат тощо.

Нейролінгвістичне програмування (NLP) – напрям в прикладній психології, що розробляє та впроваджує різну психолінгвістичну техніку, з метою програмування або кодування поведінки, як окремої людини, так й цілих мас людей.

Нейтральність – принцип медіації, який означає, що медіатор не стає на бік жодної зі сторін, не оцінює їхні дії та не має особистої зацікавленості у результаті конфлікту. Він є неупередженим щодо процесу та його учасників.

Непрямий спосіб переконання – переконання, що має місце в тому випадку, коли на людину впливають випадкові чинники, наприклад привабливість оратора.

Неформальний арбітраж (третейський суд) – форма вирішення правового спору, у межах якого рішення по справі приймає не професійний суддя, а обраний за обоюсторонньою згодою суб'єктів конфліктної взаємодії авторитетна особа або група осіб.

Опоненти – учасники спору/конфлікту, супротивники, противники, суб'єкти конфліктної взаємодії.

Опонентне коло – полеміка, дискусія з «значущими іншими», на яких орієнтується індивід/індивіди у своїй діяльності.

Особистісні чинники конфлікту – чинники, що зумовлені розбіжностями у характерологічних ознаках, ціннісних орієнтаціях, уявленнях, цілях, мотивах, інтересах і потребах індивідів, що виступають суб'єктами конфліктної взаємодії.

Пасивна поведінка – відхід від ситуації. Бути пасивним означає уникати конфлікту будь-якою ціною; приховувати почуття та очікування; погоджуватися з іншими через страх засмутити їх;

утаємничувати свої бажання; зайвий раз вибачатися; казати «так», коли краще сказати «ні», а потім виражати невдоволення нав'язаною думкою. Пасивна поведінка ніколи не сприяє вирішенню конфлікту, бо не дає можливості зрозуміти його істинні причини. Крім того, тривале уникнення конфлікту зазвичай призводить до його ускладнення через накопичення нової інформації та емоційного напруження.

Переговори – спосіб вирішення, врегулювання, подолання конфліктів / спорів, що здійснюється самими конфліктуючими сторонами, з метою досягнення згоди, яка задовольняє обидві сторони; сумісна діяльність суб'єктів конфліктної взаємодії, що спрямована на знаходження взаємоприйняттого рішення щодо усунення розбіжностей.

Переконання – пересвідчення, погляд, думка, точка зору, тверда впевненість або віра. Переконання ґрунтується на тому, що усвідомлене прийняття людиною якої-небудь інформації або ідей, здійснюється після їхнього аналізу та оцінки.

Перемовини – дискусія, взаємне спілкування з метою досягнення сумісного рішення; спільний аналіз проблеми, у результаті якого учасники шукають найкращі, найбільш взаємовигідні варіанти щодо розв'язання конфліктної проблеми.

Перефразування (парафраз) – комунікативна техніка, що полягає у переказі слів співрозмовника своїми словами для перевірки правильності розуміння, що допомагає уточнити інформацію та показати учаснику, що його почули.

Попередження конфлікту – діяльність, що спрямована на недопущення виникнення конфлікту, його руйнівного впливу на різні аспекти індивідуального, групового та суспільного життя.

Посередник – третя сторона у конфлікті, що запрошена для забезпечення конструктивного обговорення та вирішення конфлікту, але яка не має повноважень приймати рішень щодо подолання розбіжностей або винесення вердиктів.

Посередництво – участь нейтральної третьої сторони у вирішенні конфлікту, з метою покращення комунікації та висування пропозицій.

Рефреймінг – техніка, що дозволяє змінити сприйняття ситуації, висловлювання або поведінки, надаючи їм нового, більш конструктивного значення. Медіатор допомагає сторонам

подивитися на проблему під іншим кутом, що знижує напругу та відкриває шлях до співпраці.

Сторони конфлікту – індивіди, групи або організації, які безпосередньо залучені у конфліктну взаємодію та мають протилежні інтереси або цілі.

Суб'єкти конфліктної взаємодії – протиборчі сторони, опоненти, конкуренти, учасники конфлікту, які безпосередньо здійснюють активні дії один проти іншого, які можуть виступати як окремими індивідами, так й групами, соціальними класами, етносами, суспільствами, державами тощо.

Суб'єктивні причини конфліктів – вираження об'єктивних причин, що мають інтерпретацію суб'єктів діяльності. До таких причин належать: протиріччя між інтересами людей та соціальними нормами поведінки, що панують у суспільстві; протилежні інтереси суб'єктів спільної діяльності; протиріччя суб'єктів діяльності, що пов'язані з бажаннями володіти одним й тим же предметом; когнітивна неспроможність розпізнати загрози або відсутніх таких, що ніби то надходять/не надходять від інших.

Техніка «заманювання» – техніка для досягнення згоди, коли людина, що задовольнила перше невелике прохання, продовжує надавати згоду, коли той, хто просить, збільшує ставки.

Техніка «прямо в лоба» – техніка для отримання поступок, коли після першої спроби про велику послугу та отриману відмову, надходить звернення з більш розумним проханням.

Трансформативна медіація – Модель медіації, головною метою якої є не стільки вирішення конкретної проблеми, скільки трансформація самих сторін конфлікту через процеси **визнання** та **наділення силою (empowerment)**. Вона спрямована на покращення стосунків та відновлення здатності людей самостійно вирішувати свої проблеми.

Третейський суддя – третя сторона у конфлікті, рішення якої є обов'язковими для суб'єктів спору або конфліктної взаємодії.

Фаза конфлікту – період у розвитку конфлікту, що включає кілька стадій об'єднаних кількісними та якісними показниками, що характеризує загальну тенденцію його розвитку. Виокремлюють: латентну та відкриту фази конфлікту; фазу диференціації (конфронтації, посилення конфлікту) та фазу інтеграції (кооперації, послаблення конфлікту).

Фасилітатор – людина, яка допомагає групі людей ефективно обговорювати складні питання, досягати згоди та приймати рішення. На відміну від медіатора, який працює з конфліктом, фасилітатор організовує процес групової роботи, залишаючись нейтральним до змісту обговорення.

Фасилітація – процес організації групової роботи, спрямований на стимулювання та полегшення обміну думками, пошуку рішень та досягнення спільної мети. Фасилітатор створює сприятливу атмосферу, структурує дискусію та використовує різноманітні техніки (мозковий штурм, світове кафе тощо), щоб залучити всіх учасників.

Форми перебігу конфлікту – амплітудні прояви конфліктної взаємодії опонентів.

Фрустрація – блокування цілеспрямованої поведінки індивіда; психічний стан невдоволення, коли руйнуються плани або індивід неспроможний внаслідок об'єктивних перешкод (біологічної, психологічної, фізичної, матеріальної, соціокультурної) досягти особистісно-значущої мети та може ставати джерелом агресивної активності індивіда.

Чинники ситуації конфліктної взаємодії – загальний клімат, що може як послабити, так й посилити конфлікт, наявність соціальних норм регулювання, історія відносин опонентів, наявність третьої сили, що зацікавлена у посиленні або послабленні конфлікту.

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Багінський А.В. Сучасні теорії миру та конфліктів: Комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студентів спеціальності 054 «Соціологія». Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2019. 55 с.

2. Впровадження відновного підходу, посередництва, медіації та практики функціонування служб порозуміння в закладах освіти/Андреєнкова В. А., Байдик В. В., Войцях Т. В. та ін. Київ: видавництво ФО-П Буря О.Д., 2023 188 с.

3. Гаро Г. О. Мирне вирішення сімейних спорів. Х.: Фактор, 2019. 80 с.
4. Кацьора О.В., Новосад К.Я. Врегулювання конфліктів та медіація: методичні рекомендації до курсу. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2022. 55 с.
5. Конфліктологія та медіація: навчальний посібник / В. І. Докаш. Чернівці, Львів: Видавництво «Новий Світ – 2000», 2021. 249 с.
6. Лавриш Ю.Е., Буга С.Ю., Лакійчук О.В. *Формування вмінь мовної медіації у цифровому навчальному середовищі у технічних університетах*. Київ, 2021.
7. Медіація у відновному правосудді за участю неповнолітніх: навчальний посібник / Н. Крестовська, К. Стриєк, І. Федорич за аг. ред.. О. Калашник. Київ: 2024. 142 с.
8. Психологія конфлікту. Навч. посібник. Реком. МОН України. «Долинська Л. В., Матяш-Заяц Л. П.», 2023 р., 304 с.
9. Рахліс В. А., Павленко О. О. Переговори і медіація: підручник для підготовки професійного переговорника. Дніпро ТОВ «Дріант», видання 2-е перероблене, 2021. 344 с.
10. Яремак З. В. Юридична конфліктологія: методичні вказівки для підготовки до семінарських (практичних) занять здобувачів вищої освіти заочної форми навчання ОП Право спеціальності 081 Право. Електронне видання. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2024. 42 с.

Онлайн-ресурси та словники:

1. Багінський А.В., Весельська В.В. Громадські організації як механізм соціальної підтримки під час війни. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 49 (2024). С.165-170.
2. Багінський А.В., Коломієць Т.В., Якубін О.Л. Ліберальний мир, демократичний мир та національне державне будівництво у процесі врегулювання соціально-політичних конфліктів. *Ідеологія та політика*. No 1 (23). 2023. С.127-148.
3. Васюренко О.В., Дяченко В.С., Дяченко Н.П., Задояний А.Г., В.Р. Слободян. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності. *Вісник економічної науки*

України. 2022. No1 (42). URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/mediatsiya-yak-alternativniy-sposib-virishennya-s-poriv-u-sferi-intelektualnoyi-vlasnosti>

4. Дяченко М., Приходькіна Н. Коучинг та тьюторинг як інструменти особистісного розвитку: психологічні механізми та ефективність. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. № 4 (12). С. 131-145. URL : <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/issue/archive>

5. Правила проведення медіації у сфері інтелектуальної власності. Офіційний сайт УКРНОІВІ. URL : <https://ip-mediation.nipo.gov.ua/resources/detail/pravila-provedennya-ir-mediacy-i/>

6. Приходькіна Н. О. Коучинг як інструмент підвищення ефективності навчання у закладі вищої освіти. *Позиціонування закладів освіти на ринку освітніх послуг в умовах воєнного стану: Матеріали V Всеукраїнського науково-методологічного семінару 26 жовтня 2023 р. Київ – Бориспіль: ДЗВО «Університет менеджменту освіти»*. 2023. С. 117-120. URL : http://umo.edu.ua/images/content/institutes/imp/struktura/kaf_u_pravl_proekt/material/Тези%20збірник%2026.10.23.docx.pdf

7. Романадзе Л. Д. Врегулювання спору за участю судді та інші процесуальні новели: вплив на розвиток медіації. URL : <http://mediation.ua/wp-content/uploads/2017/05/Stattyapro-Mediatsiyu-v-proektah-protseksodeksiv-2.pdf>

8. Романадзе Л. Про медіацію та українське законодавство. URL : <http://law.ucu.edu.ua/malymy-krokamy-doyevropy-luyiza-romanadze-pro-te-yak-mediatsiya-spryyayenablyzhennyu-ukrayinskogo-ta-yevropejskogo-zakonodavstva/>

9. Яремко О. Принцип добровільності сімейної медіації при вирішенні питання про розірвання шлюбу. Медіація.Уа: нові підходи та інструменти менеджменту конфліктів у сучасних умовах. Колективна монографія партнерів проекту Erasmus+ Медіація: Навчання та трансформація суспільства / MEDIATS 599010-EPP-1- 2018-1-NL-EPPKA2-SBHE-JP / за ред. О. А. Сєдашової, О. М. Карпової. Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2022. С. 150-164.

Навчальна дисципліна
ОК 14. МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
СОЦІАЛЬНО ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Автономія особистості – здатність людини самостійно приймати рішення та контролювати своє життя.

Адаптація психосоціальна – процес пристосування особи до соціального середовища з урахуванням психологічних факторів.

Алгоритм втручання – послідовність кроків у процесі надання психосоціальної допомоги.

Аналіз функціональний – дослідження зв'язків між поведінкою та її наслідками.

Арт-терапія – використання творчих видів діяльності для психологічної реабілітації.

Асертивність – здатність впевнено відстоювати свої права, не порушуючи права інших.

Аугментативна комунікація – допоміжні засоби спілкування для осіб з мовленнєвими порушеннями.

Біопсихосоціальна модель – комплексний підхід до розуміння здоров'я та захворювань.

Біофідбек – метод навчання контролю фізіологічних процесів за допомогою зворотного зв'язку.

Біхевіоральна терапія – метод психокорекції, заснований на принципах навчання.

Буферні фактори – чинники, що знижують ризик негативних наслідків.

Валідація – процес підтвердження точності та ефективності методів втручання.

Витривалість психологічна – здатність долати труднощі та адаптуватися до стресу.

Відновлювальна модель – підхід, орієнтований на повернення до повноцінного життя.

Віртуальна експозиційна терапія – використання VR для лікування фобій та ПТСР.

Віртуальна реальність – комп'ютерні технології для створення імерсивного терапевтичного середовища.

Гейміфікація – використання ігрових елементів у терапевтичному процесі.

Гештальт-терапія – холістичний підхід до особистісного зростання.

Готовність до змін – мотиваційний стан особи щодо терапевтичних змін.

Групова динаміка – процеси взаємодії в терапевтичних групах.

Десенсибілізація – поступове зменшення чутливості до травматичних спогадів.

Діагностика диференційна – розрізнення подібних за симптомами станів.

Додатки для ментального здоров'я – мобільні програми для підтримки психологічного благополуччя.

Дослідження доказів – наукове обґрунтування ефективності втручань.

Драма-терапія – використання театральних технік для психологічної реабілітації.

Екзистенційна терапія – підхід, зосереджений на пошуку сенсу життя.

Емоційна регуляція – здатність управляти своїми емоційними станами.

Емпауермент – процес надання особі більше контролю над своїм життям.

Ерготерапія – використання цілеспрямованої діяльності для реабілітації.

Загартовування стресове – підготовка до подолання майбутніх стресових ситуацій.

Задоволення життям – суб'єктивна оцінка якості власного життя.

Залучення – активна участь клієнта в терапевтичному процесі.

Індивідуалізація – адаптація втручання до потреб конкретної особи.

Інсайт – усвідомлення та розуміння власних проблем та їх причин.

Інтегративний підхід – поєднання різних терапевтичних методів.

Інтервенція кризова – короткострокова інтенсивна допомога в кризових ситуаціях.

Когнітивна реструктуризація – зміна дисфункціональних думок та переконань.

Когнітивно-поведінкова терапія – інтегративний підхід до лікування психологічних проблем.

Компетентність соціальна – навички ефективної взаємодії з оточуючими.

Копінг-стратегії – способи подолання стресових ситуацій.

Коучинг реабілітаційний – підтримка у досягненні реабілітаційних цілей.

Майндфулнес – практика усвідомленої уваги до теперішнього моменту.

Метод кейсів – аналіз конкретних випадків для навчання та дослідження.

Моделювання поведінки – навчання через спостереження та імітацію.

Мотиваційне інтерв'ювання – техніка підвищення внутрішньої мотивації до змін.

Мультимодальна терапія – використання різних терапевтичних підходів одночасно.

Навички життєві – практичні вміння для самостійного функціонування.

Нарративна терапія – робота з життєвими історіями клієнтів.

Нейрореабілітація – відновлення функцій нервової системи.

Нейрофідбек – метод тренування мозкової активності.

Орієнтація на відновлення – фокус на поверненні до повноцінного життя.

Освітня терапія – навчання клієнтів про їхні стани та методи допомоги.

Оцінка результатів – вимірювання ефективності терапевтичних втручань.

Персоналізована медицина – індивідуальний підхід до лікування на основі генетичних та інших факторів.

Позитивна психологія – фокус на сильних сторонах та благополуччі особи.

Протокол лікування – стандартизовані процедури надання допомоги.

Профілактика рецидивів – запобігання поверненню симптомів.

Психосоціальна реабілітація – комплексне відновлення психологічного та соціального функціонування.

Рандомізовані контрольовані дослідження (RCT) – золотий стандарт доказової медицини.

Реабілітація професійна – відновлення трудових здібностей та навичок.

Ресурсно-орієнтований підхід – фокус на наявних можливостях клієнта.

Рефлексія – процес самоаналізу та усвідомлення власного досвіду.

Самоефективність – віра в здатність успішно виконувати завдання.

Системна терапія – робота з сім'єю або групою як системою.

Скринінг – початкове виявлення проблем або ризиків.

Соціальні навички – вміння ефективно взаємодіяти з іншими людьми.

Стигма – негативне ставлення суспільства до певних станів або груп людей.

Телереабілітація – надання реабілітаційних послуг дистанційно.

Терапевтичний альянс – співпрацю між терапевтом та клієнтом.

Технології асистивні – технічні засоби для підтримки функціонування.

Травма-інформований підхід – врахування впливу травми на поведінку та стан клієнта.

Транстеоретична модель – модель стадій зміни поведінки.

Уважність терапевтична – використання практик усвідомленості в терапії.

Універсальна профілактика – заходи для всього населення незалежно від рівня ризику.

Фармакотерапія – медикаментозне лікування як частина комплексної терапії.

Фокусована терапія – підхід, орієнтований на рішення проблем.

Функціональний аналіз поведінки – визначення причин та наслідків проблемної поведінки.

Холістичний підхід – розгляд людини як цілісної системи.

Цілеспрямована активність – діяльність з конкретними терапевтичними цілями.

Чутливість до травми – розуміння впливу травматичного досвіду на клієнта.

Штучний інтелект в реабілітації – використання машинного навчання для персоналізації лікування.

Якість життя – суб'єктивне та об'єктивне благополуччя особи.

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Бондаренко О.Ф. Психологічна допомога: теорія і практика: навчальний посібник. 3-тє вид., стер. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 336 с.
2. Ковальчук Л.О. Інформаційні технології в психології: навчальний посібник. Київ: КиМУ, 2019. 168 с.
3. Савченко С.В. Сучасні технології психокорекції та психотерапії: навчально-методичний посібник. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. 312 с.
4. Ткач Р.М. Психосоціальна реабілітація: сучасні підходи та технології: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. 448 с.
5. Чуйко О.В. Сучасні технології соціальної роботи: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2019. 296 с.

Онлайн-ресурси та словники:

1. American Psychological Association (APA). Evidence-Based Practice in Psychology. URL : <https://www.apa.org/practice/guidelines/evidence-based-statement>
2. Cochrane Library. Systematic Reviews in Mental Health. URL : <https://www.cochranelibrary.com/>
3. National Institute of Mental Health (NIMH). Research Domain Criteria (RDoC). URL : <https://www.nimh.nih.gov/research/research-funded-by-nimh/rdoc/>
4. Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA). Evidence-Based Practices Resource Center. URL : <https://www.samhsa.gov/ebp-resource-center>
5. World Health Organization. Mental Health Evidence and Research. URL : https://www.who.int/mental_health/evidence/en/
6. Society of Clinical Psychology (Division 12 of APA). Research-Supported Psychological Treatments. URL : <https://div12.org/psychological-treatments/>

Навчальна дисципліна
ОК 15. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ
У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Автоматизація – процес використання технологій для виконання рутинних завдань без участі людини.

Адаптивні шрифти – шрифти або текстові компоненти, які автоматично підлаштовуються під умови відображення (екран, масштаб, контрастність) або потреби користувача (наприклад, збільшення для слабозорих), щоб підвищити читабельність і доступність.

Адаптивні технології – цифрові засоби, що підлаштовуються під індивідуальні потреби користувача (шрифт, контрастність, мова, швидкість), забезпечуючи інклюзивний доступ до інформації.

Аналітика даних – процес аналізу, інтерпретації та візуалізації великих складних наборів даних для отримання змістовної інформації та прийняття обґрунтованих рішень, що охоплює різноманітні методи від статистичного аналізу до машинного навчання, спрямовані на аналіз минулих і поточних даних для прогнозування майбутніх тенденцій.

Візуалізація – метод перетворення даних у графічні або візуальні форми (графіки, діаграми, карти, дашборди) для полегшення сприйняття, аналізу та пояснення інформації.

Вебінар – живий або на замовлення онлайн-семінар, лекція чи презентація, яка проводиться через інтернет з підтримкою взаємодії (чати, опитування, відео, аудіо) між ведучим і аудиторією.

Гайд – інструктивний або методичний цифровий документ чи ресурс, що містить кроки, поради або методики з певної теми чи інструменту, призначений для допомоги користувачеві в освоєнні або користуванні чимось.

Гейміфікація – застосування елементів і механік ігор (нагороди, рівні, змагання, значки тощо) у неігрових контекстах з метою підвищення мотивації, залучення й поведінкової активності користувачів.

Електронна пошта – це електронний засіб обміну повідомленнями між користувачами через комп'ютерні мережі; повідомлення можуть містити текст, вкладення, посилання, формати шифрування тощо.

Електронні сервіси – онлайн-платформи для надання адміністративних, освітніх і соціальних послуг громадянам (наприклад, *Дія*, *єДопомога*, *Соціальні послуги онлайн*).

Електронний кабінет особи з інвалідністю – сервіс для швидкої та зручної подачі документів онлайн, щоб безоплатно отримати допоміжні засоби реабілітації, доступний на порталі Централізованого банку даних з проблем інвалідності.

Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС) – централізована державна інформаційна система, що інтегрує дані та сервіси соціальної сфери (послуги, програми, облік громадян) з метою уніфікації, координації, аналітики та автоматизації соціальної роботи на національному рівні.

єДопомога – державний інтернет-сервіс в Україні, призначений для надання допомоги, переважно соціальної або фінансової, громадянам у складних життєвих обставинах через онлайн-заяви та цифрову верифікацію.

Імерсивні технології – клас інтерактивних цифрових систем, які створюють відчуття поглинання (immersive) для користувача, поєднуючи віртуальні або доповнені елементи з його сенсорним сприйняттям (зір, слух, дотик тощо).

Інформаційна безпека – стан захищеності інформаційних систем, даних і мереж від несанкціонованого доступу, модифікації, розкриття, руйнування чи втрати; включає політики, технічні та організаційні заходи.

Інформатизація – процес впровадження інформаційних технологій для збору, обробки, зберігання та передачі інформації.

Кібергігієна – щоденні практики й звички безпечного користування цифровими пристроями й мережами (оновлення ПЗ, складні паролі, антивірус, резервні копії тощо) з метою зменшення ризиків кіберзагроз.

Масові відкриті он-лайн курси (МВОК) – онлайн-курси з необмеженою кількістю учасників і відкритим доступом, який

проводиться через Інтернет; зазвичай включає короткі відеолекції, читання, вправи, тести, форуми та взаємодію між учасниками (наприклад, *EdEra, Prometheus, Дія.Освіта, ВУМ online*).

Мобільний додаток – програмне забезпечення, призначене для виконання на мобільному пристрої з метою доступу до сервісів, функцій або даних, часто через мережу Інтернет, з оптимізованим інтерфейсом та використанням сенсорного вводу.

Онлайн-комунікація – форма взаємодії користувачів через інтернет-засоби (електронна пошта, відеозв'язок, месенджери, соціальні мережі) у професійному чи навчальному середовищі.

Онлайн-консультування – надання психотерапевтичних або консультативних послуг через інтернет з використанням засобів дистанційної комунікації (чат, відео, електронна пошта).

Онлайн-платформа – цифрове середовище, що забезпечує обмін інформацією, навчання, комунікацію чи надання соціальних послуг (Google Classroom, Moodle, Zoom, Canva, Miro).

Онлайн-спільнота – мережеве об'єднання людей, які взаємодіють через інтернет з певною метою, інтересом чи темою, обмінюючись інформацією, підтримкою або досвідом.

Подкаст – аудіоформат, що складається з серії епізодів (епізодичного контенту), які можна слухати через Інтернет або завантажувати; зазвичай має тематичний характер, часто з інтерв'ю чи обговореннями.

Портал – інтегрований вебресурс, який забезпечує централізований доступ користувачів до інформаційних, освітніх, адміністративних чи соціальних сервісів, об'єднаних спільною темою або сферою діяльності

Портал E-Data – публічний інформаційний портал, що надає відкритий доступ до державних фінансових даних, бюджетів, витрат, доходів та соціальних програм з метою підвищення прозорості та аналітики громадянами.

Програми зчитування – спеціальні програми, що зчитують текст із екрана голосом (або передають його у форму звукового сигналу) для користувачів з порушеннями зору або слабким зором – забезпечують доступ до електронного контенту.

Референс-менеджер – програмне забезпечення, яке допомагає дослідникам збирати, організовувати, зберігати та форматовувати бібліографічні посилання та цитати, автоматично вставляти посилання у текст і створювати підсумковий список літератури.

Симулятор – цифрова модель або система, що відтворює реальні чи уявні умови, процеси чи середовища для навчання, тренування або аналізу, дозволяючи користувачам взаємодіяти з моделлю в контрольованому середовищі.

Соціальні інновації – нові цифрові рішення, які підвищують ефективність соціальних послуг, участь громадян і якість життя (наприклад, чат-боти для ВПО, онлайн-консультації).

Соціальні карти послуг – цифрові карти, що відображають установи, програми та ресурси громади, доступні для громадян.

Соціальні медіа – інтернет-ресурси, що дозволяють користувачам створювати та поширювати контент, вести комунікацію, організовувати соціальні кампанії (наприклад, *Facebook, Instagram, TikTok, LinkedIn*).

Соціальні послуги онлайн – онлайн-платформа державного чи муніципального рівня, що надає громадянам можливість звертатися за соціальними послугами, подавати заяви, контролювати статус звернень і отримувати інформацію в цифровому форматі.

Субтитри – текстовий переклад або розшифровка голосового супроводу відео чи аудіо контенту, які відображаються на екрані синхронно із звуком для допомоги сприйняття (для глухих, слабочуючих чи для мовного перекладу).

Телемедицина – надання медичних послуг, діагностика, лікування або моніторинг пацієнтів на відстані за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, коли лікар і пацієнт фізично не перебувають в одному місці.

Управління даними – процеси, політики, інструменти та практики організації, зберігання, забезпечення якості, захисту й доступу до даних протягом їхнього життєвого циклу.

Цифрова інклюзія – процес забезпечення рівного доступу до цифрових технологій, інтернету, навичок і змісту для всіх верств

населення, включно з людьми з інвалідністю, вразливими групами або в регіонах з низьким доступом.

Цифрова трансформація – глобальний процес змін, який охоплює цілісне переосмислення бізнес-моделей, процесів, підходів, досвіду клієнтів завдяки використанню цифрових технологій.

Цифрове портфоліо – онлайн-колекція, що демонструє досягнення, навички та роботи особи в електронному форматі, використовуючи різні типи контенту (текст, зображення, відео тощо).

Цифровізація – перетворення аналогових процесів, даних та об'єктів у цифрову форму.

Цифрограм – інструмент тестування цифрової грамотності громадян із завданнями, створеними за європейськими стандартами DigComp.

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Попов О.А. Інформаційні технології в соціальній роботі. Методичні рекомендації. Чернівці, 2024. 38 с.
2. Цифрові технології професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у воєнний та повоєнний час: навчально-методичний посібник / Пригодій М.А., Гуржій А.М., Гуменний О.Д., Голуб І.І., Пригалінська Т.Г., Волошин А.М. Київ: Інститут професійної освіти НАПН України, 2023. 327 с.

Статті та онлайн-ресурси:

1. Баран Р. Я., Романчукевич М. Й., Борин Н. С. Цифрові технології у соціальній роботі: світовий досвід і перспективи для України. *Ефективна економіка*, 4, 2025. DOI : <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.4.27>
2. Гедзик, А. А. (2024). Сучасні тенденції використання мережевих цифрових технологій у вищій освіті: віддалене навчання та масові відкриті онлайн-курси (МООС). *Педагогічна Академія:*

наукові

записки,

6.

DOI : <https://doi.org/10.57125/pedacademy.2024.05.29.03>

3. Махия Т. А. Масові відкриті онлайн курси як інноваційний підхід до підготовки майбутніх магістрів менеджменту освіти в умовах магістратури. *Інноваційна педагогічна діяльність як чинник формування життєтворчої компетентності здобувача освіти : моногр.* / [Нічуговська Л. І., Ніколенко Л. М. та ін.]; уклад. : Криворотько А. О. Дніпро : Видавець Біла К. О. 2022. С. 206-247.

4. Махия Т. А. Розвиток цифрової компетентності майбутніх фахівців в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти. *Перспективи та інновації науки.* 2025. Випуск № 4(50). С. 657-674. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-4\(50\)-657-674](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-4(50)-657-674) URL : https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745183/1/Makhynia%202025_4%20Prospects%20and%20innovations%20of%20science.pdf

5. Махия Т. А. Трансформація стратегій позиціонування навчальних закладів на ринку освітніх послуг в умовах воєнного стану. Позиціонування закладів освіти на ринку освітніх послуг в умовах воєнного стану: Матеріали V Всеукраїнського науково-методологічного семінару 26 жовтня 2023 р. Київ – Бориспіль: ДЗВО «Університет менеджменту освіти». 2023, 171 с. URL : <http://umo.edu.ua/materiali-konferencij-nimp> С. 81-84

6. Махия Т. А. Трансформація цінностей вищої освіти у контексті розвитку технологій штучного інтелекту: проблеми та виклики сьогодення. Школа синергії освіти і духовності: нові виклики, тренди і можливості: Матеріали V Міжнародної науково-практичної онлайн конференції 22 листопада 2024 р. Київ: ДЗВО «Університет менеджменту освіти». 2024. 106 с. С.62-65. URL : <http://umo.edu.ua/materiali-konferencij-nimp>

7. Махия Т. А. Цифрові інструменти для командної співпраці в управлінні освітніми проєктами. Позиціонування закладів освіти на ринку освітніх послуг в умовах воєнного стану: Матеріали Всеукраїнського науково-методологічного семінару 29 жовтня 2021 р. Київ – Бориспіль: ДЗВО «Університет менеджменту

освіти». 2021, 243 с. С. 111-115. URL : <http://umo.edu.ua/materiali-konferencij-nimp>

8. Махия Т. Інтеграція масових відкритих онлайн-курсів у процес підготовки менеджерів освіти на магістерській програмі. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка*, 2020. 10 (19). [https://doi.org/10.33296/2707-0255-10\(19\)-17](https://doi.org/10.33296/2707-0255-10(19)-17)

9. Махия Т.А. Можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійно-педагогічній діяльності викладача педагогічних дисциплін. *Проблеми освіти: Наук. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України. Київ. 2013. Вип. № 75. Ч. I. С. 215-223.*

10. Махия Т. А. Тренди та тенденції позиціонування закладів освіти в умовах воєнного стану. *Позиціонування закладів освіти на ринку освітніх послуг в умовах воєнного стану: Матеріали IV Всеукраїнського науково-методологічного семінару 24 листопада 2022 р. Київ – Бориспіль: ДЗВО «Університет менеджменту освіти». 2022, 151 с. С. 74-79. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740430>*

11. Махия, Т. Розвиток дослідницької компетентності майбутніх менеджерів освіти засобами цифрових технологій в умовах магістратури. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка*, 2024. № 18(35). [https://doi.org/10.33296/2707-0255-18\(35\)-18](https://doi.org/10.33296/2707-0255-18(35)-18)

12. Поляков Є. А. Цифрова компетентність соціальних працівників. *Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 220-річчю від дня заснування Ун-ту, м. Харків, 7 листоп. 2024 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; редкол.: Ю. Д. Бойчук та ін. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2024. С. 220–221.*

13. Попов О. А. Використання цифрових інструментів у соціальній роботі з молоддю. *Соціальна педагогіка: теорія та практика* № 2, 2024. DOI: 10.12958/1817-3764-2024-2-125-130

14. Соціальні технології розвитку громади: роб. навч. прогр. дисц. для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 23 «Соціальна робота» спеціальності 231 «Соціальна

робота» освітньо-наукової програми «Соціальна робота. Соціальна реабілітація» / уклад. Т. А. Махиня. Київ: ДЗВО «Університет менеджменту освіти».2025. 27 с. URL : https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746571/1/2025_Program_Soctekh_roz_hromad.pdf

15. Шилонова В., Долінська Е., Гладуш В., Махиня Т., Бенч О., Дудеккова М. Застосування цифрових технологій у дистанційному педагогічному оцінюванні здобувачів вищої освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*, т. 82, № 2, с. 243-265, 2021. <https://doi.org/10.33407/itlt.v82i2.4365>

16. Kartashova, L.; Prykhodkina, N.; Makhynia, T.; Tymoshko, H., Sholokh, O. & Zhuravlev, F. Social Media as a Strategic Tool in School Management: Experience of Ukraine and USA. *In Proceedings of the 1st Symposium on Advances in Educational Technology*. Volume 1: AET. 2022. P. 196-210. DOI: <https://doi.org/10.5220/0010922400003364>

Освітні онлайн-курси та відеоресурси:

1. Excel для початківців. Віртуальна академія. Навчальні комп'ютерні відео. Playlist. URL : https://www.youtube.com/watch?v=EsPrZ_Ta6Qo&list=PLxxPga8YS017DQD9bz9uf2lgZlM6NSuIA

2. Word для початківців. Рівень 1. Віртуальна академія. Навчальні комп'ютерні відео. Playlist. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=Q5p3tDhG6B0&list=PLxxPga8YS0153lKRc8SRDlL0Q85IggIWB>

3. Word та Excel: інструменти і лайфхаки. Онлайн курс на платформі Prometheus. URL : <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/word-excel-instrumenty-lifhaky/>

4. Вступ до проєктів соціальних інновацій – від ідеї до сталого рішення. Онлайн курс на платформі ВУМ-online. URL : <https://vumononline.ua/course/social-innovation-projects/>

5. Громада 4.0 — створюємо проєкти цифрової трансформації. Онлайн курс на платформі Дія.Освіта. URL : <https://osvita.diia.gov.ua/courses/hromada-4-0>

6. Громадська та політична участь: базовий курс. Онлайн курс на платформі Prometheus. URL : <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/hromadska-politychna-uchast-bazovyi/>

7. Громадський активізм: без пошкоджень та проваджень. Онлайн курс на платформі Prometheus. URL : <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/hromadskyi-aktyvizm-bez-poshkodzhen-ta-provadzhen/>

8. Є ідея? Втілюй! Проектний дизайн для соціальних ініціатив. Онлайн курс на платформі ВУМ-online. URL : <https://vumonline.ua/course/do-you-have-an-idea-embody/>

9. Комунікаційні інструменти для побудови репутації. Онлайн курс на платформі Prometheus. URL : <https://prometheus.org.ua/course/course-v1:NaUKMA+CI101+YCE>

10. Наукова комунікація в цифрову епоху. Онлайн курс на платформі Prometheus. URL : <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/science-communication-digitalera/>

11. Сервіси для дистанційного навчання. Playlist. URL : <https://www.youtube.com/playlist?list=PLUbeR5ILeI-P3JcZzeAyUAZjwuAXEQ-Pg>

12. Соціальний капітал. Онлайн курс на платформі ВУМ-online. URL : <https://vumonline.ua/course/social-capital/>

13. Цифрові інструменти Google для організації навчання: Playlist. URL : <https://youtube.com/playlist?list=PLkZngqHiX-wbrkmr6SeZlHV-XNhP27wh&si=i24wNaD6HdbFg9aJ>

14. Цифрові комунікації в глобальному просторі. Онлайн курс на платформі Prometheus. URL : <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/digital-communications-global/>

15. Як громаді стати цифровою. Онлайн курс на платформі Дія.Освіта. URL : <https://osvita.diia.gov.ua/courses/digital-communities>

Цифрові платформи соціальної роботи

1. Data.gov.ua. Єдиний державний вебпортал відкритих даних. URL : <https://data.gov.ua/>
2. Ветеран PRO. Державні послуги для ветеранів, ветеранок та їхніх сімей. URL : <https://veteranpro.gov.ua/>
3. Громадський бюджет. URL : <https://stat.e-dem.ua/budget>
4. Електронний кабінет особи з інвалідністю. URL : <https://www.msp.gov.ua/e-servisy/elektronnyy-kabinet-osoby-z-invalidnistyu>
5. Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС). URL : <https://www.msp.gov.ua/e-servisy/yeisss>
6. єДопомога – цифрова платформа, де держава, гуманітарні організації та волонтери з усього світу об'єднуються, щоб допомогти тим, хто потребує. URL : <https://edopomoga.gov.ua/>
7. Платформа допомоги врятованим. Актуальні можливості, інструменти допомоги та контакти ключових сервісів підтримки постраждалих від війни. URL : <https://www.help-platform.in.ua/>
8. Прихисток. Портал підтримки внутрішньо переміщених осіб та пошуку роботи. URL: <https://prykhystok.gov.ua/>
9. Програма «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP). URL : <https://egap.in.ua/project>
10. Програмний комплекс «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада». URL : <https://socgromada.ioc.gov.ua/>
11. Проекти. Міністерство цифрової трансформації України. URL : <https://thedigital.gov.ua/projects>
12. Цифрова інклюзія. Україномовний мобільний застосунок для спілкування, соціалізації і розвитку у цифровому світі URL: <https://dimobi.org.ua/>
13. Індекс цифрової трансформації регіонів. Цифрова громада. URL : <https://hromada.gov.ua/>
14. Цифрові профілі громад: переваги використання інструменту. URL : <https://decentralization.ua/news/19912?page=57>

Навчальна дисципліна
ОК 16. ПСИХОЛОГІЯ І ЕТИКА ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ
В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Активне слухання – техніка комунікації, яка передбачає повне зосередження на співрозмовникові, усвідомлене сприйняття інформації, демонстрацію зацікавленості через вербальні та невербальні засоби (кивання головою, підтримувальні репліки), а також надання зворотного зв'язку для підтвердження розуміння повідомлення.

Асертивність – здатність людини впевнено та гідно відстоювати свої права, висловлювати власну думку та потреби, не порушуючи при цьому прав інших людей. Асертивна поведінка є золотою серединою між пасивністю та агресивністю у спілкуванні.

Атракція – виникнення стійкої позитивної емоційної установки до людини при першому знайомстві або у процесі спілкування. Факторами атракції є зовнішня привабливість, подібність поглядів, взаємність симпатії, просторова близькість.

Бар'єри комунікації – перешкоди, що заважають ефективному обміну інформацією та взаєморозумінню між учасниками спілкування. Розрізняють психологічні, семантичні, фізичні, соціокультурні та організаційні бар'єри.

Вербальна комунікація – процес передачі інформації за допомогою мови (усної або письмової). Включає вибір слів, побудову фраз, інтонацію, темп мовлення, паузи.

Вербальна комунікація – передача інформації через характеристики голосу: тембр, гучність, темп, ритм, інтонацію, паузи. Допомогає передати емоційне забарвлення повідомлення.

Взаємодія – процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їх взаємну обумовленість і зв'язок. У контексті ділового спілкування – організована система взаємних дій учасників спілкування.

Вплив психологічний – цілеспрямована дія однієї людини на іншу з метою зміни її поведінки, установок, думок, переконань або емоційного стану.

Гало-ефект (ефект ореола) – когнітивне спотворення, при якому загальне враження про людину впливає на сприйняття її окремих якостей. Наприклад, привабливу людину автоматично сприймають як розумнішу та доброзичливішу.

Групова динаміка – процеси розвитку та зміни, що відбуваються в малій групі протягом її існування: формування структури, розподіл ролей, вироблення норм, виникнення конфліктів та їх вирішення.

Демонстративна поведінка – тип поведінки, спрямований на привернення уваги оточуючих до власної персони, часто через яскраві емоційні прояви, незвичайні вчинки або зовнішній вигляд.

Деонтологія – розділ етики, що вивчає проблеми обов'язку, моральних вимог та норм поведінки. У соціальній сфері – система професійних етичних норм та обов'язків соціального працівника.

Діловий етикет – сукупність норм, правил та стандартів поведінки у діловій сфері, що регулюють взаємодію між партнерами, колегами, керівниками та підлеглими. Включає правила вербального та невербального спілкування, дрес-коду, ведення ділових переговорів.

Ділове спілкування – вид міжособистісної комунікації, спрямований на досягнення конкретної мети або вирішення практичних завдань у професійній діяльності. Характеризується регламентованістю, цілеспрямованістю, формалізованістю.

Дистанція комунікативна – просторовий інтервал між учасниками спілкування. Виділяють інтимну (до 45 см), особисту (45-120 см), соціальну (120-360 см) та публічну (понад 360 см) дистанції.

Емпатія – здатність розуміти та відчувати емоційний стан іншої людини, ставити себе на її місце, співпереживати їй. У соціальній роботі емпатія є однією з ключових професійних компетенцій.

Емоційний інтелект – здатність розпізнавати, розуміти та керувати власними емоціями та емоціями інших людей. Включає самосвідомість, самоконтроль, мотивацію, емпатію, соціальні навички.

Етикет – встановлений порядок поведінки у певному соціальному середовищі. Включає форми звертання, вітання, правила ведення розмови, поведінку в громадських місцях.

Етична дилема – ситуація морального вибору, коли необхідно прийняти рішення в умовах конфлікту цінностей, інтересів або обов'язків, коли кожна альтернатива має як позитивні, так і негативні наслідки.

Зворотний зв'язок – інформація, що надходить від реципієнта до комунікатора про те, як було сприйнято та зрозуміло повідомлення. Може бути вербальним (словесним) або невербальним (міміка, жести).

Ідентифікація – психологічний механізм, через який людина уподібнює себе іншій особі, переймає її погляди, цінності, поведінку. У спілкуванні допомагає краще зрозуміти партнера.

Інтеракція – взаємодія, процес безпосереднього або опосередкованого впливу людей один на одного, що породжує їх взаємну обумовленість.

Кінесика – розділ невербальної комунікації, що вивчає мову тіла: жести, міміку, пози, ходу, рухи очей. Кінесичні сигнали можуть доповнювати, підсилювати або суперечити вербальному повідомленню.

Комунікація – процес обміну інформацією між двома або більше суб'єктами (людьми, групами, організаціями) за допомогою знаків, символів, повідомлень. Включає передачу, прийняття та зворотний зв'язок. Комунікація може бути вербальною, невербальною, письмовою, усною, формальною, неформальною. Це ширше поняття, ніж спілкування, оскільки може відбуватися не лише між людьми, а й у технічних системах.

Комунікативна компетентність – здатність встановлювати та підтримувати ефективні контакти з іншими людьми, володіння певними знаннями, уміннями та навичками спілкування.

Конгруентність – узгодженість, відповідність вербальних та невербальних сигналів у спілкуванні. Неконгруентність викликає недовіру та непорозуміння.

Конфлікт – зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок або поглядів двох або більше людей. Може бути конструктивним (стимулює розвиток) або деструктивним (руйнує відносини).

Конфіденційність – етичний принцип збереження в таємниці інформації, отриманої від клієнта, крім випадків, передбачених законом або за згодою самого клієнта.

Лідерство – здатність впливати на окремих людей та групи, спрямовуючи їх зусилля на досягнення цілей організації. Лідер може бути формальним (призначеним) або неформальним (визнаним групою).

Локус контролю – психологічний феномен, що характеризує схильність людини приписувати відповідальність за результати своєї діяльності зовнішнім силам (екстернальний) або власним здібностям та зусиллям (інтернальний).

Маніпуляція – вид психологічного впливу, при якому майстерність маніпулятора використовується для прихованого впровадження в психіку адресата цілей, бажань, намірів, відносин або установок, які не співпадають з його актуальними потребами.

Модальність спілкування – загальна характеристика стилю взаємодії, яка може бути позитивною (доброзичливою), негативною (конфліктною) або нейтральною (формальною).

Мовленнєвий етикет – система стійких формул спілкування, що застосовуються в різних ситуаціях: привітання, прощання, вибачення, подяка, прохання, співчуття.

Невербальна комунікація – передача інформації без використання слів, через міміку, жести, пози, інтонацію, просторове розташування, одяг, дотики. Невербальні сигнали передають до 65-93% інформації.

Нормативна поведінка – поведінка, що відповідає прийнятим у суспільстві або в певній групі нормам, правилам, стандартам.

Об'єкт спілкування – той, кому адресовано повідомлення; людина або група людей, які сприймають інформацію та реагують на неї.

Одноканальне спілкування – комунікація, при якій інформація передається лише в одному напрямку (від комунікатора до реципієнта) без можливості зворотного зв'язку.

Перемовини – процес обговорення спірних питань з метою досягнення угоди, що задовольняє обидві сторони. Включає етапи підготовки, встановлення контакту, обговорення, вирішення розбіжностей, укладення угоди.

Презентація – публічне представлення інформації, ідеї, продукту, проекту цільовій аудиторії з метою інформування, переконання або спонукання до дії.

Проксеміка – розділ невербальної комунікації, що вивчає просторову організацію спілкування: дистанцію між співрозмовниками, розташування в просторі, територіальність.

Професійна етика – система моральних норм, принципів та правил поведінки фахівця у професійній діяльності, що визначає його ставлення до об'єкта праці, колег, суспільства.

Психологічна зона комфорту – стан психологічного спокою, у якому людина відчуває впевненість, контроль над ситуацією, відсутність стресу та тривоги.

Професійний імідж – цілісний образ фахівця в очах оточуючих, що формується на основі його зовнішнього вигляду, манери спілкування, професійних якостей, репутації.

Рефлексія – процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів; осмислення власних дій, аналіз своїх вчинків, думок, почуттів. У спілкуванні – усвідомлення того, як тебе сприймають інші.

Репутація – створена соціальним оточенням думка про особистісні, моральні та професійні якості людини або організації, що ґрунтується на минулому досвіді взаємодії.

Риторика – наука про ефективну, переконливу та красиву мову; мистецтво красномовства, що вивчає принципи та техніки побудови виразних висловлювань.

Самопрезентація – усвідомлений або неусвідомлений процес створення та підтримання певного іміджу в очах оточуючих; керування враженням про себе.

Синтонія – відповідність, узгодженість у спілкуванні; стан гармонійної взаємодії, коли партнери налаштовані на одну хвилю, розуміють один одного.

Соціальна перцепція – сприйняття, розуміння та оцінка людьми один одного та соціальних об'єктів (груп, організацій). Включає механізми ідентифікації, емпатії, рефлексії, стереотипізації.

Соціальний стереотип – спрощений, стандартизований образ соціального об'єкта, що формується на основі обмеженої інформації. Може бути позитивним або негативним, допомагає швидко орієнтуватися, але часто призводить до помилок у сприйнятті.

Спілкування – складний багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між людьми, що породжується потребами спільної діяльності. Включає три взаємопов'язані аспекти: комунікативний (обмін інформацією), інтерактивний (взаємодія, обмін діями) та перцептивний (сприйняття і розуміння партнера). На відміну від комунікації, спілкування завжди є міжособистісним процесом, що передбачає емоційний контакт, взаємний вплив та особистісну значущість для учасників.

Стиль спілкування – індивідуально-типологічні особливості соціально-психологічної взаємодії. Виділяють авторитарний, демократичний, ліберальний стилі; офіційний, неофіційний; ритуальний, маніпулятивний, гуманістичний.

Супервізія – метод професійного навчання та підтримки фахівців соціальної сфери, при якому досвідчений професіонал (супервізор) допомагає менш досвідченому спеціалісту аналізувати свою роботу, розвивати професійні навички.

Такт – почуття міри, вміння відчувати межу, за якою слова або вчинки можуть завдати болю, образити співрозмовника; делікатність у спілкуванні.

Толерантність – терпимість до іншого світогляду, способу життя, поведінки, звичаїв; повага до відмінностей, готовність приймати людей такими, якими вони є.

Трансакція – одиниця взаємодії між людьми, що включає стимул та реакцію. У трансактному аналізі Е. Берна виділяються три его-стани: Дорослий, Батько, Дитина.

Фасилітація – полегшення, спрощення процесу групової взаємодії; діяльність фасилітатора спрямована на організацію ефективної групової роботи, допомогу в досягненні консенсусу.

Фрустрація – психічний стан, що виникає в ситуації реальної або уявної неможливості задоволення значущих потреб, досягнення важливих цілей. Проявляється у тривозі, роздратуванні, відчаї.

Харизма – виняткова здатність людини справляти враження, впливати на інших завдяки особистісним якостям: впевненості, красномовству, енергійності, емоційній виразності.

Цінності – значущі для людини або групи об'єкти, явища, ідеї, принципи, що визначають спрямованість її діяльності, поведінку, вибір. У професійній етиці – основа для прийняття рішень.

Я-концепція – сукупність уявлень людини про саму себе, що включає Я-реальне (яким я є), Я-ідеальне (яким хочу бути), Я-дзеркальне (яким мене бачать інші). Впливає на поведінку та стиль спілкування.

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Андросович К. А., Засекін А. А. Психологія: вступ до фаху: навч. посіб. / Закл. вищ. освіти «Міжнар. наук.-техн. ун-т ім. Юрія Бугая», каф. психології та сусп.-гуманіт. наук. Київ: Міжнар. наук.-техн. ун-т : ТРОПЕА, 2024. 194 с.
2. Аханова А. В. Вікова психологія в схемах та таблицях: [метод. посіб.] / Упр. освіти і науки Волин. облдержадмін., Комунал. закл. вищ. освіти «Луцький пед. коледж» Волин. облради. Київ: Патерик. 2024. 75 с.
3. Аханова А. В. Психологія (загальна та вікова): навч. посіб. / Упр. освіти і науки Волин. облдержадмін., Комунал. закл. вищ. освіти «Луц. пед. коледж» Волин. облради. Київ : Патерик. 2024. 254 с.
4. Богдан Ж., Мовчан Я. Гендерна психологія: навч.-метод. посіб. / Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». Харків : Друкарня Мадрид, 2021. 155 с.
<https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/c7a8a119-3f46-472e-87f7-a23f10e02c69/content> 12
5. Візнюк І. М. Психологія іпохондричної поведінки фахівця: монографія / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАН України. Вінниця : Друк. 2019. 467 с.
6. Волошенко М. О., Азаркіна О. В. Психологія професійного спілкування [: навч. посіб. Херсон : Олді плюс. 2021. 278 с.
7. Галушко В. П. Діловий протокол та ведення переговорів: навч. посіб. Вінниця: НОВАКНИГА. 2002. 223 с.
8. Галян І. М., Галян О.І. Психологія професійної діяльності педагога: теоретико- емпіричний аналіз: монографія / Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т права, психології та інновац. освіти. Львів : БОНА. 2022. 219 с.

9. Доскач С.С., Костик Л.Б. Загальна та вікова психологія: навч.-метод. посіб. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 2023. 256 с.
10. Загальна та вікова психологія: навч.-метод. посіб. / уклад.: С. С. Доскач, Л. Б. Костик ; Чернівець. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці : ЧНУ : Рута. 2023. 255 с.
15. Загнітко А. П., Данилюк І. Г. Українське ділове мовлення: професійне і непрофесійне спілкування. 2004. 480 с.
16. Закалик Г. М., Терлецька Ю. М., Шувар Н. М. (2019). Психологія розвитку та успіху особистості: навч. посіб. / Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів : Вид-во Львів. Політехніки. 487 с.
17. Зарицька В., Лапа В. Психологія комунікативної толерантності в умовах інклюзивного навчання: монографія. Херсон : Гельветика. 2019. 209 с.
18. Зубенко А. Г., Немцов В. О. Культура ділового спілкування: навч. посібник. Київ. «Еко Об». 2000. 200 с.
19. Зусін В. Я. Етика та етикет ділового спілкування: навч. посібник. – 2-е вид., перероб. і доп. Київ. Центр навчальної літератури. 2005. 224 с.
20. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія: навч. посіб. для студентів . Київ : КНУБА. 2023. 187 с.
<https://repository.knuba.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a7942d4d-eeba-47a9-9f41-2406b5903bd5/content>
21. Карамушка Л. М., Бондарчук О. І., Грубі Т. В. Методики дослідження перфекціонізму, трудоголізму та прокрастинації особистості: метод. посіб. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти», Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ ; Кам'янець-Подільський : Аксіома. 2019. 79 с.
http://umo.edu.ua/images/content/aspirantura/zabezp_discipl/Karamushka_Bondarchuk_Grubii-Metodiki%20для%20дослідження.pdf
22. Конфліктологія / Укладачі: М.В. Примуш, М.В. Дубель: ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. 48 с.
23. Лебон Г. Психологія натовпу / пер. з фр. Ігоря Андрущенка. Київ: Арій. 2024. 271 с.

24. Лукашов О. О. Психологія соціальної відповідальності особистості в період суспільних трансформацій: монографія. Київ: Бихун В. Ю. 2024. 347 с.

25. Маличевський В. Переговори: психологія, стратегія, аргументи. Харков: Центр «Консульт». 2007. 128 с.

26. Макаренко А. О., Калайтан Н. Л., Старовойт Т. П. Психологія та психотерапія життєвих криз: навч. посіб. / Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харків.12 авіац. ін-т». Харків : ХАІ. 2019. 71с. URL : [https://dspace.library.khai.edu/xmlui/bitstream/handle/123456789/7658/Makarenko.pdf?sequence=1 &isAllowed=y](https://dspace.library.khai.edu/xmlui/bitstream/handle/123456789/7658/Makarenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

27. Максименко С. Психологія когнітивних процесів: наук. посіб. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. Київ : Людмила. 2022. 419 с. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/733528/1/3Психологія%20когнітивних%20процесів%20%281%29.pdf>

28. Методики дослідження психічного здоров'я та благополуччя персоналу організації: психол. практикум / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка, Лаб. організац. та соц. психології, Укр. асоц. організац. психологів та психологів праці. Київ : Ін-т психології ім. Г. С .Костюка. 2023. 75 с. URL : <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/56142>

29. Мухіна Л. М. Вікова та педагогічна психологія : методичні рекомендації для дистанційної та самостійної форми навчання. Миколаїв: НУК ім. адмірала Макарова. 2022. 111 с.

30. Новікова Ж. М. Педагогічна психологія: навч. посіб. / Ж. М. Новікова ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів : Вид-во Львів. Політехніки. 2022. 147 с

31. Партико Н. В. Психологія конфліктів: навч. посіб. / Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів : Вид-во Львів. Політехніки. 2019. 131 с.

32. Пісоцький В.П., Горянська А.М. Теоретичні питання вікової психології : навчальний посібник для закладів вищої освіти; 2-е вид., випр. і доповн. / В. П. Пісоцький, А. М. Горянська. 2023. 232 с.

33. Поясок Т. Б., Беспарточна О. І., Квасник О. В, Шаполова В. В. Загальна психологія: навчальний посібник. Харків: ФОП Бровін О. В. 2023. 396 с.

34. Поясок Т. Б., Беспарточна О. І., Квасник О. В. Педагогічна риторика та психологія комунікації: навч. посіб. для студентів закл. вищ. освіти / Кременчуц. нац. ун-т ім. Михайла Остроградського. Харків : Бровін О. В. 2023. 195 с. URL : http://vps-education.co.ua/assets/files/Пед_риторика_та_психологія_комунікації_10_08.pdf

35. Психологія вищої школи: навч. посіб. / [Софія Грабовська та ін.] ; за заг. ред. Софії Грабовської ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2024. 449 с.

36. Психологічний супровід навчання різних категорій дорослого населення : монографія / [Помиткін Е.О., Рибалка В.В., Ігнатович О.М., Павлик Н.В., Становських З.А., Радзімовська О.В., Татаурова-Осика Г.П., Бастун М.В., Іванова О.В., Шевенко А.М., Заєць І.В., Жмурко М.Д.; за ред. Н.В. Павлик. Київ, 2019. 475.

37. Психологія особистості: навч. посіб. / [уклад.: Л. А. Весельська та ін.] ; за заг. ред. д-ра філос. наук, проф., чл.-кор. НАПН України Є. М. Суліми ; Ун-т держ. фіск. служби України. Ірпінь : УДФСУ, 2021. 337 с.

38. Психологія професійної діяльності: підручник / [В. С. Біскуп та ін.] ; Західноукр. нац. ун-т. Тернопіль : ЗУНУ. 2022. 254 с.

39. Психологія спілкування: електрон. метод. рекомендації до курсу «Психологія спілкування» для здобувачів першого (бакалавр.) рівня вищої освіти спец. 053 «Психологія» / уклад. А.В. Курова. Одеса, 2023. 86 с.

40. Психологія стресу та стресових розладів: навч. посіб. (2023). / уклад. Овчаренко О. Ю. ; ЗВО «Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т соц. технологій, Каф.психології. Київ : Ун-т «Україна». 265 с. URL : https://uu.edu.ua/upload/Nauka/naukovi_vydannia/psihologija_stresy_2023_compressed.pdf

41. Психокорекція та основи психотерапії: підручник / О.О. Прокоф'єва, О. В. Ковальова, Г. Б. Варіна. – 3 видання, доповнене і перероблене. Запоріжжя: Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, 2023. 474с. URL : <https://drive.google.com/file/d/1GyzbTUVc1oJt9h6GoA7T5aaIpF-jkmuw/view>

42. Савчин М. В. Загальна психологія: підручник. Київ: Академія, 2024. 350 с.
43. Слюсаревський М. М., Хазратова Н.В. Психологія груп: навч. посіб. / Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів : Вид-во Львів. Політехніки. 2022. 163 с.
44. Чалдині Р. Б. Психологія впливу. Переконайте та досягайте успіху! / [пер. з англ. Надії Коваль, Андрія Зорницького]. Харків : КСД. 2023. 606 с.
45. Чанс З. Психологія впливу та переконання. Як отримати все, що забажаєш / Зої Чанс ; [пер. з англ. О. Мала]. Харків : КСД. 2022. 287 с.
46. Щотка О. П. Гендерна психологія: навч. посіб. : курс лекцій та практикум / Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. Ніжин : Лисенко М. М. 2019. 358с. URL : <https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/bitstream/123456789/2157/1/Gender-Psychology-Shchotka.pdf>

Статті та онлайн-ресурси:

1. Амурова Я. В., Момот М. А. Чинники комфортного соціально-психологічного клімату в колективі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, 2023. № 2, 17-20. URL : <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.2.3>
2. Антонюк, О. Позитивна психологія як важлива складова освітнього лідерства. *Ukrainian Educational Journal*, 2023. Вип. 4., 121–130. URL : <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-4-121-130>
3. Артюхіна Н. В., Кучеренко Р. О. Життєтворчі можливості особистості в дорослому віці. Вікова та педагогічна психологія, 2023. Вип. 51. С. 64-69. URL : <https://doi.org/10.32782/2663-5208>.
4. Бикова С., Томченко М., & Волошин С. Психологія успішності навчання онлайн: стратегії, мотивації та залучення студентів. *Наукові перспективи*, 2023. Вип. 11 (41). URL : [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11\(41\)-1129-1139](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)-1129-1139)
5. Білозерська С. І., Мащак С. О. Ціннісне самовизначення як основа професійного розвитку майбутнього педагога. *Вчені записки*

ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія, 2023. Вип. 34(73). С. 42-48. URL : <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2023.2/08>

6. Бурова А.В., Іващенко А.І. Психологічні особливості прояву синдрому самозванця у дорослих. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»), 2022. Вип. 10 (15). С. 436-448. URL : <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/2476/2479>

7. Вірна Ж. Конструктивна психологія як технологія перетворення психіки людини. *Psychological Prospects Journal*, 2023. Вип. 41. URL : <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2023-41-vir>

8. Волошин С., & Чопик, Л. Психологія віртуального спілкування: особливості формування міжособистісних стосунків у віртуальному просторі. *Наукові перспективи*, 2023. Вип. 11(41). URL : [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11\(41\)-1178-1187](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)-1178-1187)

9. Гайович Г. Освіта дорослих: особливості онлайн-навчання. *Distance Education in Ukraine: Innovative, Normative-Legal, Pedagogical Aspects*, 2023. Вип. 2, С. 167–173. URL : <https://doi.org/10.18372/2786-5495.1.17319>

10. Коновалова О. В., Бикова С. В. Формування резильєнтності у студентської молоді. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, 2023. Вип. 3, С. 13-17. URL : <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.3.2>

11. Костю С. Психологічні особливості перебігу кризи дорослого віку. *Вісник Національного університету оборони України*, 2022. Вип. 64(6), С. 71–77. URL : <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2021-64-6-71-77>

12. Лук'янова Л., Добровські Т., Валасік М. Навчально-діяльнісна мотивація дорослої людини: психологічна сутність і структура. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, 2023. Вип. 24(2), 10-25. URL : [https://doi.org/10.35387/od.2\(24\).2023.10-25](https://doi.org/10.35387/od.2(24).2023.10-25)

13. Михайлишин У. Б., Шмідзен І. Ю., Малета А. І. Самооцінка у формуванні статусу підлітків у групі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, 2023. Вип. 3, С. 121-125. URL : <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.3.24>

14. Соболев Н. Заклади вищої освіти і покоління з. Взаємна трансформація. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*,

2022. Вип. 27(4), С. 188–201. URL : <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v27i4.919>

15. Старинська, О. В. Зв'язок між соціальним інтелектом і соціально-психологічною адаптацією здобувачів вищої освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, 2023. Вип. 2, С. 49-53. URL : <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.2.9>

16. Тернавська Т.А., Данилко О.Г. Професійна самореалізація викладача закладу вищої освіти під час комунікації засобами дистанційного навчання. *Вісник науки та освіти*, 2024. Вип. 5(23). С. 1491-1502. URL : [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-5\(23\)-1491-1502](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-5(23)-1491-1502)

17. Яцюк М., Савишен О. Психологічні чинники інтолерантності до невизначеності дорослих осіб. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія»*, 2024. Вип. 1. С. 215-219. URL : <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2024-1.31>

34. Golub T. P., Zhygzhytova, L. M., Kovalenko, O. O., & Nazarenko, O. I. Psychology of education as a new approach in pedagogical sciences. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*, 2021. Вип. 3, С. 34–38. URL : <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.3.6>

РОЗДІЛ 2.
СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ТЕРМІНИ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН
ВИБІРКОВИХ КОМПОНЕНТ (ВК)
ОНП «СОЦІАЛЬНА РОБОТА. СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ»

Навчальна дисципліна

ВК 1. ФІЛОСОФСЬКІ І ДУХОВНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Духовні аспекти соціальної роботи – ключові риси професійної взаємодії соціального працівника з клієнтом, що охоплюють пошану до людської гідності, емпатію, справедливість, сприяння самостійності, підтримку особистісного розвитку та міждисциплінарну співпрацю.

Духовні основи соціальної роботи – складова соціальної філософії, що базується на етичних принципах і визначає професійну поведінку соціального працівника. Вони включають повагу до гідності людини, співчуття, справедливість і прагнення допомогти клієнту відновити самостійність, розкрити потенціал і досягти гармонії в особистісному та соціальному розвитку.

Інформаційне суспільство та глобальні проблеми сучасності – сучасний етап розвитку цивілізації, що характеризується переходом від індустріального до постіндустріального типу, у якому головним ресурсом стають знання, інформація та технології.

Криза соціальної культури – системне порушення ціннісних орієнтацій та соціальних норм, спричинене внутрішніми (соціально-економічними, політичними, ідеологічними) і зовнішніми (екологічними, військово-політичними) чинниками, що призводить до дестабілізації суспільного розвитку.

Необхідні умови подолання культурної кризи – консолідація суспільства навколо спільних цінностей, формування нової ідеології, здатної об'єднати різні соціальні групи, а також відновлення або модернізація традицій для забезпечення соціальної інтеграції.

Народ – основний суб'єкт суспільного розвитку, соціально-історична, культурно й духовно споріднена спільнота людей, яка проживає на певній території та ідентифікує себе з нею.

Соціальна філософія – система теоретичного знання про закономірності функціонування та розвитку суспільства як цілісної системи; вивчає природу соціальних явищ, взаємодію між індивідами, групами та соціальними інститутами, використовуючи поняття «формація», «цивілізація», «культура», «соціальна система».

Соціальна філософія історії – галузь філософського знання, що досліджує закономірності історичного розвитку суспільства, визначає тенденції прогресу й регресу, осмислює сенс історичного буття людини та людства.

Соціальна робота на філософських засадах – підхід, що розглядає людину у взаємозв'язку з різними соціальними системами (сім'я, громада, суспільство), спирається на психологічні, соціологічні та інтегративні теоретичні моделі, засновані на філософському розумінні природи людини та суспільства.

Соціальні інститути – історично сформовані форми організації та регулювання суспільного життя, які впорядковують соціальні відносини, діяльність і поведінку людей. До основних груп належать економічні, політичні, правові, культурні, релігійні інститути, а також інститути споріднення й родини.

Соціальні явища та процеси – форми суспільного буття, що мають цільове призначення та відображають систему норм і цінностей певного суспільства; у процесі соціалізації людина набуває соціальних якостей, які визначають її здатність до взаємодії в соціальному середовищі.

Соціальна структура суспільства – історично сформована система стійких зв'язків між соціальними групами та інститутами, що забезпечує стабільність, цілісність і розвиток суспільства.

Суспільні відносини – система зв'язків між суб'єктами суспільства, що формує його цілісність і забезпечує функціонування соціальних процесів. Вони поділяються на економічні, політичні, соціальні, культурні, релігійні тощо.

Філософія – наука, що досліджує загальні принципи буття, пізнання та діяльності людини, аналізує рушійні сили й напрями розвитку суспільства, визначає місце людини у світі та її взаємозв'язки з ним.

Філософські основи соціальної роботи – концептуальна частина соціальної філософії, що визначає ціннісні орієнтири, смислові чинники діяльності людини та суспільства, на яких базується допомога людям у складних життєвих обставинах; формує методологічні підходи до соціальної роботи (діалектичний, системний, комплексний).

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Бондаревич І. М. Філософія : навч. посіб. / І. М. Бондаревич. Київ : Алерта, 2013. 239 с.
2. Габрієлян О. А. Філософія історії : підручник / О. А. Габрієлян, І. І. Кальної. Київ : Академвидав, 2011. 213 с.
3. Гіденс Е. Нестримний світ. Як глобалізація перетворює наше життя. Київ : Альтерпрес, 2004. 100 с.
4. Головащенко І. О. Філософія : навч. посіб. / І. О. Головащенко. Вінниця : ВНТУ, 2016. 200 с.
5. Губар О. М. Філософія: інтерактивний курс лекцій : навч. посіб. / О. М. Губар. Київ : Центр учб. літ., 2012. 416 с.
6. Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість. Методолого-світоглядний аналіз / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. Київ : Знання України, 2009. 578 с.
7. Губин В. Философия : учебник / В. Губин. Москва : Проспект, 2016. 336 с.
8. Ідея культури: виклики сучасної цивілізації / Є. К. Бистрицький, С. В. Пролеєв, Р. В. Кобець [та ін.]. Київ : Альтерпрес, 2003. 192 с.
9. Кислашко О. П., Сіданіч І. А. Християнська педагогіка : навчальний посібник. Київ : Східноєвропейська гуманітарна місія, 2015. 418 с.
10. П'янзін С. Д. Основи соціальної філософії: навч. посіб. Черкаси : видавець Чабаненко Ю. А., 2014. 152 с.
11. Павленко Ю. В. Історія світової цивілізації: соціокультурний розвиток людства : навч. посіб. / Ю. В. Павленко. Київ : Либідь, 1999. 360 с.

12. Сіданіч І. А. Духовні засади гуманізації освіти в умовах сучасних викликів. *Освітній дискурс*. Київ : ДВНЗ «УМО», 2023. № 4(38). С. 45–53.

13. Сіданіч І. А. Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (XX – початок XXI ст.) : монографія. Київ : ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2013. 464 с.

14. Сіданіч І. А. Управління якістю освітнього процесу у християнській школі : теорія і практика. Професійна освіта: методологія, теорія та технології. Київ : ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2020. С. 35–48.

15. Сіданіч І. А. Філософсько-антропологічні основи духовного виховання особистості. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2021. № 2. С. 112–119.

16. Сіданіч І. А., Кислашко О. П. Духовно-моральне виховання дітей в історії педагогіки та вітчизняної школи : монографія. – Київ : Дорадо-Друк, 2012. 495 с.

17. Соціальна робота в умовах сучасних викликів: досвід і перспективи розвитку : колективна монографія / Кол. авт.; за заг. ред. проф. Ю. В. Палагнюк, доц. О. А. Файчук. Миколаїв : Вид-во: Ємельянова Т. В., 2022. 511 с.

18. Соціальна філософія : підруч. для вищої шк. / В. С. Афанасенко, М. І. Горлач, О. Г. Данильян [та ін.]. Харків : Прапор, 2011. 679 с.

19. Філософія : підруч. [для студентів вищ. навч. закл.] / за ред. А. В. Губерського. Харків : Фоліо, 2013. 509 с.

20. Філософія як історія філософії : підручник / за ред. В. І. Ярошевця. Київ : Центр учб. літ., 2012. 648 с.

21. Філософія. Кредитно-модульний курс : навч. посіб. / А. І. Мозговий, І. В. Бичко, Р. О. Додонов [та ін.] ; за ред. Р. О. Додонова, А. І. Мозгового. Київ : Центр учб. літ., 2009. 456 с.

22. Філософія. Хрестоматія (від витоків до сьогодення) : навч. посіб. / за ред. А. В. Губерського. Київ : Знання, 2012. 621 с.

23. Щерба С. П. Філософія : підруч. для студентів вищ. навч. закл. / С. П. Щерба, О. А. Заглада ; за ред. С. П. Щерби. Житомир : Полісся, 2012. 547 с.

Навчальна дисципліна
ВК 2. ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Адвокація – захист прав та інтересів уразливих груп населення.

Активізм соціальний – ініціативна діяльність громадян для вирішення суспільних проблем.

Альтруїзм – безкорисливе прагнення допомагати іншим.

Благодійність – добровільне надання матеріальної чи нематеріальної допомоги нужденним.

Благодійні фонди – організації, що акумулюють ресурси для соціальної підтримки.

Волонтаризм – ідейна основа добровільної діяльності на благо суспільства.

Волонтер – особа, яка добровільно та безкорисливо бере участь у соціально корисній діяльності.

Волонтерська діяльність – добровільна, безоплатна суспільно корисна діяльність, спрямована на задоволення потреб громади чи окремих осіб.

Волонтерські організації – об'єднання громадян, що координують волонтерську діяльність.

Грант – фінансова підтримка для реалізації волонтерських чи соціальних проєктів.

Громадянська відповідальність – усвідомлення особою обов'язку діяти в інтересах суспільства.

Добровільність – принцип волонтерської діяльності, що означає її вільний вибір.

Донорство – форма волонтерства, що передбачає безоплатну передачу крові, органів, ресурсів.

Емоційне вигорання – стан виснаження через надмірне навантаження у волонтерській роботі.

Емпатія – здатність розуміти й співпереживати іншим людям.

Етичний кодекс волонтера – система моральних норм і правил поведінки у волонтерській діяльності.

Залучення волонтерів – процес набору, підготовки й мотивації людей до участі в діяльності.

Змішане волонтерство – поєднання офлайн та онлайн-допомоги.

Зонування волонтерської допомоги – розподіл завдань за напрямками (медична, соціальна, освітня, гуманітарна).

Ініціативні групи – неформальні об'єднання людей, які організовують волонтерську діяльність.

Інституалізація волонтерства – процес формалізації волонтерських ініціатив у громадських організаціях.

Координатор волонтерів – особа, відповідальна за організацію, навчання та контроль діяльності волонтерів.

Командна робота – взаємодія волонтерів задля досягнення спільної мети.

Компетентність волонтера – сукупність знань, умінь і навичок для ефективної роботи.

Лідерство соціальне – здатність організовувати групу людей для вирішення соціальних завдань.

Менторство – підтримка менш досвідчених волонтерів старшими колегами.

Міжнародне волонтерство – участь громадян у волонтерських програмах за кордоном.

Мотивація волонтерів – система стимулів і потреб, що спонукають людей до добровільної діяльності.

Навчання волонтерів – процес підготовки до ефективного виконання завдань.

Неформальна освіта – здобуття знань і навичок у процесі волонтерської діяльності.

Онлайн-волонтерство – дистанційна волонтерська діяльність через цифрові технології.

Організація волонтерської діяльності – система управління, планування й координації волонтерських процесів.

Партнерство – співпраця волонтерських організацій із державними структурами, бізнесом і громадами.

Психосоціальна підтримка – допомога постраждалим у кризових ситуаціях силами волонтерів.

Програма волонтерства – системний план залучення та використання волонтерів.

Профілактика вигорання – заходи для збереження психічного здоров'я волонтерів.

Рекрутинг волонтерів – набір людей для участі у проектах.

Ресурсні центри волонтерства – організації, що підтримують розвиток волонтерських ініціатив.

Роль волонтера – соціально значуща функція, яку виконує людина у спільноті.

Сертифікація волонтерів – офіційне підтвердження їхньої участі та компетенцій.

Соціальна активність – участь людини у житті громади.

Соціальна відповідальність – добровільна діяльність задля вирішення суспільних проблем.

Соціальна робота – професійна діяльність із надання допомоги та підтримки.

Соціальний капітал – мережа довіри, зв'язків і взаємодії, що створюється волонтерством.

Тайм-менеджмент волонтера – ефективне планування часу для поєднання волонтерства й особистого життя.

Тренінг волонтерів – освітня форма підготовки до діяльності.

Управління волонтерською діяльністю – планування, організація, мотивація та контроль роботи волонтерів.

Угоди з волонтерами – документальне закріплення умов співпраці.

Фандрейзинг – залучення фінансових і матеріальних ресурсів для волонтерських програм.

Формальне волонтерство – діяльність у межах офіційних організацій.

Хартія волонтерства – міжнародний документ, що визначає принципи та стандарти добровільної діяльності.

Цінності волонтерства – альтруїзм, солідарність, толерантність, взаємодопомога.

Часовий ресурс волонтера – кількість часу, яку людина може присвятити діяльності.

Школи волонтерів – програми підготовки та навчання добровольців.

Якість волонтерських послуг – відповідність діяльності стандартам і очікуванням отримувачів допомоги.

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Бочарова Н. М. Волонтерство у соціальній роботі: навчальний посібник. Київ: Каравела, 2019.
2. Волкова Н. П., Ляшенко О. І. Організація волонтерської діяльності у громаді. Київ: Центр учбової літератури, 2020.
3. Гуменюк О. В. Волонтерський рух в Україні: сучасний стан і перспективи. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2021.
4. Сидоренко О. А. Менеджмент волонтерських програм. Київ: Академвидав, 2018.
5. Федоренко М. В. Волонтерська діяльність у соціальній сфері: методичні підходи. Одеса: ОНУ, 2019.
7. Hustinx, L., von Essen, J., Haers, J., Mels, S. (eds.). Religion and Volunteering: Complex, Contested and Ambiguous Relationships. Springer, 2015.
8. Handy, F., Cnaan, R. A. The Palgrave Handbook of Global Philanthropy and Volunteering. Palgrave Macmillan, 2018.
9. Dekker, P., Halman, L. The Values of Volunteering: Cross-Cultural Perspectives. Springer, 2017.
10. Wilson, J. Volunteerism Research: A Review Essay. Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly, 2020.
11. United Nations Volunteers (UNV). State of the World's Volunteerism Report. – UNV, 2022.
12. Rochester, C., Paine, A. E., Howlett, S., Zimmeck, M. Volunteering and Society in the 21st Century. Palgrave, 2016.

Онлайн-ресурси та словники:

1. European Volunteer Centre (CEV). URL : <https://www.cev.be/>
2. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC). Volunteering. URL : <https://www.ifrc.org/volunteering>
3. Points of Light Foundation. URL : <https://www.pointsoflight.org/>
4. United Nations Volunteers (UNV). URL : <https://www.unv.org/>
5. VolunteerMatch. Глобальні програми волонтерства. URL : <https://www.volunteermatch.org/>
6. Волонтерська платформа України. URL : <https://volunteer.country/>
7. Національна соціальна сервісна служба України. URL : <https://nssu.gov.ua/>
8. Платформа добрих справ «Dobro.ua». URL : <https://dobro.ua/>
9. Портал «Громадський простір». Новини неурядових організацій та волонтерських програм. URL : <https://prostir.ua/>

Навчальна дисципліна ВК 3. ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Автентичність – здатність людини бути собою, жити у згоді зі своїми справжніми почуттями, цінностями та переконаннями, не намагаючись відповідати зовнішнім очікуванням. Це стан внутрішньої чесності та щирості.

Арт-терапія – напрям психотерапії, що використовує творчість (малювання, ліплення, музику, танець тощо) як засіб для вираження та дослідження емоцій, вирішення внутрішніх конфліктів та сприяння особистісному зростанню.

Гештальт-терапія – напрям, що фокусується на принципі «тут і зараз». Допомогає людині відновити власну цілісність через усвідомлення своїх почуттів, потреб, тілесних відчуттів та незавершених ситуацій («незакритих гештальтів»).

Гуманістична психологія – підхід, що розглядає людину як унікальну, цілісну особистість, здатну до самоактуалізації. Ключові принципи – віра в потенціал людини, емпатія, безумовне позитивне прийняття (клієнт-центрована терапія Карла Роджерса).

Драматерапія – використання театральних технік (імпровізація, розігрування ролей, створення історій) для дослідження внутрішнього світу, відреагування емоцій та відпрацювання нових моделей поведінки в безпечному просторі.

Екзистенційна криза – період внутрішнього конфлікту, пов'язаний із роздумами про сенс життя, свободу, відповідальність та смертність. Часто стає потужним поштовхом до особистісного зростання та переоцінки цінностей.

Ідентичність – усвідомлення власної унікальності, цілісності та неперервності в часі. Це відповідь на питання «Хто я?», що включає соціальні ролі, цінності, переконання та життєві цілі.

Ізотерапія – форма арт-терапії, що використовує переважно малювання та живопис. Дозволяє виразити те, що складно сказати словами. Один з відомих методів – мандалотерапія (створення та аналіз малюнків у колі).

Інсайт – раптове, несподіване осяяння, усвідомлення суті проблеми або знаходження її вирішення. В особистісному зростанні інсайт часто призводить до глибоких внутрішніх змін.

Казкотерапія – метод, що використовує казки, міфи та притчі для діагностики, корекції поведінки та розвитку особистості. Через метафору казки людина може знайти рішення для своїх реальних життєвих ситуацій.

Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) – метод, заснований на ідеї, що наші емоції та поведінка визначаються не самими подіями, а нашими думками та переконаннями щодо них. Мета – виявлення та зміна ірраціональних, деструктивних думок на більш реалістичні та конструктивні.

Компетентність – відчуття власної спроможності та ефективності у взаємодії зі світом. Розвиток компетентності у важливих сферах життя є ключовим аспектом особистісного зростання.

Локус контролю – властивість особистості приписувати свої успіхи чи невдачі внутрішнім (власні зусилля, здібності) або зовнішнім (обставини, інші люди, доля) факторам. Розвиток інтернального (внутрішнього) локусу контролю є ознакою зрілої особистості.

Майндфулнес (усвідомленість) – практика спрямування уваги на теперішній момент без осуду. Включає медитації та вправи, що допомагають розвинути здатність усвідомлювати свої думки, емоції та тілесні відчуття, не занурюючись у них.

Метафоричні асоціативні карти (МАК) – набір карток із різними зображеннями (людей, ситуацій, абстракцій), які слугують стимулом для асоціацій. Це інструмент для роботи з підсвідомістю, що допомагає обійти раціональні захисти та отримати доступ до справжніх почуттів та потреб.

Мотивація – внутрішнє спонукання до дії. В контексті особистісного зростання ключовою є внутрішня мотивація – прагнення до діяльності заради неї самої, отримання задоволення від процесу самовдосконалення.

Музикотерапія – використання музики (прослуховування, гра на інструментах, спів) для досягнення терапевтичних цілей:

зниження стресу, вираження емоцій, покращення настрою та когнітивних функцій.

Особистісне зростання – процес якісних змін особистості, спрямований на максимальне розкриття власного потенціалу, підвищення рівня самосвідомості, самоприйняття та досягнення більш зрілого та гармонійного стану. Це безперервний шлях самовдосконалення.

Пісочна терапія (Sandplay) – метод, під час якого клієнт створює композиції у спеціальному ящику з піском, використовуючи колекцію мініатюрних фігурок. Це дозволяє візуалізувати та трансформувати свій внутрішній світ у символічній формі.

Позитивна психологія – галузь психології, що вивчає позитивні аспекти людського життя: щастя, оптимізм, сильні сторони характеру, благополуччя. Її мета – не просто лікувати розлади, а допомагати людям жити повноцінним і щасливим життям.

Позитивне мислення – свідоме фокусування на позитивних аспектах життя, віра у власні сили та здатність долати труднощі. Це не ігнорування проблем, а конструктивний підхід до їх вирішення.

Потенціал особистості – сукупність прихованих можливостей, здібностей, талантів та внутрішніх ресурсів людини, які можуть бути розвинені та реалізовані протягом життя.

Прокрастинація – схильність відкладати важливі справи «на потім». Подолання прокрастинації є важливим практичним кроком на шляху особистісного зростання.

Психоаналіз – метод, розроблений Зигмундом Фрейдом, що досліджує вплив несвідомих бажань, спогадів та конфліктів (часто з дитинства) на поточну поведінку та емоційний стан людини.

Резилієнтність (психологічна стійкість) – здатність особистості успішно долати стресові ситуації та життєві труднощі, відновлюючись та продовжуючи розвиватися.

Рефлексія – процес самопізнання, під час якого людина аналізує власні думки, почуття, вчинки та досвід. Це головний інструмент усвідомленого розвитку.

Самоактуалізація (за А. Маслоу) – прагнення людини до найповнішої реалізації свого потенціалу, до втілення своїх талантів і здібностей. Це процес становлення тим, ким людина може і повинна стати.

Самоефективність – віра людини у власну здатність успішно впоратися з певними завданнями та викликами. Висока самоефективність є рушійною силою для досягнення цілей.

Самооцінка – ціннісне ставлення людини до самої себе. Адекватна, стабільна самооцінка є фундаментом для особистісного зростання.

Самоповага – почуття власної гідності, прийняття себе як цінної особистості незалежно від досягнень чи зовнішніх оцінок.

Сенс життя – індивідуальне усвідомлення людиною головної мети та цінності свого існування. Пошук і реалізація сенсу життя є центральним завданням особистісного розвитку.

Сублімація – психічний процес перенаправлення внутрішньої енергії (часто від неприйнятних бажань чи сильних емоцій) у соціально прийнятну та творчу діяльність. Арт-терапія є одним з найефективніших способів сублімації.

Танцювально-рухова терапія – метод, що використовує танець і рух як спосіб інтеграції емоційного, фізичного та когнітивного досвіду. Допомогає краще відчувати своє тіло, знімати напругу та виражати почуття через рух.

Фототерапія – робота з фотографіями (особистими, сімейними, знайденими) для дослідження життєвої історії, стосунків, самосприйняття та пошуку ресурсів.

Цінності – глибокі внутрішні переконання, які визначають, що для людини є важливим і значущим. Цінності слугують внутрішнім компасом, що скеровує вибір та поведінку.

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Баранівський, В. Ф. *Основи психології та педагогіки: посіб. для підгот. до іспитів* / В. Ф. Баранівський, Л. Ф. Терещенко. Київ: Паливода А.В., 2018. 223 с.
2. Бідюк, І.А. *Педагогічна психологія: навчальний посібник* / І.А. Бідюк, О.Д. Научитель. Харків: Нац. аерокосм. ун-т «Харк. авіац. ін-т». 2017. 57с.
3. Євтух М.Б. *Педагогічна психологія: Підручник* / М.Б. Євтух, Е.В. Лузік, Н.В. Ладогубець, Т.В. Ільїна. Київ: в-во Кондор, 2019. 420 с.
4. Єгорова Т. Д. *Ефективна комунікація: публічний виступ: навч. посіб.* Київ: НАДУ, 2018. 164 с.
5. Жаворонкова Г.В., Скібіцький О.М., Сівашенко Т.В. *Управління конфліктами: навч. посіб.* Київ : Каравела, 2018. 318с.
6. Зливков В., Ліпінська С., Лукомська С. *Сучасні тренінгові технології: інтегративний підхід*. Київ.-Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2020. 210 с.
7. Зливков В.Л., Лукомська С.О. *Теорія та практика психологічних тренінгів*. Київ: Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2019. 209 с.
8. Курова А. В. *Психологія особистості*. Одеса : Фенікс, 2019. URL : <https://doi.org/10.32837/11300.14363>
9. Лефтеров В.О., Форманюк Ю.В., Третьякова Т.М. *Теорія і практика психологічного тренінгу: методичні рекомендації для самостійної роботи здобувачів*. Одеса: Фенікс, 2021. 44 с.
10. Литвинова, І. А., Приходькіна, Н. О., & Широбоков, Ю. М. (2024). Оцінка рівня психологічного комфорту в онлайн-освіті: інструменти та методи. *Педагогічна Академія: наукові записки*, (9).<https://doi.org/10.5281/zenodo.13591658>
11. *Методика проведення тренінгів з розвитку професійної компетентності андрагогів: методичні рекомендації* / Баніт О. В., Коваленко О. Г. Київ: ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України, 2022. 104 с.
12. Методичні рекомендації з проведення тренінгових занять для підготовки освітнього персоналу до розвитку організаційної культури в умовах соціальної напруженості / Л.М.

Карамушка, О.В. Креденцер, К.В.Терещенко та ін.; за ред. Л.М. Карамушки. К. : Інститут психології імені Г.С. Костюка

12. *Особистісне зростання в умовах трансформації сучасного суспільства* : монографія / Ред. колегія: Т. В. Коломієць, Т. Ю. Кулаковський, Г. В. Пирог; за науковою редакцією професора Л. П. Журавльової. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2020. 308 с.

13. Приходькіна Н. Психологічні особливості розвитку людини у період зрілості. *Позиціонування закладів освіти на ринку освітніх послуг в умовах воєнного стану: Матеріали VI Всеукраїнського науково-методологічного семінару 25 жовтня 2024 р. Київ – Бориспіль: ДЗВО «Університет менеджменту освіти». 2024. С. 105-114. URL : <http://umo.edu.ua/materiali-konferencij-nimp>*

14. *Сила роду: шлях до здоров'я, стосунків і грошей* / Підліпна Л., Підліпний Р., Приходькіна Н., Кушнірук В. та ін. Київ: «Лілея НВ», 2025. 255 с. ISBN 978-966-668-647-6

15. *Теоретичні основи психологічного тренінгу: метод. рекомендації* / М. Е. Білова. Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2021. 36 с.

16. *Тренінги з розвитку професійної компетентності андрагогів: практичний посібник* / Авт. кол.: Баніт О. В., Коваленко О. Г., Котирло Т. В., Піддячий В. М., Самко А. М., Шарошкіна Н. Г. Київ: ІПОД імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. 407 с.

17. *Тренінгове навчання в закладі вищої освіти: навчально-методичний посібник* / М. В. Афанасьєв, Г. А. Полякова, Н. Ф. Романова та ін.; за заг. ред. професора М. В. Афанасьєва. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. 323 с.

18. Федорчук В. М. *Тренінг особистісного зростання.*: навч. посібн. / В. М. Федорчук Київ: Центр учбової літератури. 2017. 250 с.

19. Хейден Дж. *Міф про мотивацію. Як налаштуватися на перемогу.* Перекл. Асташов О. Київ: Наш Формат, 2019. 192 с.

20. Шевченко Н., Шипко М. Етична свідомість особистості: філософсько-психологічний вимір. *Scientific research of the xxi century. Volume 1.* 2021. URL : <https://doi.org/10.51587/9781-7364-13302-2021-001-400-409>

21. Avramenko O. O., Kravchuk N. P. Соціалізація особистості як проблема міждисциплінарних досліджень. *Modern researches in*

psychology and pedagogy. 2020. P. 1–39. URL : <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-36-5/1>

22. Govorukha, N., Prykhodkina, N., Chmykhun, S. (2024). Forming Core Values in Youth with the Usage of Media Materials. In: *Nechyporuk, M., Pavlikov, V., Krytskyi, D. (eds) Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering - 2023. ICTM 2023. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 996*. Springer, Cham, 335-347. https://doi.org/10.1007/978-3-031-60549-9_25

23. Sibeko G, Milligan PD, Roelofse M, Molefe L, Jonker D, Ipser J, et al. *Piloting a mental health training programme for community health workers in South Africa: an exploration of changes in knowledge, confidence and attitudes*. BMC Psychiatry. 2018;18:191.

24. Zawadzka A. M. *Psychologia zarządzania w organizacji*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2021.

Онлайн-ресурси та словники:

1. *Вправи для розвитку міжпівкульної взаємодії*. (2020). URL : <http://autta.org.ua/ua/materials/material/Vpravi-dlya-rozvitku-m-zhp-vkulnoi-vzaiemod-i/>

2. Гніда Т., Лунченко Н., Луценко Ю. *Настільна книга тренера з питань пробації: практичний посібник* / авт. кол. Т. Б. Гніда, Н. В. Лунченко, Ю. А. Луценко; заг. ред. Ю. А. Луценка. Біла Церква: Час Змін Інформ, 2021. 88 с. URL : https://lib.iitta.gov.ua/728931/1/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf

3. Коркос Я. О. Когнітивні викривлення у свідомості особистості. *Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень*. 2023. URL : <https://doi.org/10.36059/978-966-397-353-1-1>

4. Brendel C. Tutoring between Language with Comparative Multilingual Tutoring. *Writing Center Journal*. 2012. Vol. 32, no. 1. URL : <https://doi.org/10.7771/2832-9414.1856>

5. McFarlane K. J. Tutoring the tutors: Supporting effective personal tutoring. *Active Learning in Higher Education*. 2016. Vol. 17, no. 1. P. 77–88. URL : <https://doi.org/10.1177/1469787415616720>

Навчальна дисципліна

БК 4. СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ГРОМАДИ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Адвокація – захист прав і просування інтересів громади через публічні дії.

Активізація громади – процес залучення мешканців до спільних дій.

Аналіз потреб громади – виявлення ключових проблем і ресурсів для їх вирішення.

Бенефіціари – безпосередні отримувачі вигод від соціальних програм чи проєктів.

Бюджет участі – механізм залучення громадян до розподілу частини місцевого бюджету.

Волонтерство громади – добровільна діяльність жителів на благо місцевої спільноти.

Взаємодопомога – колективні дії жителів для підтримки один одного.

Грантова діяльність – залучення зовнішнього фінансування для розвитку громади.

Громадська ініціатива – добровільна колективна дія жителів задля вирішення проблем.

Громадський простір – місце для взаємодії та активностей членів громади.

Децентралізація – передача повноважень і ресурсів від центральної влади на місце.

Діалог громади – форма спілкування жителів і влади для ухвалення рішень.

Довіра соціальна – рівень упевненості мешканців громади у спільних діях.

Емпауермент – розширення можливостей громади для самостійного прийняття рішень.

Експертна підтримка – залучення фахівців для консультування та розвитку.

Залучення громадян – процес активної участі людей у прийнятті рішень.

Згуртованість громади – відчуття єдності та взаємопідтримки між її членами.

Зміни соціальні – трансформація відносин, цінностей і практик у громаді.

Ідентичність громади – відчуття належності мешканців до певної спільноти.

Інновації соціальні – нові підходи та методи у вирішенні соціальних проблем громади.

Інституційний розвиток – зміцнення місцевих органів влади та організацій.

Капітал соціальний – мережа довіри, зв'язків і ресурсів громади.

Коаліція громадських організацій – об'єднання НУО задля вирішення спільних завдань.

Комунікаційні технології – методи й інструменти поширення інформації серед мешканців.

Краудфандинг – колективний збір коштів на проекти громади.

Лідер громади – особа, що організовує мешканців на спільні дії.

Локальний розвиток – розвиток, що ґрунтується на власних ресурсах громади.

Медіація – технологія врегулювання конфліктів за допомогою посередника.

Менеджмент проєктів – управління соціальними ініціативами громади.

Мережування – створення і підтримка зв'язків між організаціями та людьми.

Моніторинг і оцінка – систематичний аналіз результатів соціальних програм.

Неформальна освіта – навчання у процесі громадської активності.

Неформальні лідери – впливові члени громади, які не мають офіційних посад.

Об'єднана територіальна громада (ОТГ) – базова адміністративно-територіальна одиниця в Україні.

Онлайн-інструменти участі – цифрові платформи для залучення мешканців (електронні петиції, опитування).

Партисипація – залучення громадян до процесів ухвалення рішень.

Партнерство – співпраця громади, влади, бізнесу й НУО.

План розвитку громади – стратегічний документ, що визначає пріоритети та ресурси.

Публічні консультації – форма обговорення ініціатив із громадянами.

Ресурсний центр громади – організація, що надає підтримку громадським ініціативам.

Розвиток сталий – розвиток із урахуванням економічних, соціальних і екологічних факторів.

Рольові ігри – інтерактивні методики для навчання громади соціальним технологіям.

Самоорганізація населення – здатність громадян самостійно вирішувати локальні проблеми.

Соціальна відповідальність бізнесу – добровільні дії компаній для підтримки громади.

Соціальна інфраструктура – мережа закладів освіти, охорони здоров'я, культури, соціальних послуг.

Соціальні індикатори – показники, що відображають рівень розвитку громади.

Соціальний аудит – аналіз ефективності використання ресурсів громади.

Соціальні мережі (онлайн) – інструмент комунікації та мобілізації мешканців.

Територіальний розвиток – комплекс заходів для зміцнення потенціалу громади.

Технології фасилітації – методики організації групових обговорень і прийняття рішень.

Тренінг громадський – освітній захід для розвитку компетенцій жителів.

Управління розвитком громади – система організаційних, економічних і соціальних заходів для досягнення цілей громади.

Урбаністика соціальна – планування міських просторів з урахуванням потреб мешканців.

Фасилітатор – спеціаліст, що допомагає групі досягати консенсусу.

Фокус-група – метод соціальних досліджень для аналізу думок громади.

Форум громади – відкритий захід для обговорення стратегічних питань.

Хаб громадський – простір для розвитку ініціатив і взаємодії мешканців.

Цифрова трансформація громади – застосування цифрових технологій для управління та розвитку.

Школа громадської участі – освітня програма для активістів і лідерів.

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Бекешкіна І. Е. (ред.). *Громадянське суспільство в Україні: виклики і перспективи розвитку*. – Київ: Фонд «Демократичні ініціативи», 2019.
2. Ковбасюк Ю. В., Ткачук А. Ф., Шевченко О. В. *Місьцеве самоврядування та розвиток громад*. – Київ: НАДУ, 2020.
3. Левченко К. Б. *Соціальні технології: навчальний посібник*. – Київ: Центр навчальної літератури, 2018.
4. Ляшенко О. І. *Розвиток територіальних громад: теорія і практика*. – Київ: КНЕУ, 2021.
5. Мартиненко В. М. *Соціальна робота та громада: сучасні підходи*. – Київ: Каравела, 2020.
6. Ткачук А. Ф. *Децентралізація і розвиток громад в Україні*. – Київ: ІКЦ «Легальний статус», 2019.
7. Федоренко М. В., Гуменюк О. В. *Управління розвитком громад: сучасні практики*. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2022.
8. Ledwith, M. *Community Development: A Critical Approach*. – Bristol: Policy Press, 2020.
9. Gilchrist, A., Taylor, M. *The Short Guide to Community Development*. – Bristol: Policy Press, 2016.
10. Ife, J. *Community Development in an Uncertain World: Vision, Analysis and Practice*. – Cambridge University Press, 2016.

11. Kenny, S. *Developing Communities for the Future*. – Cengage Learning, 2017.

Інформаційні ресурси:

1. Community Tool Box. Університет Канзасу. Найбільший онлайн-ресурс із методик розвитку громад. URL: <https://ctb.ku.edu/>
2. European Community Development Network (ECDN). Європейська мережа розвитку громад. URL: <https://ecdnet.eu/>
3. International Association for Community Development (IACD). Міжнародна асоціація розвитку громад. URL: <https://iacdglobal.org/>
4. OECD Local Development Forum. Дослідження з розвитку місцевих спільнот. URL: <https://www.oecd.org/cfe/leed/>
5. U-LEAD з Європою. Програма підтримки децентралізації в Україні. URL: <https://ulead.org.ua/>
6. United Nations Development Programme (UNDP) Ukraine. Програми розвитку ООН в Україні. URL: <https://www.undp.org/ukraine>
7. Велика ідея. Громадська краудфандингова платформа. URL: <https://biggggidea.com/>
8. Громадський простір. Ресурс про діяльність громадських організацій і розвиток громад. URL: <https://prostir.ua/>
9. Децентралізація в Україні. Офіційний портал реформи місцевого самоврядування. URL: <https://decentralization.gov.ua/>

Навчальна дисципліна ВК 5. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОСВІТІ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

AI-асистент у навчанні (AI Teaching Assistant) – цифровий помічник викладача, який допомагає у підготовці матеріалів, тестуванні та зворотному зв'язку.

AI-грамотність (AI Literacy) – знання і навички, необхідні для розуміння, оцінки та практичного використання штучного інтелекту.

Автоматичне оцінювання (Automated Assessment) – використання AI для перевірки знань, текстів, завдань і тестів.

Агент штучного інтелекту (AI-agent) – автономна програма або система, яка виконує певні завдання з мінімальним втручанням людини, здатна аналізувати інформацію, навчатися, приймати рішення та адаптуватися до змін навколишнього середовища, спілкуватися з користувачем для підвищення ефективності виконання завдань.

Адаптивне навчання (Adaptive Learning) – навчання, у якому зміст і темп змінюються відповідно до рівня знань і прогресу студента.

Аналітика навчання (Learning Analytics) – процес збору, аналізу та інтерпретації даних про освітню діяльність для підвищення її ефективності.

Велика мовна модель (Large Language Model, LLM) – AI-модель, що працює з великими обсягами текстів, здатна вести діалог, створювати тексти, узагальнювати інформацію.

Віртуальна реальність (Virtual Reality, VR) – цифрове середовище, у якому користувач може взаємодіяти з тривимірними моделями.

Гейміфікація (Gamification) – використання ігрових елементів у неігровому контексті для підвищення мотивації в освіті.

Генеративний штучний інтелект (Generative AI) – системи, здатні створювати новий контент (текст, зображення, музику, відео) на основі навчання на великих наборах даних.

Генерація зображень (Text-to-Image) – створення графічного контенту на основі текстового опису.

Глибинне навчання (Deep Learning) – тип машинного навчання, який використовує багат шарові нейронні мережі для аналізу великих обсягів даних.

Доповнена реальність (Augmented Reality, AR) – технологія, що поєднує реальне середовище з віртуальними об'єктами для навчальних цілей.

Інтелектуальний освітній агент (Intelligent Tutoring System) – система, яка адаптує навчальний процес до індивідуальних потреб здобувача освіти.

Машинне навчання (Machine Learning) – підгалузь AI, що вивчає алгоритми, які навчаються на основі даних і вдосконалюють свої результати без прямого програмування.

Метапізнання (Metacognition) – усвідомлення власних процесів мислення, важливе для адаптивного навчання з використанням AI.

Мультимодальні моделі (Multimodal Models) – системи, що обробляють різні типи даних (текст, зображення, аудіо, відео) одночасно.

Навчальні аналітичні панелі (Learning Dashboards) – візуальні інтерфейси, які відображають динаміку навчання студентів на основі даних.

Нейронна мережа (Neural Network) – модель, що імітує роботу людського мозку, складається з пов'язаних між собою вузлів (нейронів), здатних до навчання.

Обробка природної мови (Natural Language Processing, NLP) – напрям AI, який дозволяє комп'ютерам розуміти, інтерпретувати й генерувати людську мову.

Освітні дані (Educational Data) – інформація, що відображає поведінку, успішність, активність і взаємодію учасників освітнього процесу.

Освітній сторітелінг (Educational Storytelling) – застосування наративних технік і AI-інструментів для створення навчальних історій.

Персоналізоване навчання (Personalized Learning) – підхід, за якого освітня траєкторія будується індивідуально з урахуванням інтересів, стилю навчання і цілей студента.

Підсилене навчання (Reinforcement Learning) – метод машинного навчання, у якому алгоритм навчається через спроби, помилки та винагороди.

Прогнозування успішності (Predictive Analytics) – використання аналітичних моделей для передбачення навчальних результатів і ризику відставання студентів.

Прозорість алгоритмів (Algorithmic Transparency) – здатність пояснити принципи роботи AI-моделі та причини прийняття рішень.

Рекомендаційна система (Recommender System) – алгоритм, який пропонує користувачам контент або завдання на основі їхніх попередніх дій чи інтересів.

Розпізнавання зображень (Image Recognition) – здатність AI-алгоритмів ідентифікувати та класифікувати об'єкти на зображеннях.

Цифрова етика (Digital Ethics) – система моральних норм і правил, що визначає відповідальне використання технологій у суспільстві.

Цифрова освітня екосистема – сукупність цифрових сервісів, платформ та інструментів, які підтримують навчання, викладання й управління освітою.

Цифрова трансформація у сфері освіти і науки – комплексна робота над побудовою екосистеми цифрових рішень у сфері освіти та науки, включно зі створенням безпечного електронного освітнього середовища, забезпеченням необхідної цифрової інфраструктури закладів та установ освіти і науки, підвищення рівня цифрової компетентності, цифровою трансформацією процесів та послуг, а також автоматизацією збору і аналізу даних.

Цифровий педагогічний дизайн (Digital Pedagogical Design) – проектування навчального процесу з використанням цифрових технологій і AI.

Чат-бот (Chatbot) – програмний агент, який імітує спілкування з користувачем природною мовою.

Штучний інтелект (AI, Artificial Intelligence) – галузь інформатики, що займається розробкою системи, здатних виконувати завдання, які вимагають інтелектуальних здібностей

людини (логіка, навчання, планування, розпізнавання образів тощо).

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Головка Д.Ю. Штучний інтелект у діяльності педагога закладу професійної (професійно-технічної) освіти: навчально-методичний посібник. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2024. 73 с. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740938>
2. Звенігородський О.С., Зінченко О.В., Чичкарьов Є.А., Кисіль Т.М. Штучний інтелект. Вступний курс: Навчальний посібник. – К.: ДУТ, 2022. – 193 с. URL : https://duikt.edu.ua/uploads/1_492_92652604.pdf
3. Іванова Т., Цукор Л., EDU-AI: методика використання ШІ для викладачів комунікативного циклу : практичний посібник/ за загал. ред. В. Іванова. К. : Центр вільної преси, 2025. 186 с. URL : https://medialiteracy.org.ua/?download=1&kccpid=26092&kcccount=https://medialiteracy.org.ua/wp-content/uploads/2025/08/EDU_AI_publishing.pdf
4. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні: монографія [За заг. ред. А.І.Шевченка]. Київ: ІПШІ, 2023. 305 с. URL : https://jai.in.ua/archive/2023/ai_mono.pdf

Онлайн-ресурси та словники:

1. Бердо, Р. С., Расюн, В. Л., & Величко, В. А. Штучний інтелект та його вплив на етичні аспекти наукових досліджень в українських закладах освіти. *Академічні візії*, 2023. Вип. 22. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/469>
2. Від початківця до експерта в ШІ: онлайн курс. URL : <https://ai-course.study/>
3. Гуревич Р., Коношевський Л., Коношевський О., Воевода А. & Люльчак С. Інтеграція штучного інтелекту в сферу освіти: проблеми, виклики, загрози, перспективи. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, 2024. Вип. 72, 170-186. URL : <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2024-72-170-186>

4. Інструменти штучного інтелекту для освіти: онлайн курс.
URL : <https://plus.aup.com.ua/>
5. Мазепа, А., Ткач, Л. Штучний інтелект у соціальній сфері як виклик сьогодення. *Universum*. 2025. № 18. С. 90–94. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/1689>
6. Москалюк, М. М., Москалюк, Н. В., & Лень, А. В. Штучний інтелект в закладах вищої освіти: переваги та недоліки. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*, 2023. Вип. 15, 85–96. URL : <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2023.157>
7. Паламар С., Наumenко М. Штучний інтелект в освіті: використання без порушення принципів академічної чесності. *Освітнологічний дискурс*, 2024. Вип. 1(44), 68–83. URL : <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2024.15>
8. Панухник, О. В. Штучний інтелект в освітньому процесі та наукових дослідженнях здобувачів вищої освіти: відповідальні межі вмісту III. *Галицький економічний вісник*, 2023. Вип. 83(4), 202-211.
9. Про схвалення Концепції Державної цільової науково-технічної програми з використання технологій штучного інтелекту в пріоритетних галузях економіки на період до 2026 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 320-р від 13 квітня 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/320-2024-%D1%80#Text>
10. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1556-р від 2 грудня 2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>
11. Тілікіна, Н. Штучний інтелект та сучасні цифрові технології в соціальній роботі: переваги та ризики. *Ввічливість. Humanitas*, 2025. Вип. 2 213–226, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.28>
12. Шарова, Т., & Землянська, А. Дистанційне навчання в умовах війни: використання штучного інтелекту в освіті. *Вісник науки та освіти*, 2024. Вип. 4 (22). DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-4\(22\)-1626-1635](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-4(22)-1626-1635)
13. Штучний інтелект в освіті: роб. навч. прогр. дисц. за вільним вибором здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти вищої освіти освітньо-професійних/освітньо-наукових

програм ННІМП ДЗВО УМО / уклад. Т. А. Махиня. Київ: ДЗВО «Університет менеджменту освіти». 2024. 20 с. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744279/>

14. Фещенко, А., & Волотовська, Т. Ефективність інтеграції штучного інтелекту в менторські програми при навчанні та підвищенні кваліфікації. *Collection of scientific papers «ЛОГОΣ»*, (October 18, 2024; Cambridge, UK), 2024. 361-363. DOI : <https://doi.org/10.36074/logos-18.10.2024.084>

15. Ahn, E., Choi, M., Fowler, P., Song, I. Artificial intelligence (AI) literacy for social work: implications for core competencies. *Journal of the Society for Social Work and Research*. 2025. Vol. 16, № 1. DOI: 10.1086/735187. URL: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdf/10.1086/735187>

16. Chan, C., Li, F. Developing a natural language-based AI-chatbot for social work training: an illustrative case study. *China Journal of Social Work*. 2023. Vol. 16, № 2. P. 121–136. DOI: 10.1080/17525098.2023.2176901. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17525098.2023.2176901>

17. Goldkind, L. Social work and artificial intelligence: into the matrix. *Social Work (New York)*. 2021. Vol. 66, № 4. P. 372–374. URL: https://research.library.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1019&context=gss_facultypubs

18. Reamer, F. G. Artificial intelligence in social work: emerging ethical issues. *International Journal of Social Work Values and Ethics*. 2023. Vol. 20, № 2. P. 52–71. DOI: 10.55521/10-020-205. URL: <https://jswve.org/volume-20/issue-2/item-05/>

19. Sezgin, E. та ін. Chatbot for social need screening and resource sharing (DAPHNE): design and evaluation. *JMIR Formative Research*. 2024. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11297373/>

20. Trail, M. та ін. Child welfare predictive risk models and legal decision-making. *Child Abuse & Neglect*. 2024. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0145213424003338>

Навчальна дисципліна БК 6. УПРАВЛІНСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Антропологія – наука про людину, що вивчає її біологічну природу, соціальну поведінку, культурні особливості та історичний розвиток.

Антропологія управління – міждисциплінарна галузь знань, що досліджує людину в системі управлінських відносин з урахуванням її культурних, соціальних та психологічних особливостей.

Антропоцентризм – підхід в управлінні, що ставить людину в центр організаційних процесів та рішень.

Архетипи організаційні – універсальні моделі поведінки та мислення, що проявляються в корпоративній культурі та управлінських практиках.

Біхевіоризм організаційний – підхід до вивчення поведінки людини в організації через аналіз стимулів та реакцій.

Базові цінності – фундаментальні переконання та принципи, що визначають поведінку членів організації.

Внутрішня мотивація – спонукання до діяльності, що виникає з внутрішніх потреб людини в самореалізації, творчості, визнанні.

Влада харизматична – вплив лідера, заснований на його особистих якостях та здатності надихати послідовників.

Вертикальна культура – організаційна культура з чіткою ієрархією, формальними правилами та централізованим прийняттям рішень.

Гендерна антропологія – розділ антропології, що вивчає роль статі в соціальних та культурних процесах.

Горизонтальна культура – організаційна культура, що підкреслює рівність, співпрацю та колективне прийняття рішень.

Групова динаміка – процеси взаємодії та взаємовпливу в малих соціальних групах.

Дискурс організаційний – система мовних практик та смислів, що формують розуміння реальності в організації.

Диверситі менеджмент – управління різноманітністю, що враховує культурні, етнічні, гендерні та інші відмінності співробітників.

Девіантна поведінка – відхилення від прийнятих в організації норм та стандартів поведінки.

Емоційний інтелект – здатність розуміти, контролювати та ефективно використовувати емоції в міжособистісних відносинах.

Етнометодологія – підхід до вивчення того, як люди створюють та підтримують соціальний порядок у повсякденному житті.

Емпатія управлінська – здатність керівника розуміти та враховувати емоційний стан підлеглих.

Етноцентризм – схильність оцінювати інші культури через призму власної культурної системи.

Енкультурація – процес засвоєння власної культури в дитинстві.

Емічний підхід – дослідження культури «зсередини», з позиції її носіїв.

Етичний підхід – дослідження культури «ззовні», з позиції універсальних категорій.

Знання неявне (тацитне) – особистісне знання, яке важко формалізувати та передати іншим.

Звичай організаційні – усталені способи поведінки та взаємодії в організації.

Ідентичність організаційна – самосвідомість співробітника як члена певної організації.

Інкультурація – процес засвоєння культурних норм та цінностей організації новими співробітниками.

Індивідуалізм – культурна орієнтація, що підкреслює незалежність, самостійність та особисті досягнення.

Інституціоналізм – теоретичний підхід, що підкреслює роль формальних та неформальних інститутів у формуванні поведінки.

Колективізм – культурна орієнтація, що підкреслює взаємозалежність, групову гармонію та колективні цілі.

Культура організаційна – система спільних цінностей, норм, переконань та практик, що характеризують організацію.

Когнітивна антропологія – розділ антропології, що вивчає процеси мислення та пізнання в різних культурах.

Комунікаційні ритуали – формалізовані способи обміну інформацією в організації.

Корпоративна ідеологія – система ідей та цінностей, що обґрунтовує діяльність організації.

Лідерство трансформаційне – стиль керівництва, спрямований на кардинальні зміни в організації та мотивації співробітників.

Лінгвістична антропологія – вивчення зв'язку між мовою, культурою та мисленням.

Лояльність організаційна – емоційна прив'язаність співробітника до організації та її цілей.

Ментальні моделі – когнітивні структури, що визначають розуміння та інтерпретацію реальності.

Мікрополітика організаційна – неформальні процеси боротьби за владу та ресурси в організації.

Мультикультуралізм – підхід до управління, що визнає та цінує культурне різноманіття.

Міфи організаційні – наративи, що пояснюють історію, цінності та ідентичність організації.

Норми соціальні – неписані правила поведінки, що регулюють взаємодію в групі.

Неформальна структура – система неофіційних зв'язків та відносин в організації.

Організаційна поведінка – міждисциплінарна галузь, що вивчає поведінку людей в організаційному контексті.

Обряди та ритуали – формалізовані дії, що підкріплюють організаційні цінності та традиції.

Психологічний контракт – неформальні взаємні очікування між співробітником та організацією.

Постколоніальна теорія – підхід, що аналізує вплив колоніального досвіду на сучасні управлінські практики.

Патерналізм – стиль управління, заснований на «батьківській» турботі про підлеглих.

Партисипативне управління – підхід, що залучає співробітників до процесу прийняття рішень.

Релятивізм культурний – принцип розуміння культурних явищ у їх власному контексті без зовнішньої оцінки.

Ритуали переходу – церемонії, що супроводжують зміни статусу в організації.

Резильєнтність – здатність організації адаптуватися та відновлюватися після кризових ситуацій.

Символічна влада – вплив через контроль над значеннями та інтерпретаціями.

Соціальний капітал – ресурси, доступні через соціальні мережі та відносини довіри.

Стигматизація – процес приписування негативних характеристик певним групам або індивідам.

Структурна антропологія – підхід, що досліджує універсальні структури людського мислення.

Табу організаційні – заборонені теми або дії в організаційній культурі.

Толерантність – здатність приймати та поважати відмінності інших людей.

Традиції корпоративні – усталені практики, що передаються з покоління в покоління співробітників.

Токсична культура – організаційне середовище, що негативно впливає на благополуччя співробітників.

Управлінський дискурс – система мовних практик та концепцій в сфері менеджменту.

Універсалізм – підхід, що передбачає застосування однакових правил для всіх ситуацій.

Фемінізм організаційний – критичний аналіз гендерних відносин влади в організаціях.

Функціоналізм – теоретичний підхід, що розглядає організацію як систему взаємопов'язаних елементів.

Фоклор організаційний – неформальні історії, жарти та легенди, що циркулюють в організації.

Харизма – особистісна якість лідера, що викликає захоплення та наслідування.

Хофстеде культурні виміри – модель аналізу національних культур за параметрами влади, індивідуалізму, маскулінності тощо.

Цінності термінальні – кінцеві цілі існування, що мотивують поведінку людини.

Церемоніал корпоративний – формальні заходи, що підкреслюють організаційні цінності.

Чутливість міжкультурна – здатність розуміти та ефективно взаємодіяти з представниками інших культур.

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Сучасна соціальна філософія: курс лекцій. К.: Генеза, 2020. 438 с.
2. Гавриш О.А. Людина в системі управління: антропологічний вимір. К.: КНЕУ, 2019. 356 с.
3. Жданова Л.А. Організаційна поведінка: навчальний посібник. Харків: НТУ «ХПІ», 2020. 284 с.
4. Кравченко С.А. Економічна антропологія: основи теорії. К.: Академвидав, 2021. 392 с.
5. Михайлова Л.І. Управління людськими ресурсами: антропологічний підхід. Дніпро: Університет митної справи, 2019. 268 с.
6. Артьомов І.В. Корпоративна культура: формування та розвиток. Ужгород: Патент, 2020. 186 с.
7. Балабанова Л.В. Управління персоналом: підручник. К.: Професіонал, 2019. 518 с.
8. Виноградський М.Д. Організаційна поведінка та управління людськими ресурсами. К.: Кондор, 2021. 542 с.
9. Леві-Стросс К. Структурна антропологія / пер. з фр. К.: Юніверс, 2019. 392 с.
10. Маркус Дж. Антропологія як культурна критика / пер. з англ. К.: ПУЛ, 2020. 323 с.

Онлайн-ресурси та словники:

1. AAA – Американська антропологічна асоціація. URL : <https://www.americananthro.org/> *Найбільша професійна організація антропологів у світі*
2. EASA – Європейська асоціація соціальних антропологів. URL : <https://www.easaonline.org/> *Європейська асоціація соціальних антропологів*
3. Королівський антропологічний інститут (RAI). URL : <https://www.therai.org.uk/> *Британський королівський антропологічний інститут*
4. Антропологічний словник / за ред. А.П. Пелешишин. Львів: ЛНУ, 2020. 512 с.
5. Енциклопедія організаційної поведінки / гол. ред. В.М. Колпаков. К.: МАУП, 2021. 688 с.
6. Словник з культурної антропології / укладачі: О.В. Артеменко, В.Г. Куценко. К.: Академвидав, 2019. 328 с.

Навчальна дисципліна
БК 7. НЕЙРОСОЦІАЛЬНІ ТА НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ
СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Аграфія – порушення здатності до письма внаслідок ураження певних ділянок головного мозку.

Акалькулія – порушення здатності до виконання арифметичних операцій через пошкодження мозку.

Алексія – порушення здатності до читання при збереженні елементарних зорових функцій.

Амнезія – часткова або повна втрата пам'яті внаслідок ураження мозку чи психологічної травми.

Анозогнозія – відсутність усвідомлення власного захворювання або дефекту.

Апраксія – порушення довільних цілеспрямованих рухів при збереженні елементарних рухових функцій.

Афазія – системне порушення мовлення, що виникає при локальних ураженнях кори лівої півкулі мозку.

Атенційні функції – процеси довільної та мимовільної уваги, їх концентрація, стійкість, перемикання.

Біофідбек – метод навчання саморегуляції фізіологічних функцій за допомогою зворотного зв'язку.

Брока центр – ділянка в лобовій частці лівої півкулі мозку, відповідальна за моторне мовлення.

Верніке центр – ділянка в скроневій частці лівої півкулі мозку, відповідальна за розуміння мовлення.

Виконавчі функції – вищі когнітивні процеси, що забезпечують планування, контроль та регуляцію поведінки.

Вищі психічні функції – складні форми свідомої психічної діяльності людини (мовлення, мислення, пам'ять).

Гемінеглект – ігнорування однієї половини простору внаслідок ураження тім'яної частки мозку.

Гіпокамп – структура лімбічної системи, ключова для формування нових спогадів.

Глія – допоміжні клітини нервової тканини, що забезпечують підтримку та захист нейронів.

Деменція – прогресуюче зниження когнітивних функцій, що призводить до порушення повсякденної діяльності.

Дисартрія – порушення вимовної сторони мовлення внаслідок ураження нервово-м'язового апарату.

Дислексія – специфічне порушення здатності до оволодіння навичками читання.

Дисфазія – часткове порушення мовленнєвих функцій.

Дофамін – нейромедіатор, що відіграє ключову роль у системі винагороди та мотивації.

Емпатія нейронна – здатність мозку розуміти та «відчувати» емоційний стан інших людей.

Епілепсія – хронічне неврологічне захворювання, що характеризується повторними судомними нападами.

Ерготерапія – реабілітаційний підхід через цілеспрямовану діяльність для відновлення функцій.

ЕЕГ (електроенцефалографія) – метод реєстрації електричної активності мозку.

Епігенетика нейронна – вивчення змін у експресії генів нейронів без зміни ДНК.

Ексайтотоксичність – пошкодження нейронів через надмірну стимуляцію.

Зеркальні нейрони – нервові клітини, що активуються як при виконанні дії, так і при спостереженні за нею.

Імплантати мозкові – технічні пристрої, що вживляються в мозок для відновлення втрачених функцій.

Інгібування – процес пригнічення активності нейронів або нейронних мереж.

Інтерфейс мозок-комп'ютер – система прямого зв'язку між мозком та зовнішнім пристроєм.

Когнітивна гнучкість – здатність переключатися між різними завданнями або стратегіями мислення.

Когнітивна реабілітація – системний підхід до відновлення порушених пізнавальних функцій.

Когнітивний резерв – здатність мозку компенсувати пошкодження через альтернативні нейронні мережі.

Кома – глибоке порушення свідомості з відсутністю реакції на зовнішні подразники.

Кортикальна пластичність – здатність кори головного мозку до структурних та функціональних змін.

Латералізація – спеціалізація лівої та правої півкуль мозку для різних функцій.

Лімба́чна система – сукупність структур мозку, що регулює емоції, мотивацію та пам'ять.

Лобові частки – передні відділи великих півкуль, відповідальні за виконавчі функції та особистість.

Медіальна скронева частка – область мозку, критична для формування довготривалої пам'яті.

Мієлін – жирова речовина, що оточує аксони нейронів та прискорює передачу нервових імпульсів.

Модулярність мозку – концепція спеціалізації різних областей мозку для конкретних функцій.

Моторна кора – ділянка мозку, що контролює довільні рухи тіла.

Нейрогенез – процес утворення нових нейронів у дорослому мозку.

Нейроімплантація – хірургічне вживлення електродів або пристроїв у мозок.

Нейромодуляція – зміна активності нервової системи через цілеспрямований вплив.

Нейроморфізм – розробка технологій, що імітують роботу нервової системи.

Нейропластичність – здатність нервової системи змінювати свою структуру та функції.

Нейропротезування – заміщення втрачених функцій за допомогою технічних пристроїв.

Нейростимуляція – методи лікування через електричну або магнітну стимуляцію мозку.

Нейротрансмітери – хімічні речовини, що забезпечують передачу сигналів між нейронами.

Нейрофідбек – метод тренування мозкової активності через візуалізацію ЕЕГ-сигналів.

Оклюзія – закупорка кровоносної судини, що може призвести до інсульту.

Окципітальна частка – задня область мозку, відповідальна за обробку зорової інформації.

Операційна пам'ять – система тимчасового зберігання та обробки інформації.

Пам'ять декларативна – усвідомлені спогади про факти та події.

Пам'ять процедурна – неусвідомлена пам'ять про навички та звички.

Парез – часткове порушення рухових функцій внаслідок ураження нервової системи.

Персеверація – патологічне повторення дій або слів.

Префронтальна кора – передня частина лобових часток, відповідає за вищі когнітивні функції.

Проприоцепція – відчуття положення власного тіла в просторі.

Реабілітація когнітивна – відновлення порушених пізнавальних здібностей.

Реабілітація мовленнєва – відновлення комунікативних функцій після їх порушення.

Ремієлінізація – процес відновлення мієлінової оболонки нервових волокон.

Реорганізація кортикальна – перебудова функцій кори мозку після пошкодження.

Синапс – місце контакту між нейронами для передачі нервових імпульсів.

Синаптична пластичність – здатність синапсів змінювати силу зв'язку між нейронами.

Соматосенсорна кора – область мозку, що обробляє тактильну інформацію.

Спастичність – підвищення м'язового тону через ураження верхніх моторних нейронів.

Таламус – підкіркова структура, що обробляє та передає сенсорну інформацію.

Транскраніальна стимуляція – неінвазивний метод впливу на активність мозку.

Травматична енцефалопатія – дегенеративне захворювання мозку внаслідок повторних травм.

Унілатеральний неглект – ігнорування стимулів з одного боку простору.

Фантомні відчуття – сприйняття ампутованої частини тіла як наявної.

Фронтальна дисфункція – порушення функцій лобових часток мозку.

Функціональна МРТ – метод візуалізації активності мозку в режимі реального часу.

Хорея – неконтрольовані танцювальні рухи внаслідок ураження базальних гангліїв.

Церебральна перфузія – кровопостачання тканини головного мозку.

Цитоархітектоніка – організація нейронів у різних шарах кори мозку.

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Вассерман Л.І., Дорофєєва С.А. Нейропсихологічна діагностика: навчальний посібник. К.: Академія, 2020. 464 с.
2. Глозман Ж.М. Основи нейропсихології: підручник. К.: Академія, 2019. 384 с.
3. Коган О.Г. Теоретичні основи реабілітації: монографія. К.: Медицина, 2019. 280 с.
4. Лурія О.Р. Основи нейропсихології: навчальний посібник. К.: Академія, 2019. 384 с.

Онлайн-ресурси та словники:

1. Словник термінів з нейрореабілітації / за ред. А.Н. Белової. К.: Антидот, 2021. 256 с.
2. Товариство нейронаук (SfN) URL : <https://www.sfn.org/> Найбільша міжнародна організація нейробіологів
3. Міжнародне нейропсихологічне товариство (INS) URL : <https://www.the-ins.org/> Професійна організація нейропсихологів
4. Всесвітня федерація нейрореабілітації (WFNR) URL : <https://wfnr.co.uk/> Всесвітня федерація нейрореабілітації
5. Міжнародна асоціація нейроресторатології URL : <https://neurorestoratology.org/> Міжнародна асоціація нейровідновлення

Навчальна дисципліна

БК 8. МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Бренд – назва, слово, вираз, знак, символ або дизайнерське рішення, або їх комбінація, що використовуються з метою позначення товарів і послуг конкретного продавця, або групи продавців для відмінності від їх конкурентів.

Бренд-концепція – система цінностей і характеристик бренду, що дозволяє найбільш ефективним способом позиціонувати бренд на ринку. Бренд-менеджмент – управління розробленням бренду, його ідентичності та атрибутів, організація комунікації з брендом.

Брендбук – внутрішньокорпоративний документ, який описує загальні правила і положення бренду, способи їх донесення до споживача, включаючи комплекс філософських, стратегічних, семантичних, візуальних та інших аспектів його функціонування.

Бренд-айдентика – система ідентифікаційних ознак бренду (назва, логотип, кольорова гама, шрифти, візуальні образи, слоган, тон комунікації), які забезпечують його відмінність, цілісність і впізнаваність на ринку.

Брендинг – комплекс маркетингових зусиль по формуванню у споживачів сприятливого враження про товар, якому присвоєна марочна назва.

Вербальна комунікація – це словесна взаємодія сторін, яка здійснюється за допомогою знакових систем, головною серед яких є мова.

Виставка – короткочасний, періодично повторюваний захід, під час якого підприємства, організації на основі зразків дають уявлення покупцям про пропоновані товари (послуги) з метою їх продажу.

Виставки та ярмарки – комунікаційні ринкові заходи, у яких експоненти (ті, хто приймає участь у виставці) 300 представляють виставкові зразки вироблених товарів та послуги з метою вивчення кон'юнктури ринку та сприяння їх збуту. Виставковий стенд – це єдиний комплекс площі і елементів конструкцій, який організатор виставки надає експоненту для демонстрації товарів та послуг.

Виставковий стенд – це єдиний комплекс площі і елементів конструкцій, який організатор виставки надає експоненту для демонстрації товарів та послуг.

Внутрішні комунікації – комунікації, які мають місце в рамках організації між окремими працівниками або підрозділами організації.

Внутрішня інтеграція маркетингових комунікацій – інтеграцію різних інструментів маркетингових комунікацій між собою.

Гайдлайн – посібник з використання фірмового стилю, включаючи візуальні константи бренду.

Діджитал-комунікації – система електронних комунікацій, що використовує цифрові технології (соціальні мережі, вебсайти, мобільні додатки) для встановлення і підтримання контактів із цільовими аудиторіями.

Залучення аудиторії – одиниця реакції аудиторії: like, коментар, share (поділитися), іноді кліки (переходи за посиланням), реакції для Facebook і дизлайки для YouTube або ретвіти (retweet).

Зовнішні комунікації – комунікації, які протікають між організацією і цільовими аудиторіями, з якими їй доводиться контактувати.

Зовнішня інтеграція маркетингових комунікацій – процес вбудовування маркетингових комунікацій в систему маркетингу.

Залучення аудиторії – це одиниця реакції аудиторії: like, коментар, share (поділитися), іноді кліки (переходи за посиланням), реакції для Facebook і дизлайки для YouTube або ретвіти (retweet).

Зовнішні комунікації – це комунікації, які протікають між організацією і цільовими аудиторіями, з якими їй доводиться контактувати.

Зовнішня інтеграція маркетингових комунікацій – процес вбудовування маркетингових комунікацій в систему маркетингу.

Імідж – узагальнений портрет особистості або підприємства, що створюється в уявленні груп громадськості на підставі заяв та практичних справ особистості або підприємства і формує в громадській або особистій свідомості емоційне ставлення до особистості або підприємства.

Інтегровані маркетингові комунікації (ІМК) – цілісна система зі своїми цільовими установками, завданнями,

підсистемами та елементами, які інтегруються між собою для досягнення основної мети, пов'язаної з інформуванням споживачів та ефективним просуванням товарів та послуг.

Інформаційна кампанія – комплекс заходів зі створення, поширення та управління інформацією, який забезпечує формування позитивного іміджу організації та її продукту в очах громадськості.

Комунікації – процес обміну інформацією між людьми за допомогою різних знаків, символів, способів зв'язку.

Комунікаційний процес – процес, заснований на взаємодії відправника інформації і одержувача.

Комунікативний процес у маркетингу – інтерактивний діалог між компанією і споживачами або іншими стейкхолдерами, який здійснюється на стадії підготовки до покупки, споживання товару або послуги і подальшого їх використання за допомогою інструментів маркетингових комунікацій.

Контент – будь-яке інформаційне наповнення чогось (картинки, тексту, відеоролику тощо).

Корпоративний стиль – комплексна система візуальної ідентифікації, яка сприяє формуванню позитивного іміджу фірми та посилює ефективність її рекламних контактів зі споживачами, підвищує довіру партнерів і сприяє зростанню репутації і популярності фірми на ринку.

Логотип – графічний знак, емблема або символ, який використовується організаціями та приватними особами для підвищення впізнаваності і розпізнаваності в соціумі.

Маркетингове дослідження – систематичне збирання, аналіз і інтерпретація інформації для прийняття управлінських рішень у сфері маркетингу.

Маркетингові комунікації – процес передачі інформації про компанію, бренди, товари або послуги цільовій аудиторії та отримання зворотної відповідної реакції споживачів та інших стейкхолдерів.

Нативна реклами – вид реклами, який практично не відрізняється від звичайного контенту, не викликає роздратування і відторгнення, як звичайна реклама, а сприймається споживачем як корисна інформація, порада.

Невербальна комунікація – це система невербальних символів, знаків, кодів, що використовується для передачі повідомлення.

Нейромаркетинг – цифровий маркетинг, заснований на використанні у цифровому середовищі персональних даних споживачів для фокусування на їх інтересах.

Освітній маркетинг – система діяльності, спрямована на створення та впровадження комплексу нововведень для забезпечення якості освітніх послуг і конкурентоспроможності освітньої організації.

Особистий продаж – усне представлення товарів або послуг компанії з метою їх продажу в ході особистої бесіди з потенційними споживачами.

Особисті продажі – мистецтво спілкування з клієнтами, вирішення їх проблем і задоволення очікувань від придбання товару або послуги.

Охоплення аудиторії – кількість людей, що мали хоча б один контакт з публікацією (або рекламним оголошенням).

Пабліситі (пропаганда) – безоплатне створення позитивного відношення до товару, послуги, підприємства за допомогою поширення про них важливих відомостей у всіх засобах масової інформації. При цьому зміст і час появи такої інформації не можуть контролюватися підприємством.

Позиціювання закладу освіти – стратегічний процес формування у свідомості цільових аудиторій чіткої та привабливої уяви про місце закладу освіти на ринку освітніх послуг.

Програма лояльності – набір дій, організованих таким чином, щоб стимулювати клієнтів, звести до мінімуму втрати і збільшити обсяги продажів.

Прямий маркетинг – інтерактивна система маркетингу, що дозволяє споживачам отримувати інформацію і купувати товари за допомогою використання різних каналів поширення інформації.

Реклама – оплачувана, персонально неадресована форма представлення і просування товарів, послуг чи ідей від імені ідентифікованого замовника.

Роялті – платіж за використання права користування брендом.

Ситуаційний аналіз – методика аналізу, яка показує стан системи на певний момент часу і має на меті визначення характеру ситуації, яка склалася на ринку на момент планування інтегрованих маркетингових комунікацій щодо компанії, продукції, галузі, поведінки споживачів, цільового ринку.

Слоган – коротке словесне позначення фірми або товару, яке відображає їх переваги та відмінні якості.

Стимулювання збуту – сукупність різних методів і засобів, що використовуються компанією з метою посилити відповідну реакцію ринку.

Цифровий маркетинг – це процес планування, реалізації та моніторингу маркетингових активностей з використанням цифрових каналів та технологій, з метою формування попиту, просування продуктів або послуг, залучення та утримання клієнтів через персоналізовану взаємодію в онлайн-середовищі.

Якість соціальних послуг – характеристика соціальних послуг, що відображає ступінь їх відповідності потребам отримувачів, державним стандартам, професійним нормам та очікуваним результатам соціальної підтримки..

Product placement – це розміщення певного товару, торгової марки або послуги в кіно, теле- і радіопередачах, в газетах і журналах, в інтернеті, комп'ютерних іграх, мультфільмах, літературі, поезії, в піснях і музичних кліпах, в коміксах тощо – в усіх «продуктах», які мають сюжет і які адресовані споживачу.

Public relations (PR) – координовані зусилля по створенню сприятливого уявлення про компанію, її товари або послуги шляхом реалізації певних програм і видів діяльності, які прямо пов'язана зі збутом.

SMM – соціальний медіа-маркетинг – комплекс робіт, спрямованих на просування конкретного товару або послуги в соціальних мережах, головним завданням якого є популяризація бренду і залучення уваги до компанії.

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Зацерківна М.О. PR-технології у формуванні іміджу закладів вищої освіти сфери культури : дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.06 / Зацерківна Марина Олексіївна. Київ: Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, 2019. 244 с.

2. Інноваційні маркетингові комунікації в освіті: методичні рекомендації до практичних завдань та самостійної роботи студентів спеціальності 073 «Менеджмент» другого (магістерського) рівня / уклад. З. В. Рябова, О. О. Почуєва. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. – 48 с.

3. Котлер Ф. Карен Ф.А. Стратегічний маркетинг для навчальних закладів / Ф.Котлер, Ф.А. Карен. Київ : УАМ, Вид. Хімджест. 2011. 580 с.

4. Маркетингові комунікації: навчально-методичний посібник/ Укл. І. В. Король. Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. 151 с.

5. Попова Н. В. Маркетингові комунікації : підручник / Н. В. Попова, А. В. Катаєв, Л. В. Базалієва, О. І. Кононов, Т. А. Муха ; під загальною редакцією Н. В. Попової. Харків: «Факт», 2020. 315 с.

Статті та онлайн-ресурси:

1. Борсук Д. В. Управління маркетинговими комунікаціями закладу загальної середньої освіти : дис. ... д-ра філософії : 011 – освітні, педагогічні науки / Держ. закл. вищ. освіти «Ун-т менеджменту освіти» НАПН України. Київ, 2023. 345 с. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739658/>

2. Махия Т. А. Визначення сильних і слабих сторін діяльності навчального закладу у процесі дослідження його внутрішнього середовища. *Народна освіта*. 2015. № 3 (27). URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719332/>

3. Махия Т. А. Наукові заходи як інструмент інтегрованих маркетингових комунікацій кафедри. Позиціонування закладів освіти на ринку освітніх послуг в умовах воєнного стану: Матеріали V Всеукраїнського науково-методологічного семінару 25 жовтня 2024 р. Київ – Бориспіль: ДЗВО «Університет менеджменту освіти».

2024.

URL :

https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746859/1/Makhynia_2024.pdf

4. Махиня Т. А. Освітні потреби та очікування здобувачів освітньої програми «Управління навчальним закладом». Вісник науки та освіти. 2025. Випуск № 4(34). С. 1429-1444. DOI: [10.52058/2786-6165-2025-4\(34\)-1429-1444](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-4(34)-1429-1444)

URL :

https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745319/1/Makhynia_Visnyk_4_34_2025-1430-1445.pdf

5. Перван, С., Рейн, Д., та Бове, Л. Потенціал маркетингових комунікацій для захисту соціальних працівників у кризові часи. *Журнал стратегічного маркетингу*. 2020. 30 (7), 652–666. <https://doi.org/10.1080/0965254X.2020.1823459>

6. Червінська І., Карпенко О. Бренд закладу загальної середньої освіти як показник його конкурентоздатності в освітньому просторі регіону. *Молодь і ринок*. 2021, №10 (196). С. 24-28. DOI : <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.248336>

7. Черненко В. П., Махиня Т. А Маркетингове дослідження мотиваційного профілю потенційних абітурієнтів м. Кременчук. *Інженерні та освітні технології*. Кременчук : КрНУ, 2021. Т. 9. № 2. 67 с. С. 27 – 40. *EETECs*. 2021. № 9 (2) : С. 27-40. DOI : [10.30929/2307-9770.2021.09.02.03](https://doi.org/10.30929/2307-9770.2021.09.02.03).

URL :

<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735191>

8. Kartashova, L.; Prykhodkina, N.; Makhynia, T.; Tymoshko, H.; Sholokh, O. and Zhuravlev, F.. Social Media as a Strategic Tool in School Management: Experience of Ukraine and USA. In Proceedings of the 1st Symposium on Advances in Educational Technology. 2020. Volume 1: AET, ISBN 978-989-758-558-6, pages 196-210. DOI: <https://doi.org/10.5220/0010922400003364>

9. Prykhodkina N., Makhynia T. Using of Social Media in School Management: Experience of Ukraine and United States of America. *Освітній вимір: зб. наук. праць*. 2020. Вип. 3(55). С. 181–198.

10. Riabova, T., Havrylyuk, I., Vader, T., Kustovska, O., & Makhynia, T. Marketing Strategies in the Era of Mobile Applications: The Use of Geolocation and Contextual Advertising. *Economic Affairs*. 2024. Vol. 69(02), pp. 1005-1020, June 2024 DOI: [10.46852/0424-2513.3.2024.25](https://doi.org/10.46852/0424-2513.3.2024.25)

Навчальна дисципліна БК 9. ОСНОВИ МЕДІАГРАМОТНОСТІ

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ

Авторська думка – підсумок роздумів, висновків авторського осмислення та оцінки факту, явища, події.

Авторське право – юридичний інструмент, що захищає «твори» (літературні, художні, комп'ютерні програми), але не поширюється на самі ідеї, процеси чи методи.

Ангажованість – це схильність до якихось інтересів (політичних, економічних, ідеологічних тощо).

Алгоритми соціальних мереж – це складні системи, що персоналізують контент та визначають, що саме з'являється у стрічці користувача, з метою максимального підтримання його залученості.

Баланс думок і точок зору – стандарт, що вимагає збалансовано подавати всі значущі точки зору, особливо опонентів у критичних матеріалах.

Бан – сленгове слово, що означає повне або часткове обмеження дій користувача в соціальних мережах, є однією з форм контролю за його діяльністю.

Блогер – людина, яка веде блоги і діляться з аудиторією своїми поглядами в мережі (підприємницька діяльність, просування іміджу, висвітлення вузької теми тощо).

Блогінг – це діяльність зі створення та регулярної публікації контенту в онлайн-щоденнику (блогі), пропонуючи («продаючи») власні думки, ідеї та теми.

Бот – особлива технологія, яка забезпечує різні види автоматичних дій в інтернеті; програмний застосунок, який запускає автоматизовані завдання в мережі.

Булінг – нав'язливе переслідування однієї або кількох осіб за нерівного співвідношення сил між переслідувачами та тими, кого переслідують.

Верифікація – це технологія перевірки на справжність джерел, документів чи акаунтів за допомогою доказів або аргументів.

Викривлення фактів – спосіб подачі інформації, яка хибно характеризує предмет обговорення, події або явища.

Відокремлення фактів від коментарів – стандарт, що вимагає чіткого розмежування фактів (що, де, коли сталося) від суджень, припущень та особистих думок автора.

Візуалізація – процес представлення даних у вигляді зображення з метою максимальної наочності та зручності їх розуміння.

Властивості інформації – набір характерних рис, якісних ознак інформації: адекватність, достовірність, повноту, актуальність, доступність, об'єктивність, корисність, акумулятивність, однозначність, зрозумілість, надлишковість тощо.

Гаджет – узагальнена назва інноваційних технічних пристроїв, які поєднують високі інформаційні технології та їх практичне застосування в по-буті та роботі; будь-який компактний цифровий прилад.

Гейміфікація – спосіб подачі інформації, в основі якого – використання ігрових практик та механізмів у неігровому контексті для залучення аудиторії до розв'язання проблем, передачі знань, засвоєння навичок.

Гейміфікація – інструмент медіаграмотності – онлайн- та офлайн-ігри, інтерактиви стали невід'ємною складовою частиною сучасної науки про правильне сприйняття інформації, розвиток критичного мислення.

Дезінформація – це навмисно оманлива та неправдива інформація, що поширюється зі свідомим наміром зашкодити, сфальшувати факти та отримати вигоду.

Дипфейк – технологія підробки та імітації відеозображення, що заснована на штучному інтелекті та використовується для виробництва або зміни відеоконтенту.

Достовірність – стандарт, що вимагає поважати право громадськості на повну та об'єктивну інформацію шляхом ретельної перевірки джерел.

Ельфи – бот-акаунти, які за допомогою коментарів підтримують автора поста, використовуючи позитивну емоційно-забарвлену лексику.

Ельфінг – провокативна форма соціального спілкування в мережі інтернет, яка використовує позитивні, схвальні коментарі

чи репліки з метою протистояти тролінгу або викликати емоційну реакцію реципієнта (дратівливість, жаль, гнів тощо).

Ефект бумерангу – психологічний ефект сприйняття та реакції на інформацію, коли людина, незважаючи на усвідомлення хибності власних поглядів на той чи інший факт, явище або подію, не визнає цього навіть за наявності беззаперечних доказів.

Ехо-камера – це соціальне середовище, де людина стикається лише з тими думками, що підкріплюють її власні, а всі альтернативні голоси активно виключаються та дискредитуються спільнотою.

Зомбіфейк – повідомлення, стилістично створене як справжня новина, але повністю чи частково неправдиве, яке спливає через рік, два, а то й більше, та отримує змінене тлумачення.

Інсайд – факт, подія, явище, що оприлюднюються в контексті, пов'язаному із секретною, прихованою, замовчуваною або конфіденційною інформацією або знанням.

Інтерактивні медіа – це медіа, що передбачають активну участь та зворотний зв'язок від користувача, як-от онлайн-ігри або віртуальна реальність.

Інформаційна бульбашка – це стан інтелектуальної ізоляції, що є пасивним результатом роботи алгоритмів персоналізації, які виключають альтернативні джерела інформації.

Інформаційна війна – особливий різновид політичного насильства; сукупність спланованих інформаційно-технічних і інформаційно-психологічних операцій протиборчих сторін (держав) із впливу на установки та поведінку ворожої, дружньої чи нейтральної аудиторії задля досягнення суттєвих політичних або військових переваг як у воєнний, так і мирний час.

Інформаційне середовище – сукупність інформаційних продуктів, інформаційної інфраструктури, інформаційних систем, суб'єктів інформаційних відносин і взаємодії, інформаційних процесів, технологій і технічних інформаційно-комунікаційних засобів, що реалізують збір, обробку, виробництво, передачу та зберігання інформації.

Інформаційний шум – великий обсяг інформації, серед якої неможливо вирізнити основне повідомлення від другорядних.

Інформаційні фільтри – інструментарій, який за допомогою критичного мислення допомагає людині вибирати, перевіряти, декодувати повідомлення в інформаційному потоці.

Інформація – відомості, які несуть нові знання про те, що відбулося, відбувається або відбудеться в реальній дійсності.

ІПСО – це комплекс скоординованих дій, спрямованих на вплив на свідомість, емоції та психологічний стан цільової аудиторії.

Кібербезпека – це заходи та вміння безпечно поводити себе у кіберпросторі для запобігання, виявлення та реагування на кіберзагрози, що є неможливим без навичок медіаграмотності.

Кібербулінг – різновид інформаційного булінгу, який полягає в цькуванні людини за допомогою часто неправдивих повідомлень (новин, відео, коментарів, анімації тощо в інтернеті) негативного, образливого й обурливого змісту з метою її залякати, принизити, знецінити чи перевернути її позицію, знешкодити як опонента, переводячи дискусію із раціональної площини в емоційну.

Клікбейт – це тактика привернення уваги за допомогою інтригуючих та маніпулятивних заголовків, які часто приховують або спотворюють реальний зміст статті з метою отримання доходу від реклами.

Контент – це будь-яке інформаційне наповнення медіа-ресурсу, яке класифікують за метою (наприклад, залучаючий, розважальний, навчальний або той, що продає).

Критичне мислення – це вміння ставити інформацію під сумнів, а також здатність ясно, раціонально, неупереджено та спираючись на докази аналізувати інформацію.

Лайк – умовний вираз схвалення матеріалу, профілю користувача, фотографії через клік чи натискання функціональної кнопки; графічно позначається як піднятий угору великий палець.

Лідери думки (думок) – активні користувачі медій, ті, хто формують громадську думку та колективне ставлення до соціально значущих подій і явищ, вибірково споживаючи та передаючи на їхню думку важливі медійні повідомлення власній аудиторії; у соціальних медіа «лідерами думок» називають так само «тих, хто ділиться», «тих, хто надає думки онлайн».

Малінформація – це свідомо публікація правдивої, але приватної чи чутливої інформації, з наміром зашкодити репутації особи чи організації.

Маніпулятивний заголовок – елемент масмедійного повідомлення, що зловживає елементами драми та сенсації, наголошує на певному аспекті новини, який неодмінно приверне увагу споживача, часто всупереч її основному змісту.

Маніпуляція – це техніка свідомого викривлення інформації та прихованого впливу для формування певного погляду чи спонукання людини до дій, що суперечать її інтересам.

Медіа – це інструменти, канали або платформи, що використовуються для зберігання, створення, поширення та споживання інформації.

Медіа-аналіз – це процес системного вивчення медіатекстів для розуміння їхніх меседжів, використаних технік впливу та їхнього соціокультурного значення.

Медіаграмотність – це сукупність знань, навичок та вмінь, які дозволяють людині критично оцінювати, аналізувати, створювати та взаємодіяти з усіма формами медіа-комунікацій

Медіаінформаційна грамотність (МІГ) – це комплекс умінь, знань і відносин, що об'єднує медіа- та інформаційну грамотність, дозволяючи споживачам ефективно та відповідально взаємодіяти з інформаційним середовищем.

Медіаосвіта – це процес навчання та вивчення медіаграмотності, головною метою якого, згідно з концепцією НАПН України, є формування медіакультури особистості.

Медіаполе – це сума інформації, яку людина сприймає, відбирає і споживає з чималої кількості джерел.

Медіатекст – це будь-який завершений медіапродукт, що несе в собі повідомлення і має складну структурну, семантичну та комунікативну організацію.

Медіатренди – актуальні передові тенденції розвитку масмедійної галузі як індустрії, пов'язані насамперед із революційними відкриттями в царині технологій і маркетингу.

Мем – втілення ідеї, символ, який не вимагає роз'яснень, який може мати форму слів, дій, звуків, малюнків, що передають певну ідею й активно поширюються.

Меседж – це основна думка чи ідея (посил), виражена вербальним або невербальним способом, яку автор медіатексту має намір донести до аудиторії.

Метод «40 на 60» – маніпулятивний метод, передбачає подання 60 % інформації правдиво.

Метод великої брехні – аудиторії пропонується настільки масштабна і жахлива брехня, що просто неможливо повірити, що про таке можна брехати

Мізінформація – це неправильна або оманлива інформація, що поширюється без наміру зашкодити, являючи собою несвідомі помилки чи неточні факти.

Мова ворожнечі – це будь-які висловлювання, що поширюють, підбурюють або виправдовують ненависть, насильство чи дискримінацію щодо особи або групи осіб на підставі певних ознак.

Наратив – розповідь про подію (низку подій) і фактів, як реальних, так і вигаданих, вражень про них; оповідний текст.

Неупередженість – один із професійних і етичних принципів журналістської діяльності, що полягає в залученні до обговорення складних і суперечливих питань/ проблем усіх авторитетних думок, які підтверджуються фактами, не суперечать їм.

Новини – це специфічний жанр медіаконтенту, головною метою якого є оперативне, достовірне та об'єктивне інформування аудиторії про суспільно значущі факти та події.

Нові медіа – це особисті та соціальні канали комунікації, що базуються на цифрових технологіях, на відміну від старих аналогових медіа.

Офіційні джерела – органи державної влади, органи місцевого самоврядування.

Першоджерело – особа, що володіє безпосередньою інформацією про конкретну подію/ ситуацію; учасник/ учасниця події/ ситуації.

Повнота – стандарт, що вимагає надання достатнього контексту та передісторії для розуміння події, а не лише уривчастого факту.

Постправда – поняття, що 2016 р. стало словом року за версією Оксфордського словника, характеризує ситуацію, за якої

об'єктивні факти мають менший вплив на формування громадської думки, ніж звертання до чистих емоцій.

Принципи фактчекінгу – принципи, на яких базується діяльність фактчекерів: неупередженість і чесність, прозорість джерел, прозорість фінансування і організації, прозорість методології, відкриті і чесні виправлення.

Прозорість медіавласності – вимога до медіа публічно розкривати інформацію про своїх реальних власників, оскільки структура власності може впливати на редакційну політику.

Пропаганда – це цілеспрямоване та систематичне поширення інформації (фактів, чуток, стереотипів) для впливу на суспільну думку, що часто використовується як інструмент гібридної війни.

Реклама – це форма медіаконтенту, мета якої полягає у приверненні уваги до певного об'єкта (товару, послуги, бренду) та формуванні або підтримці інтересу до нього.

Репост – використання чужого тексту в себе у блозі чи в соціальній мережі, з посиланням на автора.

Свобода слова – невід'ємне, гарантоване законом право людини на вільне вираження своїх думок і переконань, що є основою демократичного суспільства.

Соціальні медіа – це вебсайти та додатки, що дозволяють користувачам ділитися контентом та будувати спільноти, використовуючи свої пристрої.

Стереотипи – це узагальнені, спрощені та «картинки в головах», що описують певні соціальні групи чи явища, які медіа використовують для прискорення донесення меседжів.

Тег – мітка, що розмічає і каталогізує інформацію для полегшення процесу пошуку.

Точність – стандарт, що вимагає коректного подання деталей, цифр, імен, цитат.

Традиційні медіа – це канали комунікації, що домінували до цифрової революції, як-от телебачення, радіо та друковані газети, і характеризуються переважно односпрямованим потоком інформації.

Тролі – особи, що своїми коментарями під дописами користувачів соцмереж умисно перешкоджають конструктивній дискусії. Здебільшого поширюють коментарі провокативного, образливого характеру.

Тролінг – в інтернет-сленгу це такий вид взаємодії в онлайн-дискусіях на віртуальних комунікативних ресурсах (на форумах, у групах новин, у вікіпроектах, блогах та ін.), коли взаємодія націлена на провокацію в читачів емоційної відповіді, емоційної реакції, емоційних аргументів, образ і тривалих марних дискусій, флейму, нагнітання конфліктів для реалізації цілей інтернет-троля.

Упередження – це систематична помилка в мисленні, що впливає на судження та рішення, спричинена або відбором історій у ЗМІ (медіа-упередження), або особливостями обробки інформації мозком (когнітивне упередження).

Упередження підтвердження – це несвідома тенденція людей вибірково збирати, інтерпретувати та пригадувати ту інформацію, яка відповідає їхнім існуючим переконанням.

Факт – реальна подія, явище, результат, існування якого можна перевірити за допомогою відкритих джерел.

Фактчекінг – це перевірка фактів та тверджень на точність і правдивість, спрямована на викриття фейків, дезінформації та пропаганди у публічних заявах.

Фейк – це підробка чи імітація новин, тобто повністю або частково вигадане повідомлення, навмисно створене та поширене з ігноруванням редакційних норм.

Фейкмейкери, фейкомети – сленгова, мережева назва тих, хто поширює фейкову інформацію (як правило, застосовується до тих, хто робить це навмисно, цілеспрямовано, системно).

Фейкові новини – вигадані повідомлення про певні явища та події, які можуть «маскуватися» під дійсні повідомлення. Часто фейкові новини написані з високим ступенем майстерності і їх складно відрізнити від реальних.

Фішинг – вид шахрайства в мережі інтернет, соцмережах, метою якого є виманювання за допомогою різних хитрощів, психологічних прийомів персональних даних користувача – логінів, паролів, номерів банківських карток тощо.

Флейм – обмін повідомленнями під час мережевого спілкування: словесна війна, яка не має жодного відношення до початкової теми.

Фреймінг – це психологічний механізм, через який спосіб подачі інформації (тобто «рамка», в яку її поміщено) впливає на сприйняття, емоції та поведінку людини.

Цензура – контроль за змістом і поширенням інформації з боку влади чи інших структур, що полягає у вимозі узгоджувати інформацію перед її оприлюдненням.

Цифровий слід – це сукупність інформації про всі активні (свідомі) та пасивні (приховані) дії користувача в мережі, що дозволяє ідентифікувати його в Інтернеті.

Цифрові медіа – тексти, аудіо, відео та графіка, які створюються, зберігаються та поширюються за допомогою цифрових електронних пристроїв та інтернету.

Цільова аудиторія – це конкретна група людей зі спільними характеристиками, на яку спрямований медіатекст або рекламний контент.

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні підручники та посібники:

1. Абетка візуальної грамотності / Баликін І., Волошенюк О., Чорний О., Федченко О. / За редакцією Волошенюк О., Іванова В., Євтушенко Р. Київ : АУП, ЦВП, 2019. URL : http://www.aup.com.ua/uploads/Abetka_vizualnoy_gramotnosti_2019.pdf

2. Безена І. М., Ващенко М. І. Медіаосвіта та медіаграмотність: освітні процеси формування компетентностей. Протидія дезінформації в умовах російської агресії проти України: виклики і перспективи. 2023. <https://doi.org/10.32782/ppss.2023.1.11>

3. Вальорска М. Діпфейк та дезінформація : практ. посіб. / пер. з нім. В. Олійника. Київ: Академія української преси ; Центр Вільної Преси, 2020. 36 с. URL : https://www.aup.com.ua/uploads/DEEPFAKES_FNF_AUP_2020.pdf

4. Дібікова Ю. С. Медіаграмотність як компонента інформаційної безпеки в умовах гібридної війни: український контекст. Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. 2023. Т. 2, № 27. С. 67–77. <https://doi.org/10.34142/24130060.2023.27.2.06>

5. Маєр К. Журналістика: підручник / пер. з нім. В. Климченка, В. Олійника / за загал. ред. В. Іванова. К. : Академія української преси, Центр вільної преси, 2022. 300 с. URL : https://www.aup.com.ua/wp-content/uploads/2023/02/Meier_Journalistik_short.pdf

6. Медіаграмотність : навчальний посібник / За редакцією Прокопенко О., Бондаря Ю. ; Колектив авторів: Бондар Ю., Горська К., Дуцик Д., Кравченко О., Кулаков А., Романюк А., Юркова О. Київ : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2025.

7. Медіаграмотність під час війни: теорія, методика, інтерактив. Навчальний посібник / Довженко О., Єгорова А., Іванова Т., Міський В., Потапова В., Юричко А. / за загал. ред. О. Волошенюк, В. Іванова. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2023. 68 с. URL : https://www.aup.com.ua/uploads/Mediagramotnost_pid_chas_viny_web.pdf

8. Приходькіна Н. О. Гейміфікація як ефективна технологія розвитку медіаграмотності учнів: досвід США. Педагогічні науки: зб. наук. праць. 2020. Вип. 92. С. 84–90. URL : <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2020-92-14>

9. Приходькіна Н. О. Медіаосвіта учнів у шкільництві англomовних країн: монографія. Київ; Тернопіль : Крок, 2020. 412 с. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727838/1/ТЕНДЕНЦІЇ%20РОЗВИТКУ%20МЕДІАОСВІТИ%20УЧНІВ%20У%20ЗАКЛАДАХ%20СЕРЕДНЬОЇ%20ОСВІТИ%20РОЗВИНЕНИХ%20АНГЛОМОВНИХ%20КРАЇН.pdf>

10. Приходькіна Н. О. Навчальна програма з медіа- та інформаційної грамотності ЮНЕСКО: концептуальні основи. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2020. № 1(95). С. 94–103. URL : <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2020.01/094-103>

11. Сташен Б. Мобільна журналістика: практичний посібник / пер. з нім. В. Климченка / за загал. ред. В. Іванова. Київ: Центр вільної преси, 2021. 260 с. URL : https://www.aup.com.ua/wp-content/uploads/2021/07/%21Mobiler%20Journalismus_1-10.pdf

12. Фактчекінг і медіаграмотність: словник термінів / О. Гороховський, О. Мельникова-Курганова, П. Мірошніченко, Н. Островська.

<https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi80/0060116.pdf>

13. Govorukha, N., Prykhodkina, N., Chmykhun, S. (2024). Forming Core Values in Youth with the Usage of Media Materials. In: Nechyporuk, M., Pavlikov, V., Krytskyi, D. (eds) Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering - 2023. ICTM 2023. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 996. Springer, Cham, 335-347. https://doi.org/10.1007/978-3-031-60549-9_25

Онлайн-ресурси:

1. Національний проєкт з медіаграмотності «Фільтр» Міністерства культури та стратегічних комунікацій. URL : <https://filter.mcsc.gov.ua>

2. Офіційний сайт лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти. URL : <http://mediaosvita.org.ua/>

3. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL : <http://www.mon.gov.ua>.

4. Офіційний сайт ЮНЕСКО. URL : <http://www.unesco.org/>

5. Портал «Академія української преси». URL : <https://www.aup.com.ua>

6. Портал «Медіаосвіта і медіаграмотність». URL : <http://medialiteracy.org.ua/>

7. Проєкт «MediaSapiens». URL : <http://osvita.mediasapiens.ua>

8. EDMO. Гайд для ефективних ініціатив з медіаграмотності. URL : <https://osvita.diia.gov.ua/guides/edmo-guidelines-for-effective-media-literacy-initiatives>

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Ганна КРАВЧЕНКО – завідувачка кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор

ОК 1
ОК 5
ОК 6
ОК 9
ОК 14

Тетяна ВОЛОТОВСЬКА – доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук

ОК 10
ОК 12
ВК 2
ВК 4

Тетяна МАХИНЯ – професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук, професор

ОК 8
ОК 15
ВК 5
ВК 8

Наталія ПРИХОДЬКІНА – професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор

ОК 11
ОК 13
ВК 3
ВК 9

Тетяна РОЖНОВА – професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук, доцент

ОК 3
ОК 16

Ірина СІДАНІЧ – професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор

ВК 1
ВК 6
ВК 7

Ганна ТИМОШКО – професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор

ОК 4

Василь ФЕДОРЕЦЬ – доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат медичних наук, доцент

ОК 7

Володимир ІВКІН – доцент кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук, доцент

ОК 2

Матеріали підготовлено групою забезпечення
підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня
вищої освіти за освітньо-науковою програмою «Соціальна
робота. Соціальна реабілітація» спеціальності І «Охорона
здоров'я та соціальне забезпечення» галузі знань
І.10 «Соціальна робота та консультування»

Редакційна група: Г. Кравченко, Т. Волотовська,
Т. Махиня, Н. Приходькіна, Т. Рожнова, І. Сіданіч,
Г. Тимошко, В. Федорець, В. Івкін

Технічний редактор: Т. Махиня

Рецензенти:

Наталія Сейко, доктор педагогічних наук, професор
Дмитро Грищук, кандидат педагогічних наук, доцент

Електронне видання

Київ
2025